

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 24 сакавіка 1989 г. № 12 (3474) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ВЫБАРЫ І НАШ ВЫБАР

«ТАК ДАЛЕЙ ЖЫЦЬ НЕЛЬГА!..»

У НЯДЗЕЛЮ, 26 сакавіка, адбудуцца выбары народных дэпутатаў СССР, якія ўжо сёння, напярэдадні гэтай надзвычай важнай падзеі ў жыцці нашага грамадства, можна назваць адным з самых важных і рэальных крокаў па шляху да перабудовы і стварэння сапраўды прававой, дэмакратычнай дзяржавы. 26 сакавіка як ніякі іншы дзень выявіць і нашу сацыяльную актыўнасць, і ўзровень нашай палітычнай культуры. Кандыдатам у народныя дэпутаты СССР па Мінскай — Ленінскай тэрытарыяльнай выбарчай акрузе № 563 вылучаны, сярод іншых, і вядомы наш паэт, першы сакратар праўлення СП БССР Ніл ГІЛЕВІЧ. 3 ім гутарыць супрацоўнік штотыднёвіка Уладзімір Ягоўдзік.

— Ніл Сымонавіч, вы ўжо колькі гадоў з'яўляецеся дэпутатам Вярхоўнага Савета рэспублікі, з асабістага вопыту ведаеце галоўныя клопаты і турботы большасці сваіх выбаршчыкаў. Аднан сёлетняя выбарчая кампанія шмат у чым адрозніваецца, непадобная да папярэдніх, таму хацелася б пачуць вашу думку пра выбаршчыка ўчарашняга і выбаршчыка сённяшняга, які сваім асэнсаваным выбарам выўляе духоўны стан нашага сучаснага грамадства і, як мне думаецца, прагназіруе далейшае ягонае развіццё.

— Пачну з таго, што наш выбаршчык — гэта не якісьці адзін чалавечы тып-вобраз. За яго «тытулам» — мільёны людзей розных прафесій, рознага сацыяльнага становішча, рознай грамадскай псіхалогіі, рознага жыццёвага вопыту і г.д. І тым не менш, ёсць падставы гаварыць пра тое, што іх усіх, такіх не падобных між сабой, сёння аб'ядноўвае. Думаю, што назва гэтаму — вялікая заклапочанасць лёсам нашай краіны, а значыць — і сваім уласным, і дадам, будучыняй сваіх дзя-

цей. Іначай гэта можна назваць вялікай нераўнадушнасцю да таго, што зараз адбываецца ў нашым жыцці — да хады перабудовы, да ўсіх тых працэсаў, што складаюць змест і сутнасць рэвалюцыйнага абнаўлення нашага грамадства. У друку гэту новую якасць у характары выбаршчыка называюць палітычнай актыўнасцю. Так, справядліва: рост грамадска-палітычнай актыўнасці нашых людзей — небывалы. Гэта асабліва добра бачна на перадвыбарных сходах — сустрэчах з кандыдатамі ў дэпутаты. Нічога падобнага не даводзілася назіраць колісь, раней, у часы яшчэ зусім не далёкія. Тады выбаршчык або наогул маўчаў, у сабе замкнуўшыся, або даваў наказы, якія не ішлі далей канкрэтных гаспадарчых і бытавых клопатаў мясцовага маштабу. Цяпер агульная карціна рэзка змянілася. Вядома, людзі гавораць і пра свае асабістыя «балажкі», пра непаладкі або недаробкі прыватнага характару.

Але такога, шчыра кажучы, мала. Галоўны настрой і пафас кожнае залы — так далей жыць нельга і цягнецца далей мы не павінны! І вы, каму будзе суджана стаць дэпутатам, зразумейце і запомніце: абавязак на вас ляжа наймаверна вялізны і цяжэзны, бо праблема, якая трэба неадкладна вырашаць, безліч. Уражвае сур'езнасць і патрабавальнасць, з якой выбаршчыкі слухаюць праграмныя выступленні кандыдатаў і дыскусіруюць, спрачаюцца з імі. Думаю, што вось гэты нераўнадушнасць, гэты настрой выбаршчыкаў і ёсць найпершая зарука таго, што працэс перабудовы ў нас будзе шырыцца і паглыбляцца.

— Чытаючы ў «Ліме» старонкі вашых публіцыстычных сшыткаў «Між былым і наступным», вельмі паказальным у выўленні сітуацыі, якая складалася ў нашай рэспубліцы, мне падаўся факт, што на аб'яднаным пасяджэнні Камісіі па аснове і культуры і Камісіі заканадаўчых меркаванняў Вярхоўнага Савета БССР, пры абмеркаванні праекта Закона аб

(Працяг на стар. 2—3).

ФЕСТИВАЛИ... Колькі іх у нас было!.. Адно ўжо аджылі свой век, другія нараджаюцца, трэція набылі ўжо салідны ўзрост і добрую рэпутацыю. Колькі іх яшчэ існуе ў планах, у выглядзе альбо ідэй, альбо канкрэтных праектаў! Так, з кожным годам фестываляў у нас становіцца ўсё больш. Зусім прывычным стаў

мі гэтага конкурсу была складзена і афіша першага Беларускага тэатральнага фестывалю, у якую ўвайшлі дзевяць новых п'ес. Характэрна, што сем з іх належалі яму аўтараў-дэбютантаў у драматургіі. Згадваючы падзеі трохгадовай даўнасці, трэба адзначыць, што драматургія дэбютантаў у большасці выпадкаў не знайшла тады дастаткова ўмелай,

ФОРУМ СЯБРОЎ І АДНАДУМЦАЎ

Сёння ў Гродне адкрываецца II Беларускі тэатральны фестываль.

для прыхільнікаў мастацтва жоўты кляновы лісток — эмблема фестывалю «Беларуская музычная восень». Кожны год, вясной, мы заўважаем на гарадскіх рэкламных шчытах чырвань цюльпанаў — сімвал фестывалю «Мінская вясна», мільгаюць у прэсе звесткі пра свята мастацтва «Дняпроўскія зарніцы», пра маючы адбыцца джазавы фестываль...

Мусім прызнацца, што рэспубліканскія тэатральныя фестывалі ў нас праходзяць не кожны год, таму іх чакаюць, як чакалі і гэты, гродзенскі, Беларускі тэатральны фестываль, арганізаваны Міністэрствам культуры і Саюзам тэатральных дзеячаў БССР, ужо ў другі раз расхінае заслону.

Тры гады назад удзельнікаў I Беларускага тэатральнага фестывалю гасцінна прымаў Акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа. Тады на віцебскай сцэне практычна ўпершыню адбыўся фестывальны агляд спектакляў па п'есах сучаснай беларускай драматургіі. Асновай для яго стаў рэспубліканскі конкурс драматычных тэатраў «Наш сучаснік», галоўнай мэтай якога з'яўлялася стварэнне ў садружнасці «тэатр-аўтар» новага рэпертуару для нашай драматычнай сцэны. Аднаводна з выніка-

прафесійнай падтрымкі з боку рэжысуры, што нанесла адпаведную рэтуш на мастацкі ўзровень усяго фестывалю. Але менавіта розны ўзровень пастановак яшчэ раз пацвердзіў думку, што поспехі ў стварэнні нацыянальнага рэпертуару дасягаюцца толькі там, дзе існуюць не фармальныя ўзаемаадносінны беларускай літаратуры і тэатра, дзе за гэта бярэцца рэжысура высокапрафесійная, добразычлівая і бескампрамісная. Тэатр, які адчувае сваю прыналежнасць да нацыянальнай культуры, ганарыцца гэтым, дбае пра яе лёс.

Дык ці патрэбным аказаўся тэатрам вопыт таго фестывалю, ці быў ён выкарыстаны сёлета? Аблічча сёлетняга фестывалю, яго ідэйна-мастацкую накіраванасць у пэўнай ступені вызначаюць тыя з'явы і тэндэнцыі, якія ўвайшлі ў сферу тэатра разам з перабудовай грамадства, аднаўленнем духоўных асноў. Адною з вызначальных рыс сучаснай тэатральнай палітыкі робіцца пошук нявыкарыстаных альбо новых пластоў драматургіі, якія адпавядаюць сучаснаму ўзроўню мастацкага мыслення, новаму падыходу да з'яў нашай гісторыі, праблем сённяшняга дня.

(Працяг на стар. 2—3).

Фестывальная афіша

- Беларускі дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы «Страсці па Аўдзею» У. Буграмеева.
- «Жыццё Карыціна» А. Папавай.
- Беларускі дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа «І быў дзень» А. Дударова.
- Дзяржаўны рускі драматычны тэатр БССР імя М. Горкага «Начныя Карлікі і Антыгона» Л. Разумоўскай.
- Беларускі рэспубліканскі тэатр юнага глядача «Прыгоды падарожніка Піпса» С. Фрэйедмана.
- Гродзенскі абласны драматычны тэатр «Пінская шляхта» В. Дуніна-Марцінкевіча.
- «Зоркі на ранішнім небе» А. Галіна.
- Магілёўскі абласны тэатр драмы і камедыі імя В. Дуніна-Марцінкевіча (Бабруйск) «А-та-стро-фа» А. Петрашкевіча.
- Дзяржаўны маладзёжны тэатр БССР «Неймаверны іпозіён Эрні» А. Эйкборна.
- Магілёўскі абласны драматычны тэатр «Мудрамер» М. Матукоўскага.
- Тэатр-студыя кінаакцёра кінастудыі «Беларусьфільм» «Гамлет» У. Шэкспіра.
- Група «Дыялог» (Мінск) «Чыкагская бездань» Р. Брэдберы.
- «Чорт у рабрыну» М. Фора.
- «Тэатр-студыя «Дзе — я?» (Мінск)
- «Андантэ», «Кватэра Каламбіны» Л. Петрушэўскай.

Ігнат ДУБРОЎСКИ

ПРАСТОР ДЛЯ ІНІЦЫЯТЫВЫ

«Нам неабходна аграрная палітыка, якая забяспечыць радыкальныя перамены ў развіцці вёскі — палітычныя, эканамічныя, сацыяльныя, культурныя, — вырашэнне ў сацыяльна-эканамічных праблемах, якія накіпіліся ў адной з асноўных сфер жыццядзейнасці нашага грамадства, што адкрые прастор ініцыятывае сельскіх працаўнікоў».

(З даклада Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова на сакавіцкім (1989 г.) пленуме ЦК КПСС).

Пленум ЦК КПСС выпрацаваў эфектыўную аграрную палітыку, ажыццяўленне якой дазволіць вырашыць задачы ўстойлівага харчовага забеспячэння краіны, сацыяльнага, эканамічнага аднаўлення вёскі.

Хачу падзяліцца некаторымі сваімі думкамі з нагоды гэтай важнейшай, я сказаў бы нават, гістарычнай падзеі.

Гарачыя галовы з сістэмы Дзяржапраму і нават некаторыя вучоныя яшчэ да Пленума прарочылі роспуск большай часткі калгасаў і саўгасаў таму, што яны, маўляў, сябе не апраўдалі. Землі ж раздаць сямейным фермам. З іхняй літасці павінны былі застацца толькі калгасы і саўгасы, якія ўзяліся да ўзроўню так званых маякоў.

Як бы ў плане прызначэння намерам распустыць калгасы, без ведама і згоды калгаснікаў, было выступленне на Пленуме Н. В. Пераверзевай — механізатара, майстра-настаўніка калгаса «Шлях Леніна» Растоўскай вобласці.

«Але калі ставіцца пытанне — быць калгасам ці не быць, мне, проста калгасніцы, проста страшна падумаць аб такой пастаноўцы, — з трыўгай, болей і крыўдай гаварыла яна. — Мне здаецца, іменна цяпер трэба шукаць і знаходзіць новыя шляхі, формы кіравання калгасамі. Іх узбуйнілі, можа, таму яны крыху цяжкаватыя, складаныя ў кіраванні. Іменна таму ў калгасах трэба ствараць дробныя арэнды, як мы іх называем».

Шчыра кажучы, гэта было самае ўражлівае выступленне ў абмеркаванні даклада М. С. Гарбачова. З вуснаў гэтай проста, а сапраўды падзяржаўнаму мудрай сялянкі прагучаў голас народа, голас саўвечнага сялянства. Яна выказала, засведчыла прыхільнасць сялян да сацыялізму.

Шырока вядома, што Сталін і яго папалчкі (ігнаруючы левыя прыпынкі) правялі прымусоўваю калектывізацыю, ліквідавалі разам з кулацтвам і значную частку сярэдняства. На працягу доўгіх гадоў адміністрацыйна-камандныя метады кіраўніцтва пазбаўлялі калгаснікаў права вольна гаспадарыць на зямлі, ператварылі калгасы ў крыніцу сродкаў для развіцця прамысловасці, у той жа час трымаючы калгаснікаў на галодным «працадні». У выніку гэтага мільёны сялян пакінулі зямлю, бацькоўскія дамы. І ўсё-такі калгасы, як сацыялістычны тып гаспадаркі, выстаялі. Гэта, бадай, лепш за іншых разумеюць сяляне.

Пленум пацвердзіў агульнае права ўласнасці на зямлю за дзяржавай. Карыстацца ёй можа кожны грамадзянін, які пажадае працаваць на зямлі, у калектыве або асобна, сваёй сям'ёй. Выбар формы гаспадаркі вольны.

Некаторыя вучоныя-эканамісты з высокімі вучонымі ступенямі ўносілі прапановы аб бясплатнай перадачы зямель распушчаных калгасаў фермерам з правам спадчыннасці і продажу яе. Гэта вельмі зручны пралаз для спекуляцыі самым дарагім багаццем народа — зямлёй. Адрозна знайшліся б аматары, якія, атрымаўшы зямлю ад дзяржавы ва ўласнае карыстанне, не марудзячы пачалі б яе прадаваць.

Я, шчыра кажучы, перад Пленумам хваляваўся — ці стануцца аграрыямы, якія, хоць і існуюць нядоўга, але зжылі сябе, з'явіліся тормазам у сельскай гаспадарцы. Пленум пярэчыў да гэтай праблемы цяжка, вырашыў скасаваць раённыя аграрна-прамысловыя аб'яднанні (РАПА). Гаспадаркі могуць цяпер на строга добраахвотных пачатках ствараць адпаведныя гаспадарчыя фарміраванні для выканання функцый рамонтна-тэхнічнага, бу-

даўнічага і іншых відаў абслугоўвання.

Скасоўваюцца абласныя аб'яднанні аграпрамкомплексу, рэспубліканскія і саюзныя Дзяржааграпрамы. Ствараецца Дзяржаўная камісія Савета Міністраў СССР па прадуктах харчавання і закупках.

Пленум выпрацаваў маштабную і мэтанакіраваную праграму сацыяльнай перабудовы вёскі. Намечана шырока разгарнуць будаўніцтва жылых дамоў, не абмяжоўваючы выбар тыпу дамоў, іх памераў, паверхавасці. Прадугледжваецца шырокае будаўніцтва школ, бальніц, культурных, спартыўных устаноў, прадпрыемстваў гандлю і бытавога абслугоўвання, добраўпарадкавання паселішчаў, пракладка ўнутрыгаспадарчых дарог.

За апошнія 27 гадоў (1961—1988) у сельскую гаспадарку было накіравана 884 мільярды рублёў. Вялікія грошы! Нізкая аддача іх перш-наперш тлумачыцца адміністрацыйна-каманднымі метадамі кіраўніцтва, якія глушылі, звязвалі ініцыятыву сялян, пазбаўлялі іх магчымасці вольна гаспадарыць на зямлі. Другая прычына — значная частка гэтых сродкаў не дайшла да палёў і ферм. Яна асела ў сельгастэхніцы, сельгасхіміі і іншых устаноўках, якія абслугоўвалі калгасы і саўгасы.

Вытворчыя фонды сельскай гаспадаркі сёння складаюць 360 мільярдаў рублёў. Але калі суаднесці іх з плошчай сельскагаспадарчых угоддзяў нашай краіны — 550 мільёнаў гектараў, — то і гэта, на першы погляд, астранамічная сума не такая ўжо, на самай справе, вялікая. Тэхнічная ўзброенасць калгасніка, саўгаснага рабочага ў шмат разоў меншая, чым узброенасць, скажам, амерыканскага фермера.

Нарошчванне тэхнічнай узброенасці калгасаў і саўгасаў — важнейшая задача ў эканамічным плане перабудовы сельскай гаспадаркі. І самая цяжкая.

Павышэнне эфектыўнасці ўкладанняў у сельскую гаспадарку ў значнай меры залежыць ад эквівалентнасці абмену прадукцыі палёў і ферм на машыны, абсталяванне, будаў-

нічыя матэрыялы, мінеральныя ўгнаенні і іншую прадукцыю прамысловасці.

Усё гэта цяпер павінна быць даведзена да ладу. З 1 студзеня 1990 года намячаецца перагляд закупачных цэн на сельскагаспадарчую прадукцыю.

І ў мінулым партыя неаднойчы прымала добрыя рашэнні па аграрных пытаннях. Прыгадаем пастановы вераснёўскага Пленума ЦК КПСС 1953 года, сакавіцкага 1965 года, майскага 1982 года. На гэтых Пленумах былі выпрацаваны рэальныя праграмы ўздыму сельскай гаспадаркі, але заганыя метады кіраўніцтва не далі магчымасці іх выканаць.

Мне даспадобы, што падрыхтоўка да Пленума вялася адкрыта, усенародна. Перадпленумаўская дыскусія зрабіла ўвесь наш народ як бы непаўнаценным удзельнікам разгляду праблем сельскай гаспадаркі. У адрас Пленума паступіла шмат тэлеграм у падтрымку яго рашэнняў. У гэтым зарука паспяховага выканання комплекснай праграмы, выпрацаванай Пленумам.

Вельмі важна зараз добра падрыхтавацца да пераходу на арэнду, да брыгаднага, калектывнага, сямейнага падраду. Трэба мець яснае ўяўленне аб формах і відах арэнды. Пакуль што гэтага яшчэ няма ні ў калгаснікаў, будучых арандатараў, ні ў спецыялістаў, ні ў кіраўнікоў, ні нават у вучоных. Ёсць рэаліі аб пераходзе на арэнду ледзь не ва ўсіх калгасах, але каб гэта не стала фармальным актам. Гэта мы ўмеём...

Выкананне пастаноў Пленума патрабуе напружанай і настойлівай працы не толькі сялян, але і гараджан. Галоўнай сілай у выкананні пастаўленых задач будзе моладзь. З яе асяроддзя варта смела вылучаць людзей на кіруючыя пасады, пачынаючы ад арэндных звянаў, брыгад да кіраўнікоў гаспадарак і устаноў усіх узроўняў.

Адна істотная дэталю. Зала пасаджэнняў Пленума на экран тэлевізара... Твары, твары... Пераважна пажылыя. Усведамляеш, што гэта заслужаныя людзі, і ўсё ж міжволі ўзнікае думка аб патрэбным амалджэнні кіраўнічага корпуса.

У вялікай і пачэснай справе выканання прынятых партыяй пастаноў немалая праца даводзіцца і на долю пісьменнікаў, прадстаўнікоў усіх жанраў, асабліва публіцыстыкі, сатыры, камедыі.

Усеабдымнасць, комплексны характар рашэння аграрных праблем, іх надзённасць, тэарэтычная, эканамічная, сацыяльная, арганізацыйная абгрунтаванасць, падтрымка пастаноў Пленума народам — патхняюць.

ФОРУМ СЯБРОЎ І АДНАДУМЦАЎ

(Пачатак на стар. 1).

Фестываль, які мае адбыцца ў Гродне, адрозніваецца ад мінулага па многіх арганізацыйных і творчых падыходах. Больш патрабавальным быў адбор спектакляў для ўдзелу ў конкурсе. Дэмакратызацыя форм тэатральнай дзейнасці спрыяла з'яўленню ў рэспубліцы шэрагу новых драматычных калектываў, тэатраў-студый, сцэнічных груп. У арбіту ўвагі фестывалю разам з дзяржаўнымі тэатрамі ўвайшлі тэатры-студыі, некалькі лепшых па-

— Якія надзеі вы звязваеце з Беларускай тэатральнай фестывалем! — адказаць на гэта пытанне мы папрасілі прадстаўнікоў розных сцэнічных калектываў рэспублікі.

Валерый МАСЛЮК, галоўны рэжысёр Рускага тэатра БССР:

— Мне здаецца, што ў мітуны будзённых спраў і слоў мы адвучыліся па-сапраўднаму святкаваць. Таму і чакаю не мэрпрыемства, а менавіта свят тэатральнага мастацтва Беларусі. Хацелася б таксама, каб фестываль не ператварыўся ў сустрачку крытыкаў і рэжысёраў, а ўдзельнікі спектакляў, акцёры не засталіся «па-за гульнёй». Вельмі чакаю прычыпкавай гаворкі пра стан тэатральнага мастацтва рэспублікі, плённага пошуку адметных напрамкаў нашых развіццяў.

Віктар МІХАЙЛАЎ, акцёр Магілёўскага абласнога тэатра драмы і камедыі

імя Дуніна-Марцінкевіча: — Цікавым з'яўляецца тое, што шэраг абласных тэатраў будзе іграць спектаклі на беларускай мове. Сёння гэта павінна выклікаць пачуццё сапраўднага гонару, хоць я і не вельмі перакананы, што рускамоўныя тэатры, якія ставяць асобныя, раз у год спектаклі па-беларуску, могуць унесці істотны ўклад у вырашэнне моўнай праблемы. Спробы такіх пастановак рэдка бываюць удалымі (зноў жа, гэта мая думка) і з'яўляюцца твораў выключэннем, чым правілам. Тым менш, наш тэатр з захопленым працаваў над п'есай А. Петракевіча «На-та-стро-фа». Што атрымалася — убачыце самі, адзначу толькі, што глядач нашага горада адчувае такую захопленасць.

Хоцацца верыць, што фестываль дапаможа ўсталяваць высонія крытэрыі творчасці і мы убачым сапраўдныя творы сапраўды сучаснага тэатра.

Сяргей БЕЛЬЦОЎ, кампазітар, загадчык музычнай часткі Рэспубліканскага ТЮГа:

— Мяне, як кампазітара, перш за ўсё хвалюе музыка бок фестывалю. На жаль, пра музыку ў драматычным спектаклі гавораць ці вельмі мала, ці ўвогуле не гавораць. Музыка ж

«ТАК ДАЛЕЙ ЖЫЦЬ НЕЛЬГА!..»

(Пачатак на стар. 1).

народнай адукацыі, вашу рэзна адмоўную пазіцыю ў дачыненні да «антыбеларускіх» пунктаў гэтага дакумента падтрымала галасаваннем толькі адна душа: плітчыца Бабруйскага будтрэста, дэпутат Палагея Васільеўна Дзікун... Усе ж іншыя аналізавалі, так бы мовіць, «інтэрнацыяналістамі» ў сваім бінарна-рацыянальным сэнсе. Ці не тут найпершая пагрозга перабудове, дэмакратызацыі, нацыянальнаму адраджэнню? Ці верыце вы ў магчымасць паступовага «перавыхавання» нашых мясцовых столаначальнікаў? Ці бачыце нейкую рэальную сілу, якая б прымушала іх перамяніць сваю пазіцыю?

— Мы гаварылі пра нядаўнюю пасіўнасць выбаршчыкаў — такая ж пасіўнасць, раўнаддушнасць, апатыя панавалі і на

дэпутацкіх сесіях (усіх узроўняў, але, здаецца, чым вышэй — тым цішэй, — прашу прабаўлення за гэту нечаканую рыфму). Бясспрэчна, з дэпутатамі-маўчалынікамі або выступальшчыкамі па недзе падрыхтаваных «шпаргалках» дабіцца якіх-небудзь істотных пераменаў у жыццядзейнасці нашых Саветаў немагчыма. Значыць, у Саветы павінны прыйсці іншыя людзі — тыя, у якіх хопіць і сэрца, і розуму, і мужнасці, каб не толькі адчуць, убачыць, зразумець, дзе сапраўдныя інтарэсы народа, але і абараніць іх, памагаючы за іх.

Што датычыць «перавыхавання» столаначальнікаў... Я наогул веру ў магчымасць пе-

равыхавання чалавека, веру, што чалавек здольны змяніцца, і нават істотна, у лепшы бок, што ў ім можа ачуніцца і загаварыць сумленне, і ён зойме іншую жыццёвую пазіцыю, духоўна і маральна перародзіцца... Тым больш аптымістычна я гляджу на гэты выпадак, калі няма падстаў гаварыць пра поўную амырцеласць душы, пра атрафіраванасць гэтага самага сумлення, калі, напрыклад, чалавекка ўсяго-наўсяго скоўвае страх — страх перад вышэйшым начальствам, страх за службовае крэсла, за сякія-такія прывілеі... У такім разе страх трэба пераадолець — і толькі. Развіццё падзей у краіне, спадзяюся, дапаможа мно-

гім вызваліцца ад непатрэбных страху. Да гэтага заклікае партыя, гэтаму садзейнічае шырокі і разнастайны па формах грамадскі рух — так бы мовіць, «голос знізу». Як на мой погляд, дык для ўпартых антыперабудоўшчыкаў няма іншага выйсця, як перамяніць сваю пазіцыю. Інакш можна зусім апынуцца «за бортам» — у баку ад грамадскага жыцця. А гэта для чалавекка і ёсць самае страшнае, па-мойму.

— У апошні час вы настойліва падмаеце пытанне аб стварэнні ў рэспубліцы «Таварыства беларускай мовы». Вельмі патрэбнае аб'яднанне, знайшліся б у яго і прыхільнікі, але ў сучасных умовах ці не чакае яго лёс шмат у чым зафармалізаванага рэспубліканскага Фонду культуры? Ці вы бачыце нейкае выйсце, якое даць магчымасць пазбегчы названай хваробы?

— Ідэя стварыць у рэспубліцы Таварыства беларускай мовы жыве ў маёй душы даўно.

Цяпер, ва ўмовах перабудовы, я адчуў, што прыйшла пара для яе ажыццяўлення. Шкадую, што не выйшаў з ёю «на людзі» гады тры ці два назад — сёння б ужо мелі, не сумняваюся, добрыя плёны з працы гэтага таварыства.

Якімі бачацца мне мэты і задачы Таварыства? Калі зусім каротка — прапаганда ідэі захавання і развіцця беларускай мовы як самага каштоўнага скарбу нацыі, садзейнічанне вывучэнню яе і павышэнню яе статусу ў рэспубліцы, выхаванне павагі і любові да роднага слова... Само сабой зразумела, уся гэта работа павінна весціся на трывалай інтэрнацыянальнай аснове — ні ў якой меры не за кошт павагі да іншых моў краіны ці за кошт уразання правоў рускай мовы як мовы міжнацыянальных зносін. Арганізацыйная структура Таварыства бачыцца мне ў найвышэйшай ступені дэмак-

становак якіх будуць паказаны на малой сцэне Гродзенскага абласнога драмтэатра. Узвзе глядача прапануюцца таксама спектаклі, якія падрыхтаваны менавіта для малой камернай сцэны.

З мэтай падрыхтоўкі да фестывалю ў рэспубліцы, як і ў мінулы раз, быў аб'яўлены чарговы агляд беларускай драматургіі і тэатральнага мастацтва. У яго рамках за два гады было пастаўлена пятнаццаць новых п'ес беларускіх аўтараў, спіс драматургічнага актыву папоўнілі дзесяць новых імёнаў. Але ці змог гэты агляд беларускай драматургіі стаць якаснай, творчай асновай для фестывалю, як гэта павінна быць? Адказаць на пытанне няпроста. Калі з улікам сучасных тэатральных патрабаванняў складзіць з гэтых пятнаццаці пастановак праграму паказу спектак-

ляў на вялікай і малой фестывальных сцэнах, то гэта, хутчэй за ўсё, атрымалася б свята драматургіі для трох-чатырох аўтараў...

Так, вынікі творчых адносін тэатраў і нашых драматургаў у рамках згаданага агляду маглі б быць больш плённымі. Дык ці не прыгадаць нам цяпер, напярэдадні адкрыцця фестывалю, адну з высноў, пацверджаную ўжо неаднойчы: у справе стварэння нацыянальнага рэпертуару высакаякасны вынік можа быць там, дзе па лініі «драматург — рэжысёр — тэатр» адбываецца не каказное, а сапраўды творчае ўзаемаўзбагачэнне.

Вацлаў ВАЛАДЗЬКО,
галоўны рэдактар
рэпертуарна-рэдакцыйнай
калегіі ўпраўлення
мастацтваў Міністэрства
культуры БССР.

У. БУТРАМЕЕВ. «Страсці па Аўдэю». А. ЛАВУШ (Андрэй) і А. ІВАННІКАВА (Верка). Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы.

Фота Ул. КРУКА.

у драматычным і, тым больш, у музычна-драматычным спектаклі мае патрэбу ў крытыцы. І перш за ўсё яна неабходна там, дзе рэжысёр, спадзеючыся толькі на свой густ, выкарыстоўвае не лепшы чынам.

Яшчэ праблема — аснашчэнне большасці тэатраў гуказапісваючай і ўзнаўляльнай апаратурай павідае жадаць лепшага. Спробы тэатраў вырашыць гэтае пытанне сваімі сіламі, які правіла, церпяць няўдачу. Не хапае сродкаў, часу, зацікаўленасці.

Тэатр мае патрэбу ў гукавой апаратуры самага высокага класа, а таксама ў кваліфікаваных спецыялістах, здольных яе аб'яўваць. Толькі тады, калі будзе вырашана гэтая праблема, можна будзе гаварыць пра якасць гучы.

Хацелася б бачыць Беларускі тэатральны фестываль святаям, прычым святаям, пазбаўленым тэхнічных недахопаў, святаям цудоўных акцёрскіх работ, аб'ектыўнай ацэнкі з боку друку, крытыкаў і глядача.

Ігар ПЯТРОўСкі,
галоўны
рэжысёр-дырэктар
Гродзенскага
абласнога драмтэатра:
— Важна, што II Беларускі тэатральны фестываль выкліча

А. ДУДАРАЎ. «І быў дзень...» Т. КОКШТЫС (Шфагор) і А. ЛАВАНОК (журналіст). Акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа.

Фота С. КОХАНА.

дадатную цінаваасць да сцэнічнага мастацтва, дасць магчымасць гродзенцам убачыць спектаклі іншых драматычных тэатраў рэспублікі. Кожнаму з нас,

работнікаў тэатра, важна ведаць, што ўяўляе сабой тэатральнае мастацтва сёння і адчуць, якое месца ў ім займаем мы, нашы калектывы. Думаем, што пасля заканчэння свята з'явіцца новы аматары тэатра.

Чэсна кажучы, не хочацца бачыць хваравітага саперніцтва за ўзнагародамі, калі кожны хоча штосьці «урваць» — грошы або дыплом. Трэба адчуць на фестывалі дух таварыства і супрацоўніцтва, сяброўства і ўзаемапавагі.

Думаю, правільна зрабілі арганізатары, што шырэй, чым раней, расчынілі дзверы для ўдзельнікаў фестывалю, маю на ўвазе — дазволілі ўдзельнічаць у ім не толькі спектаклям па творах беларускай драматургіі. Аднак вось падстава для роздму: хоць паказваць на фестывалі спектакль беларускага аўтара — справа не абавязковая, але на працягу 7 дзён мы ўбачым 6 спектакляў беларускіх аўтараў з 13. І такі вынік атрымаўся без усялякага прымусу «зверху». Мяркую, павышэнне цінаваасці да твораў сваіх аўтараў аб'ектыўны працэс у тэатральным жыцці рэспублікі.

Мы — гаспадары фестывалю, і праблем у нас шмат. Будзем імкнуцца зрабіць усё так, каб фестываль надоўга запомніўся як вялікае тэатральнае свята, форум сяброў і аднадумцаў.

В. ДУНІН-МАРЦІНКЕВІЧ. «Пінская шляхта». А. МАРЦЫНЮК (Кутора) і В. КАТРАНАУ (Піскулькі). Гродзенскі абласны драматычны тэатр.

Фота Б. МЕШЧАРАКОВА.

ратычнай. Яго членам можа стаць кожны, хто спрыяе ідэі адраджэння мовы і культуры беларускага народа і гатоў нешта канкрэтнае, карыснае рабіць для гэтага. «Ячэйкі» таварыства могуць існаваць у школах і тэхнікумах, у інстытутах і універсітэтах, на фабрыках і заводах, у дзяржаўных і грамадскіх установах і г.д.

Сакратарыят Саюза пісьменнікаў прыняў рашэнне ўзяць на сябе місію па стварэнні аргкамітэта Таварыства беларускай мовы. У пачатку красавіка, мяркую, аргкамітэт збярацца на першае пасяджэнне, дзе распрацуе праект праграмы Таварыства і статут і вызначыць дату склікання Устаўноўчай канферэнцыі. На канферэнцыі будуць дэталёва абмеркаваны ўсе магчымыя аспекты дзейнасці Таварыства. Не думаю, што яму пагражае небя-

пека зафармалізавацца, аказаніцца. Справа — вельмі жывая, прынцыпы арганізацыі і дзейнасці — цалкам дэмакратычныя і на грамадскай аснове. Моцна веру, што дзейнасць Таварыства будзе падтрымлівацца партыйнымі і іншымі грамадскімі арганізацыямі, што да яго «голосу» будуць прыслухоўвацца ўсе, хто неабякава да лесу нашай мовы, нашай нацыянальнай культуры, а значыць — і да лесу самой беларускай нацыі.

— У маім уяўленні сапраўдны майстар слова — ужо народны абраннік, народны дэпутат. Яго шчыры праўдзівы голас можа зрабіць больш, чым дэпутацкі мандат, вядома, пры скасаванні той гульні ў паўпраўду, якая ўсё яшчэ назіраецца на старонках рэспубліканскіх газет і часопісаў. Здзіўляе ваша ўменне ўменню сумішчаць актыўную грамадскую дзейнасць з насычаным творчым жыццём...

— Вядома, прызнанне, як вы кажаце, «майстра слова» такое

высокае і адказнае, што і без тытула «народны абраннік» — кланотаў і працы ў яго неуправарот, і яго «праўдзівы голас» можа важаць больш, чым іншы дэпутацкі мандат. Але калі гэты голас ды яшчэ спалучыць з тымі правамі, якія надаюцца народнаму дэпутату, калі яму даць магчымасць прагучаць з трыбуны вышэйшага заканадаўчага органа, дзе будуць прымацца вызначальныя для лесу народа рашэнні?.. Думаю, што праўдзівасць голасу ад гэтага не аслабне — ва ўсякім разе, не дай бог, каб такое з кім-небудзь з народных абраннікаў-мастакоў здарылася... Што да «ўмення сумішчаць», пра якое вы гаворыце, дык «сакрэты» тут невялікія: на законны і неабходны адпачынак не застаецца ні дня, ні гадзіны. І ў якасці прыкладу для іншых гэтае самае «ўменне», на жаль, не гадзіцца.

Думка чытача

ЛЕПШ АДЗІН РАЗ УБАЧЫЦЬ...

3 нагоды адной тэлеперадачы

Пішу гэты ліст пасля прагляду перадачы «Факты і меркаванні (Як гэта было)», якую паказалі па праграме БТ у суботу 18 сакавіка ў 21.40. Былі паказаны фрагменты мітыngu на стадыёне «Дынама», які адбыўся 19 лютага, з каментарыем згаданага ўжо ў «ЛіМе» А. Трызна. Тав. Трызна многа гаварыў аб сваім разуменні дэмакратыі і галоснасці. Ды толькі яго перадача бумерагам ударыла па аўтару, бо, як вынікала з праграмы, яна павінна была доўжыцца гадзіну, але чамусьці скончылася на 15 хвілін раней. Хто і што «выразаў» і чаму? Ужо гэта сведчыць, што многа нам яшчэ трэба змагацца і працаваць, каб у сродках масавай інфармацыі запанавала сапраўдная галоснасць.

Хацелася б зрабіць колькі заўваг адносна зместу перадачы.

Вельмі дзіўна выглядаў чорна-белы сюжэт, які быў зняты ў Вільнюсе, дзе С. Вітушка абдымаецца з Анішчыцам (ці як там яго). Здзіўляе імкненне А. Трызна прыцягнуць у асабістае, прыватнае жыццё нешта накшталт вядомага юрыдычнага: «нявяданне закона не вызваляе ад адказнасці». Наколькі я ведаю, у той жа «Талакі» няма разведкі, службы крымінальнага вышуку і г.д. Таму, калі «Талака» ці іншы нефармальны прымаюць мяне, напрыклад, дык яны прымаюць мяне сённяшняга. Яны не ведаюць і не могуць ведаць, што я рабіў 5—15—40 гадоў таму назад, асабліва, калі я нідзе не выступаў. Вось калі ўжо таварышы, накшталт А. Трызна (ці Б. Залескага і М. Льюшэнка), «адкрыюць вочы» на мяне ці іншую асобу, то, пэўна, нефармалы пабягуць ад здрадніка (шпіёна, калабаранта), як чорт ад крыжа. Прынамсі, калі б А. Трызна расказаў С. Вітушку аб мінулым Анішчыца да Сойма, нават талерантны С. Вітушка, мяркую, не стаў бы з ім абдымацца...

Вельмі здзіўляе занепакоенасць А. Трызна тым, каб «мітынгавая» дэмакратыя не зацягнулася на год, а то і больш. Чаму ж дасведчаны каментатар БТ не разумее (ці не хоча разумець), што мітынг з'яўляецца такой жа неад'емнай часткай грамадскага жыцця ў дэмакратычнай прававой дзяржаве, як і свабодныя выбары, як і галоснасць. «Хопіць мітынгаваць — трэба працаваць!» амаль тое ж самае, што: «Хопіць дыхаць — лепш глядзі...»

Не варта, дарэчы, заклікаць тых жа нефармалаў працаваць. Яны і так працуюць кожны на сваім месцы. А мітынгі, імпрэзы, суботнікі, святкаванні ладзяць у выхадныя дні!

Адносна «моўных» пытанняў. Тав. Трызна заклікае з экрана тэлевізара не націскаць моцна

на дзяржаўна-юрыдычныя меры, а прапануе зноў жа некалькі раз «працаваць», каб усё насельніцтва «загаварыла» на беларускай мове. Ці не забываецца ён, аднак, што ёсць вельмі вялікі шэраг пытанняў, якія можна вырашыць толькі заканадаўча? Вось, напрыклад, вяртанне правапісу, скалечанага сталінізмам. А справядлівасць у дзяржаўных установах? Адны пішучыя машыны з беларускай шрыфтам — і то праблема! Можна, дастаткова «загаварыць», як яны зваліцца з неба? Школы, ПТВ, тэхнікумы, ВНУ таксама не з'явіцца самі нават тады, калі ўсё насельніцтва загаворыць, бо спачатку трэба падрыхтаваць кадры, надрукаваць падручнікі і дапаможнікі. Усе гэтыя пытанні могуць быць вырашаны толькі на ўзроўні урада, вышэйшых партыйных органаў, мясцовых Саветаў. Сярод усяго іншага, дарэчы, мы ім грошы плацім і за тое, каб яны рупліліся аб мове і культуры народа, ад імя якога і дзеля якога яны існуюць і працуюць.

Божа барані, я, карыстаючыся выпадкам, не збіраюся «очертаць голову» кідацца на абарону нефармалаў. Па-першае, таму, што яны мяне не прасілі. Па-другое, нефармалы бываюць вельмі і вельмі розныя. А па-трэцяе, нават сярод тых, якія ўдзельнічаюць у бліжэйшым мне па духу, так сказаць, культурна-гістарычным кірунку, ёсць і перахлесты. Ёсць і памылкі, нават грубыя. Але ж нефармальны рух — вельмі малады. Тым больш, што ўсе адмоўныя рысы, якія я пералічу, не з'яўляюцца магнапольнай уласнасцю толькі нефармальнага руху, на жаль...

Мяне стае і на тое, каб заўважыць і пазітыў у нефармальным руху. І не толькі заўважыць, але і падзякаваць за тое, што яны, як казалі ў старажытным Рыме, праводзяць «эксперыментум ін прыпро корпорэ манум» (даследаванне на ўласнай малацённай асобе) — прапагандуюць мову сярод насельніцтва, размаўляючы на гэтай мове, а не размаўляючы аб ёй. Дзякуючы ім сёння не так ужо рэдка (зразумела, яшчэ вельмі рэдка для сталіцы Беларусі) можна пачуць на вуліцы беларускую гаворку. Мне хочацца падзякаваць нефармалам і за тое, што яны не даюць драмаць нашым родным уладам, вельмі цяжкім на пад'ём.

На заканчэнне не грэх падзякаваць і асабіста А. Трызна. Хаця б за тых 20 хвілін трансляцыі выступленняў на мітынг, бо праўду кажучы, што лепш адзін раз убачыць, чым сто — пачуць.

Лявон ТАРАСЕНКА,
кандыдат
біялагічных навук.
г. Мінск.

Ад рэдакцыі: Акрамя ліста Л. Тарасенкі, у пошце «ЛіМе» нямае і іншых водгукаў на перадачу БТ «Факты і меркаванні», прысвечаную мітыngu на стадыёне «Дынама» 19 лютага. Як вынікае з пошты, чытачоў абурыла яшчэ адна спроба маніпуляваць грамадскай свядомасцю. Пра гэта пішучы ветэран вайны і працы І. Януковіч з Полацка, інжынер Л. Спеван, пенсіянерка І. Рузанова, рэжысёр В. Тамзялеўскі, навуковы супрацоўнік І. Федаровіч з Мінска і іншыя.

Невялікія вясковыя могілкі. З аднаго боку—густы лес, з другога — аэрадромная паласа. Помнікі. Большасць сціпых, драўляных, збітых на хуткую руку. На адным з такіх помнікаў кароткі надпіс: «Барыс Міхайлавіч Мікуліч. 1912—1954 гг.»

Доўга стаім каля гэтай магілы. Прывёў да яе мяне старажыл Машукоўкі Афанасій Яўгенавіч Лапшакоў, які добра ведаў Барыса Мікуліча. Усяго 42 гады пражыў беларускі пісьменнік, з іх пятаццаць—у сibirскіх турмах і лагерах. Упершыню яго арыштавалі восенню 1936-га. Присуд—дзесяць гадоў пазбаўлення волі. Не зламаўся. Вынес пакуты. Не адхінуўся ад сваіх маральных прынцыпаў. Праз гады нашчадкі працягваюць у дзённіках, упершыню надрукаваных у часопісе «Нёман»: «Я застаюся такім же, какім прыйшоў сюды. Никто не помянет меня худым словом. Найдётся, конечно, немало людей, которые скажут обо мне—чужак». Сапраўды, насміхаліся, што няздольны дагадзіць лагерам начальству, забяспечыць сябе матэрыяльна. Адбыўшы тэрмін, Барыс Мікуліч вяртаецца на знявечаную вайною радзіму. Спяшаецца пісаць, працываючы,—вырваўся з няволі на доўга. І не памыліўся: у красавіку 1949 года зноў арыштоўваюць, выносяць прысуд—вечнае пасяленне ў Краснаярскі край, у вёску Машукоўка Матынгінскага раёна.

Як жылося тут пісьменніку? З кім сустракаўся, чым ён займаўся? Для праявіў Машукоўкі перыяд стаўся вельмі важным у жыцці. Пра яго часта і добра ўспамінаюць мясцовыя жыхары — Афанасій Яўгенавіч Лапшакоў, Марыя Васільеўна і Рыгор Іосіфавіч Марчанкі. Менавіта яны расказалі мне пра пасляваеннае жыццё ў сibirскім леспрамгасаўскім пасёлку. На іх думку, жыццё ў Машукоўцы ў тых халодных і галодных пасляваенных гадах было намнога цікавейшае, чым цяпер. І найперш дзякуючы рэпрэсіраваным. Хто толькі ні жыў тады ў гэтай далёкай паўночнай глыбінцы! І рэжысёр Аляксандр Матвееў, які стаў у мясцовым клубе п'есы, і маскоўскі артыст Яўгеній Талубян — ён з'яўляўся загадчыкам клуба, і Елізавета Іванаўна Кузьменка—яе выслалі ў Сібір разам з мужам, былым адказным работнікам Ленінградскага абласнога камітэта партыі.

Застаўся ва ўдзячнай памяці машукоўцаў і Барыс Мікуліч. Ён трапіў сюды, калі яму было 37 гадоў. З сіваю галавою, стомленым, учарным тварам. Усе высланыя працавалі ў мясцовым леспрамгасе. Пісьменнік быў прызначаны дыспетчарам у кантору—цяпер тут знаходзіцца машукоўская пошта. А жыў Барыс Мікуліч на Набрэжнай вуліцы, у невялікім дамку, куды пасля працоўнага дня спяшаўся да няскончаных рукапісаў.

Пад канец жыцця лёс аднойчы павярнуўся тварам да спакутананага выгнанніка. У 1950 годзе ў пасёлак прыхацала выпускніца Канскага педагагічнага вучылішча Марыя Смялякова. Яны пакахалі адно аднаго—маладая дзяўчына і таленавіты пісьменнік. Яны спадзяваліся жыць доўга і наперакор злым сілам шчасліва. Прамінула чатыры гады. Усё часцей і часцей сэрца Барыса Мікуліча працінаў востры боль. 17 чэрвеня 1954 года ён прысеў за свой дыспетчарскі стол і памёр, усяго тры месяцы не дажыўшы да рэабілітацыі. Неўзабаве з Масквы завіталі нейкія важныя госці, цікавіліся, дзе жыў пісьменнік, забралі ўсе яго рукапісы. Марыя Іванаўна Смялякова ў хуткім часе выбралася да бацькоў у горад Ігарку.

Дом, дзе жыў беларускі праявіў, не ацалеў. Але застаўся будынак, у якім ён працаваў. Напэўна, прыспеў час ушанаваць памяць Барыса Мікуліча ў вёсцы Машукоўка, хоць бы мемуарыяльнай шыльдай.

Л. ЛАМАЕВА.

г. Матынгіна Краснаярскага краю.

Спацатку некалькі слоў пра сябе. Мне 30 год. Як і ў многіх тысяч беларусаў, мой лёс склаўся так, што жыў я далёка ад родных мясцін. Амаль дзесяць год мінула з той пары, як я пакінула Міншчыну, дзе прайшло маё дзяцінства, дзе вучылася і потым працавала настаўніцай у музычнай школе пасёлка Івянец. Цяпер жыў у Рызе і працую бібліятэкарам у медыцынскім вучылішчы.

Праўда, ні на хвіліну не парывалася мая духоўная сувязь з Беларуссю, дзе засталася шмат сяброў і знаёмых. Стараюся чытаць на роднай мове, у чым мне памагае і газета «Літаратура і мастацтва», якую мы, рыжскія беларусы, выпісваем і з цікавасцю чытаем.

Адраджэнне духоўнага жыцця, нацыянальнай годнасці народаў не абышло і нас, беларусаў, якія жыў у Латвіі. У канцы мінулага года мы сабраліся ў ДOME культуры аднаго з рыжскіх прадпрыемстваў і стварылі беларускі культурны цэнтр пад назвай «Світанак». Вялікую падтрымку ў стварэнні аб'яднання ак-

Якім быць помніку ў Курапатах? Як лепш увекавечыць для нашчадкаў памяць бязвінных ахвяр сталінізму? Што тут залежыць ад кожнага з нас?

Гэтыя пытанні не могуць не хваляваць мяне, бо сам зведаў смак ягоўска-берыёўскіх лагераў і турмаў, а потым, у якасці краязнаўцы і музычнага работніка, шмат гадоў змагаўся за праўду, за аднаўленне справядлівасці і вяртанне добрых імёнаў тых, хто стаў ахвярай беззаконняў і тэрору.

У друку прыводзіцца лічба—40 мільёнаў. 40 мільёнаў ахвяр сталінізму? Колькі ж і якіх помнікаў

Другі сакратар райкома партыі Г. Д. Воднева пагаджаецца, што трэба адчыняць і садок, і школу з беларускай мовай выхавання і выкладання. Але... прапануе самому заняцца пошукам устаноў, работнікі якіх пагадзіліся б з «незвычайнаю» прапановаю. Ці павінна гэта быць нейчым прыватным клопатам? Ды згаджаюся, бо некаму ж трэба рупіцца. Тым больш, што сякі-такі вопыт я ўжо маю. Летась спрабаваў стварыць у горадзе беларускі клас, хоць нічога з таго не атрымалася—бацькі баяліся, што іх дзеці будуць выглядаць белымі варонамі сярод рускамоўных вучняў.

Цяпер рашаю пачаць з дзіцячага садка. Выхавацелькі садка нумар 5 — жанчыны маладыя, ініцыятыўныя. Загадчыца раней выклала беларускую мову і літаратуру ў вясковай васьмігодцы. Яны—не супраць. Вось толькі—што скажа гарана?

Загадчык гарадскога аддзела народнай асветы часова адсутнічае, таму звяртаюся да адказнай за дашкольную навучальную ўстанову. І што чую? «Адказная» не бачыць неабходнасці «абеларушваць» садок. Я пастойваю, пераконваю. Яна не вытрымлівае «націску», здаецца:

— Ну, добра, толькі спярша трэба школу перавесці на беларускі лад, бо—куды пойдучь беларускамоўныя выпускнікі садка?

Спяшаюся да дырэктара колішняй беларускай, а цяпер рускай школы Я. В. Ганчар.

— Залежыць ад бацькоў, а не ад нас,—проста адказвае Яўгенія Віктараўна.

Ну добра, няхай будзе па-дырэктарску. Дзе ж спіс дзяцей, якім восенню трэба ісці ў першы клас? Аказваецца, будзе толькі ў красавіку. Няхай на апытанне бацькоў пойдзе май. Ці паспее школа за тры месяцы да пачатку навучальнага года «выкруціцца» з набыццём падручнікаў, складаннем праграмы? Не, не паспее, бо падручнікі заказваюць на два гады наперад. Размаўляю жа з бацькамі, дзеці якіх праз два гады пойдучь у школу, няма сэнсу.

Круг замкнуўся. Адкрыццё беларускіх садка і школы ў Лепелі ў хуткім часе не прадбачыцца, бо тыя, хто ў гэтым павінны былі б быць зацікаўлены, першымі шукаюць важкіх адгаворак...

Чаму расказваю пра ўсё гэта? Не таму, вядома, каб паскардзіцца на лепельскіх педагогаў-бюракратаў. Проста хачу звярнуць увагу на сітуацыю, якая характэрна не толькі для Лепеля, а для ўсёй Беларусі. Трэба шукаць нейкія іншыя магчымасці ці формы пераводу школ на беларускую мову выкладання, а не браць за аснову згоду ці нязгоду бацькоў.

У. ШУШКЕВІЧ.

г. Лепель.

□

Ніяк не магу зразумець, чаму працэс адраджэння роднай мовы на Беларусі ў 20—30-я гады некаторыя аўтары і сёння ў сваіх артыкулах называюць «беларусізацыяй». Слова (тэрмін) «беларусізацыя» адпавядае па сэнсу аналам такіх слоў, як русіфікацыя, паланізацыя і г. д. Мы ведаем, помнім акты русіфікацыі і паланізацыі насельніцтва на Беларусі, а тут яшчэ яго і абеларушчываць?!

Як мне помніцца, у 20—30-я гады працэс адраджэння роднай мовы, культуры іменавалі тады беларусізацыяй, а не беларусізацыяй. Насельніцтва вёсак і значная частка гарадоў карысталася беларускай мовай, па гэтай прыкмеце і былі вызначаны этнаграфічныя межы нашай рэспублікі. Адна была бяда: значная частка інтэлігенцыі не ведала правілаў беларускай граматыкі па вядомых прычынах. Беларускі пісьменнасцю авалодвалі праз гурткі, курсы беларусізацыі. Такая з'ява адбылася і ў іншых народаў СССР. Напрыклад, у Якуціі рускія вучоныя распрацавалі граматыку якуцкай мовы, зрабілі яе пісьменнай. Хіба гэты акт можна назваць «якуцізацыяй»? Можна, беларусы ўжо далкам зніклі і Беларусь засялілася іншымі народамі і іх трэба беларусізаваць?

Хацелася б пачуць тлумачэнне лінгвістаў аб праве ўжывання слова «беларусізацыя» ў гэтым выпадку.

Ф. ГІНТАУТ.

г. Гродна.

З пошты «ЛіМа»

● «НІХТО НЕ СКАЖА ПРА МЯНЕ БЛАГА...»

● ПАДЗЯЛІЛІ НА ТРЫ ЧАСТКІ...

● ЗАЛЕЖЫЦЬ АД БАЦЬКОЎ?

зала нам існуючае ў Латвіі Балтаславянскае таварыства, якое сваёй актыўнай дзейнасцю па адраджэнні славянскіх культурных традыцый ужо здабыло добрую славу.

Як мы ўяўляем дзейнасць нашага культурнага цэнтра?

У нашых планах і марах шмат, як мне здаецца, добрых задумаў: стварэнне грамадскага музея беларускага быту і сваёй бібліятэкі, арганізацыя невялікіх мастацкіх калектываў і гуртоў, культурна-асветніцкая дзейнасць і, перш за ўсё, стварэнне незалежнай школы для дарослых, дзе можна было б паглыбіць вывучэнне роднай мовы і культуры. Акрамя таго, мы плануем сустрачы з цікавымі людзьмі, прадстаўнікамі творчай інтэлігенцыі (першым нашым госцем быў паэт Сяргей Панізінік), экскурсіі па гарадах Беларусі, наведанне беларускіх тэатраў, музеяў, канцэртаў.

Усе мы (а нас сёння каля ста чалавек), стваральнікі і сябры БКЦ «Світанак», жывём у розных кутках Латвіі, якая стала нам нашай другой радзімай. Таму нас не можа не цікавіць праблема ўзаемаадносін латышскай і беларускай культур, ад старажытнасці да нашых дзён, агульныя гістарычныя карані двух братніх народаў. З вялікай радасцю вітаем мы ў нашым таварыстве і латышоў, і рускіх, і ўсіх тых, хто жадае адшчырага сэрца спрыяць нам, падзяляе нашы думкі і пачуцці.

Хацела б яшчэ выказаць праз «ЛіМ» спадзяванне, што ў Беларусі нас пачуюць і падтрымаюць — добрым словам і добрай справай.

Наталля КАМІЛЕЎСКАЯ,
адказны сакратар БКЦ «Світанак».

г. Рыга.

□

Менавіта са штодзённых прыкрых дробязей і пачынае выхоўвацца нігілізм да беларускай культуры. Прыклад гэтаму — «Контрольный листок» Дзяржаўнай бібліятэкі імя У. І. Леніна. Паводле чыёсці дзіўнай логікі ўся літаратура ў ім падзелена на 3 часткі (айчынная, беларуская, замежная). Аднак хіба ж беларускае і айчыннае—не тое самае? Як можна іх падзяліць? «Контрольный листок» — проста сумнае сведчанне філалагічнага бескультур'я, растыражыванага ў 500 тысяч экзэмпляраў у горадзе, дзе ёсць Акадэмія навук і дзяржаўны ўніверсітэт.

З гэтым фактам бескультур'я мірыцца нельга. Таму прапануем для фіксацыі літаратуры ўвесці наступныя раздзелы: беларуская, народаў СССР, замежная. Дарэчы, павінен быць і адзіны моўны стыль. Калі «Білет чытача» — асноўны дакумент—надрукаваны на беларускай мове, дык і ўсе іншыя дакументы павінны быць на беларускай або на беларускай і рускай мовах.

А. ЛАЦУК, А. ЕМЯЛЬЯНАВА,
Я. ШУНЕЙКА—чытачы Дзяржаўнай бібліятэкі імя У. І. Леніна.

г. Мінск.

трэба было б стварыць, калі паставіць за мэту назваць пайменна ўсіх, ажыццявіць і ў дачыненні да бязвінных ахвяр дэвіз «Ніхто не забыты, нішто не забыта!..»

Помню, у адной камеры з намі сядзеў смяротнік, палкоўнік-танкіст, адзін з першых камандзіраў танка-«ваўчок» і загадалі выходзіць, палкоўнік устаў, зняў шыньель і сказаў мне: «Вазьмі шыньель, Міша. Каб не дастаўся гэтым катом. І запомні: краіна шмат страціла, забіўшы столькі камандзіраў, палкаводцаў. Усё запомні. Ты малады і ты крыху пішаш, і павінен усё запомніць».

Такая была іх апошняя воля. Не выконваць яе мы не маем права. Помню таго танкіста. Помню іншых. Помню і турэмнага ката па прозвішчы Дубок. Магчыма, аднаго з тых, хто сёння атрымлівае салідную пенсію, карыстаецца прывілеямі і абурасца выкрыццём сталіншчыны.

Помню і нявінна загінуўшых, і іх катаў. І не веру, што сёй-той з былых нкусаўцаў і членаў «троек» не памяншае, як выносілі за тры минуты прысуды, як даручалі спецыяльным камандам расстрэльваць асуджаных, як і дзе расстрэльвалі і хавалі. Памяць адбіла, ці што?

У думках сваіх бачу расстрэляных, замучаных, памершых ад пелары, авітамінозу, голаду, пабоў... Як увекавечыць іх памяць? Якімі павінны быць помнікі ім? Перад маім мысленным позіркам паўстаюць тыя, хто і на краі гібелі не траціў надзеі, марыў пра волю і шчасце, хто верыў да канца дзён сваіх у справядлівасць і Савецкую Радзіму, хто перад расстрэлам спяваў «Інтэрнацыянал» і крычаў «Няхай жыве Ленін!».

Гэтыя мужнасць, стойкасць і вера таксама павінны быць адлюстраваны ў помніках ахвярам сталінскіх рэпрэсій. Мала іх шкадаваць, смуткаваць па іх, трэба яшчэ добра помніць, якімі яны былі.

Міхаіл МЕЛЬНИКАУ,
краязнаўца, заслужаны работнік культуры БССР.

г. Крычаў.

□

Павярнуліся нарэшце кіраўнікі Віцебшчыны тварам да нацыянальных каранёў. У «Асноўныя напрамкі работы абласной партыйнай арганізацыі на 1989—90 гады» ўключылі раздзел пад агульнай назвай «Некаторыя напрамкі па развіццю беларускай мовы і культуры». Прадугледжана ў ім многае. Тут і пашырэнне сеткі дашкольных навучальных устаноў з беларускаю сістэмаю выхавання, і стварэнне школ у гарадах і райцэнтрах з выкладаннем па-беларуску. Быццам бы ўсё добра. Аднак ідзе трэці месяц вызначанага тэрміну, а зрухаў у нашым Лепелі пакуль не бачна. Рашаю прайсціся па ўсіх зацікаўленых установах, каб высветліць адносіны іх работнікаў да з'яўлення пытання.

З ГАДВАЕЦА рэ-
цэнзія Вячаслава
Рагойшы на першы
паэтычны зборнік
Сяргея Панізініка
«Кастры купалля», змешчаная
дваццаці адзін год назад у часо-
пісе «Маладосць» (1968, № 1).
Малады тады крытык здолеў
заўважыць у творчасці паэта,
свайго аднагодка, тое, чаго не
адчулі іншыя: надзвычайную
повязь з бацькоўскай зямлёй,
неадольнае жаданне адчуваць
сябе часцінкай яе. В. Рагойша
не толькі даў ацэнку кнізе та-
варыша па яру, а і прадуга-
даў далейшыя накірункі яго
творчасці. У прыватнасці, ён

палля», і другі «Палявая пош-
та», і трэці «Крона надзеі», і
нават частка чацвёртай кніжкі
«Чало і век» пісаліся «ваен-
ным» чалавекам. Гэта, канечне,
не магло не паўплываць на
тэматычны абсяг лірыкі. Невы-
падкова той жа В. Рагойша
правёў паралель паміж адным
з ранніх вершаў С. Панізініка:
«Край мой — мае сумленне,
радасць мая і гордасць. Край
мой — мае маленне перад бя-
дою і горасцю» і народнай
песняй: «Край мой — сумлен-
не мае, сям'я — павага мая.
Сям'я — павага мая, жонка —
парада мая. Жонка — парада
мая, дзеці — пацеха мая!», за-

ліхога стрэмя яшчэ звінціць,
яшчэ звінціць! Няроўны пера-
жывалі час, няроўна і тварылі
людзі... А як жа заўтра нас
асудзяць, ацэняць нас?!».

Усё больш упэўнена падсту-
пае паэт да прачытання жыцця
гістарычных асоб — дзесячаў
нацыянальнай культуры, пісь-
меннікаў, — тых, хто заўсёды,
нават у самыя неспрыяльныя
часіны не забываўся, што ён
беларус.

Адзін з такіх вершаў —
«Сяргею Палуяну». Хочацца
прачытаваць яго цалкам, бо
твор гэты характэрны для па-
нізінікаўскіх, умоўна кажучы,

ва на дабрэдзень» успрымаюць
іншыя, але мне ў радках бачыцца
і папрок самой крытыцы. Так
сказаць, маўклівы папрок. Па-
прок у тым, што яна сёння вель-
мі ж ахвотна і шчодро раздась
авансы кожнаму, хто напісаў
хоць бы адзін твор, у якім кра-
нуўся гістарычнага мінулага. У
такой уважлівасці, канечне, ні-
чога благага няма. Але ж аван-
саванне авансаваннем, а перш
за ўсё трэба мець на ўвазе кан-
крэтна здзейсненае. А між тым,
калі ўжо гаварыць аб прадаў-
жальніках традыцыі Уладзіміра
Караткевіча ў нашай паэзіі,
нельга не назваць С. Панізініка.
І не толькі С. Панізініка-паэта,

да, калі-нікала і так, што гэта
прыводзіць да пэўнай прызем-
ленасці, прастата сям-там пера-
твараецца ў спрошчанае. Па-
эт не сягае далей самога ўзнаў-
лення пэўнай з'явы, падзеі. Іс-
нуе і небяспека самапаўтору. У
цэлым жа прыхільнасць да тра-
дыцыяналізму робіць добрую
паслугу. Аўтар дакладна схоп-
лівае самі рэаліі жыцця, што
важна ў творах, у якіх узнаў-
ляюцца пэўныя падзеі ці гаво-
ркі пра канкрэтных гістарыч-
ных асоб. Да ўжо згаданых вы-
шэй вершаў можна дадаць
«Сын Ярылы», «Над вясмамі По-
лацка», «Пад зоркай...» і шэраг
іншых.

Паэт жадае аднаго: каб не
зачарсцвел «душа — акрайцам
хлеба на сталае недагледжаным».
Адсюль — і яго пастаянны зварот
да мінулага, і патрэба да-
лучыцца да нерушавасці мовы,
і спроба асучасніць старадаўняе
звычай і абрады (добра ўдалося
гэта ў кнізе паэзіі «Жыццё»,
адрасаванай старшакласнікам,
у якой С. Панізінік звярнуўся
да аднаго з міфалагічных воб-
разаў беларускага фальклору
Жыцця, радцы сейбіта, працаў-
ніка. Гаворка набыла канцэпту-
альны характар, на першы план
выйшлі развагі аб агульначала-
вечых праблемах). Відаць, у гэ-
тым жаданні пастаяннага ма-
ральнага і духоўнага ачышчэн-
ня трэба шукаць і зварот паэта
да падзей Вялікай Айчыннай
вайны. Хоць нельга цалкам ад-
маўляць і чыста грамадзянска-
га, пісьменніцкага абавязку рас-
казаць пра мужнасць народа,
суднесці гераізм нядаўняга мі-
нулага з падзеямі, якія адбыва-
ліся вельмі даўно і засведчылі
веліч духу нашых продкаў, іх
пастаянную гатоўнасць адстой-
ваць родную зямлю ад чужын-
цаў.

Паэма «Толькі адно імя...»,
вершаваны цыкл «Дубровенскае
аколле» — тое найбольш знач-
нае, што С. Панізінік паспеў
ужо сказаць пра мінулыя вай-
ну. (Важкія набыткі яго, дарэ-
чы, і ў галіне дакументальнай
прозы).

«Памяці порах перамянаю...
Край непакорны ўспамі-
наю...» У гэтым прызнанні
ўсведамленне таго, што зварот
да мінулага дае магчымасць
лірычнаму герою ачысціцца ад таго
небаважковага, наноснага, выпадко-
вага, што, на жаль, калі-нікала
дае аб сабе знаць у мітуслівасці
будняў. У памятных жа сара-
кавых «сшыліся расстрэлы, ві-
сельні, аўчаркі, і нашыя сця-
ной... рады» («З адданай ка-
горты».

Сяргей Панізінік — з тых, хто
«пералпаўляе» будні ў паэтыч-
ныя радкі, ведаючы, памятаю-
чы, што паэзія — наўкола, толь-
кі трэба яе здолець заўважыць,
пачуць: «Дзень перайшоў у
словы і радкі, у новыя станкі
завода, у поціск таварыскае ру-
кі, у змяняльную падзею го-
да...». Адначасова яго паэтыч-
ная муза працівіцца «падказцы»
збоку, ён, як і кожны сапраўд-
ны творца, не можа пісаць па
заказу, бо высокамастацкія вер-
шы — гэта заўсёды тое, што
нараджаецца ў самой душы.

У сувязі з гэтым нельга не
прыгадаць і верш «Паэты ўга-
ворваюць любіць дзясціства
кут...», у якім закрэпаецца ўжо
іншы аспект — непрыманне аго-
ленай дэкларацыйнасці, паву-
чання. Сапраўды, калі не хо-
чаш, каб цябе павучалі, не ста-
навіся сам у позу павучальні-
ка:

Любіць ці не любіць — змушаць
не трэба.
Як можна сыну лепш за сына
стаць?
Як можна хлебу лепшым быць
ад хлеба?
Таная ўжо ўрадзілася любоў,
што — прымушовай —
проста быць не можа...
У расе звінціць іскрыны
родных слоў
і любіць нас...
і любіць нас!

...Хай жа будзе «слова на
дабрэдзень».

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

«БЫЦЦАМ КРОНЫ, БЫЦЦАМ КАРАНІ...»

Штрыхі да творчага партрэта
Сяргея ПАНІЗНІКА

значыць: «Кастры купалля» —
кніга ваяўнічая ў лепшым сэн-
се гэтага слова. Яна ваюе з
грамадзянскай інфантальнасцю,
з нацыянальным нігілізмам,
сцвярджае ў чалавеку гіс-
тарычнае і нацыянальнае «я».
Сучаснага няма без мінулага,
будучыні — без сучаснага. Па-
эт імкнецца аживіць у нашай
памяці учарашні дзень, каб
яшчэ ярчэйшы, больш радасны
быў дзень сённяшні і заўтраш-
ні».

Сёння, калі на рахунку
С. Панізініка ўжо сем паэтыч-
ных зборнікаў, гэтыя словы
можна паўтарыць у дачыненні
да ўсёй творчасці паэта. Пача-
так жа гэтай непрымірымасці
да ўсяго, што ў далейшым на-
раджае, а потым жыцьцём бя-
спамыцтва, духоўнае манкурцт-
ва, агаліе душу на бурвей-
ных паўстанках часу і гіс-
торыі, — там, у «Кастрах купал-
ля».

Ужо тады, на пачатку даро-
гі, маральнае ачышчэнне паэт
бачыў у звароце да гістарыч-
ных вытокаў. Яго лірычны героі,
кідаючы ў думках позірк
назад, задумваўся над сваім
паходжаннем, перагортваючы
старонкі не толькі сваёй рада-
слоўнай, але і радаводнай уся-
го народа:

Продкі мае, крывічы,
камяні асцярожна ў далоні бралі —
і калі першыя гарады.
На веча майстроў склікалі,
каб паслаць Скарыну
роднаю моваю
першую кніжку стварыці.

Яны ж, продкі нашы, і «раз-
водзілі кастры купалля», каб,
пранёшы праз стагоддзі, пера-
даць добры звычай нам, сваім
нашчадкам: «песні палымлівыя
спявалі, сваю зямлю вякамі
ўслаўляючы, і не хадзілі ад яе
упрочкі».

Скарына, Купала, Купал-
ле... Дарагія і блізкія сэр-
цу кожнага беларуса пані-
ці, прозвішчы, імёны. Яны
ў далейшым будуць перахо-
дзіць у С. Панізініка з кні-
гі ў кнігу, паступова стано-
вячыся сваёму роду сімваламі
ўсяго нацыянальнага, роднага,
беларускага. Аднак усё гэта
будзе яшчэ наперадзе. Пакуль
што лірычны героі, паўстаючы
асобай духоўна багатай, ду-
шэўна чыстай, часам адчуваў
сябе даволі няўтульна на жы-
цёвых ростках. Прычына, ба-
дай, у тым, што і сам паэт па
тым часе яшчэ дакладна не
вырашыў, дзе яго сапраўднае
прызначэнне.

Сяргей Панізінік на шмат га-
доў звязаў свой лёс з арміяй,
стаўшы прафесійным ваенным.
І першы зборнік «Кастры ку-

значыць: «У колішняга невя-
домага салдата-беларуса, які
склаў песню, і ў сучаснага па-
эта-салдата Сяргея Панізініка
шмат агульнага — і ў ладзе
думак, і ў самой сіле пачуцця».

Тагачасны лірычны героі
С. Панізініка паўстае своеасаб-
лівым чалавекам з мірнай ва-
еннай перадачкай. У той жа час
ён надзіва адчувае сваю луч-
насць з усім жывым, нават ад-
казнасць за тое, каб гэтак жы-
вое не загінула ў пажары но-
вай вайны. Асабліва падобныя
матывы выявіліся ў паэтычным
рэпартажы «Раён вучэняў» (з
«Палявой пошты»). Усё гэта
трэба перажыць самому, каб
сказаць так пераканаўча:

Аскольні ўшыліся ў жарству.
Свірэпка — й то расце не густа.
Мае абветраныя вусны
шукаюць ссохлую траву.
А я — зусім жывы салдат.
Я толькі ўпаў, бо ў небе — гусі.
І слухаю, як плачуць гусі
па выраю непазабывных страт.

Гэтаксама ў вершы «У ве-
расовай старонцы» (гэта ўжо з
кнігі «Крона надзеі») выразна
гучыць матыў той самай ад-
казнасці, але ўжо на новай ду-
шэўнай ноце. Лірычны героі
бачыцца адначасова і салда-
там, паўсядзённая служба пры-
мушае яго да сабранасці,
строгасці, і чулым чалавекам,
што просіць рэха «цішыню збе-
рагчы». А як хораша гучыць
заклучныя радкі твора: «Я
трымаю на пагонах цішыню. Я
тваёй надзеі, бору, не зманю.
І духмяныя палляны, і святло
чырвоных зор — сцеражэ мой
насяржожаны дзор!»

Згаданыя вершы прыцягвалі
чытацкую ўвагу яшчэ і па той
прычыне, што ў сучаснай бе-
ларускай паэзіі не сказаць каб
шмат было твораў аб сучаснай
арміі, яе салдатах і афіцэрах.
Аднак пры ўсім не гэтыя вер-
шы фарміравалі мастакоўскі
воблік маладога аўтара, выяў-
лялі яго творчую індывідуаль-
насць. Нягледзячы на тое, што
жыцьцём, што ўсё ж галоўнае для
С. Панізініка — заглыбленне
ў дзень учарашні, жаданне па-
свойму асэнсаваць пэўныя па-
дзеі мінуўшчыны, паспрабаваць
суднесці іх з днём сённяшнім.

З «Палявой пошты» і пачы-
наецца ў С. Панізініка чарговы
этап у асэнсаванні гераічнага
мінулага. Ужо не толькі і не
толькі самі падзеі хвалююць
яго, колькі вабіць жаданне вы-
свеціць маральныя ўрокі з уча-
рашняга: «А засталася дабра-
та. І засталася наша слова, і
ад мяча крыжача злога пры-
стольных замкаў галата. Такія
беды — і не сніць, ды не зья-
лося наша племя. І конніка

вершаў-партрэтаў:

Званы не званілі і Кіеў
не плачаў.
Панлаў дабравольна свой голаў
на плаху.
А хто зразумеў, як ты волю
асліну?

Мо толькі Максіме...
Званы не званілі, Стагнала
Радзіма.
Суцішся, далёкі, бо ты
не адзіны,
хто так за народ свой няўмела
загінуў,
і памяць журботную
краю пакінуў.
А Кіеў не плачаў, бо правы ты,
правы...
І сёння нялёгка ад гэтак праўды.

Імкнучыся да праўды, разу-
меючы, што толькі на яе вагах,
гэтаксама як і на шалых сум-
лення, можна вызначыць знач-
насць здзейсненага папярэдні-
камі і перададзенага наступ-
нікам, С. Панізінік неаднара-
зова заглыбляецца ў падзеі с-
вой мінуўшчыны і нядаўняй
гісторыі. У яго творах «жы-
вуць» С. Палуян і Ф. Скарына,
П. Мядзёлка і Ц. Гартны, Цёт-
ка і П. Багрым, П. Шэйні і
К. Каліноўскі, М. Гусоўскі і
Я. Драздовіч. Прытым, асоб-
ныя з іх прысутнічаюць у не-
калькіх вершах. У такім паў-
торным звяртанні паэт бачыць
і духоўную патрэбу, і грама-
дзянскае, пісьменніцкае абавязак,
кляпоццячыся, каб праўда за-
ставалася праўдай, хоць часам
— «і сёння нялёгка ад гэтак
праўды».

С. Панізінікам зроблена зу-
сім нямаля для асэнсавання гіс-
тарычнай праблематыкі. Аднак
— будзем шчырымі — ці сказа-
ла крытыка сваё важнае слова
пра здзейсненае аўтарам за
амаль што трыццаць гадоў (так,
так, бо свой першы верш С. Па-
нізінік апублікаваў у 1959 го-
дзе)? Пасля рэцэнзіі В. Рагой-
шы былі часцей за ўсё толькі
невялікія водгукі. Падтрымаць
— добра, абнадзеіць — яшчэ
лепш. Ды хто з твораў не
прагне большага? Дарэчы, на-
конт гэтага ў С. Панізініка ёсць
выдатны верш «Пакідайце слова
на дабрэдзень», які падказаў
назву адной з яго кніг «Слова
на дабрэдзень»:

І ў журбу прамень усмешкі
прыйдзе;
Крыўдзе заступіцца грудзямі!
Пакідайце слова на дабрэдзень,
на сустрэчу новую з людзьмі.

Хоча слова не прыбою злога,
не маўчання гневу на вякі:
на дабрэдзень пакідайце слова,
на аднае ў поціску рукі.

Перад светам, бы святлом,
вы станьце — быццам кроны, быццам карані...
Слова на дабрэдзень пакідайце,
на лучно душы і дабрыні.

Дзеся чаго гэта згадваю? Не
ведаю, як верш «Пакідайце сло-

а, калі глядзець шырэй, дык і
публіцыста, даследчыка, якім
нямала зроблена, каб узнавіць
многія малавядомыя факты з
нашай мінуўшчыны. Асабліва
плённа працуе ён на ніве бела-
руска-латышкага пабрацімства.

Ды паэзія — перадусім. За-
хопленасць гісторыяй з улю-
бёнасці ў матчына слова, са
здольнасці адчуваць яго на
слых і нават «на смак», як у
вершы «З-пад аснежаных крон»:
«Прышоў на платформу прыга-
радны з-пад аснежаных крон.
Людзі вясёлыя, прыткія ўзгама-
нілі перон. Словы жывыя, вяс-
ковыя, смачныя, нараспеў... Мо-
жа, каму — аскоміна, а я ачу-
жэць не паспеў...»

Там, дзе захопленасць, агля-
дкаваці няма. Недагаворак —
таксама. Сама душа прагне спо-
ведзі, узасмаразумення. Так і
хочацца радасцю, якая поўніць
грудзі, падзяліцца з іншымі. Гэ-
та добра заўважаецца ў вершы
«Гукаю вясну», напісаным яш-
чэ тады, калі многія пагардлі-
ва ставіліся да гэтага даўняга
нэроднага звычайу:

І памінулася сэрца маё
напярэймы адчайнаму слову:
ой, гукае, гукае вясну
нездаўнелая песня Прыдзвіння...

У вершаваную тканіну твора
хораша ўпісваюцца фальклор-
ныя матывы, ды так проста, не-
навязліва, натуральна, што ад-
разу заўважаеш: без-іх паэт ні-
як не мог абсыдзіць: «І пры-
помніў, як гэта я сам тры сады
гарадзіў, тры салодкі, ажно тры
пасадзіў я там зёлкі... Адна зёл-
лачка — рута-мята, і чырвоная
ружа — другая, ну, а трэцяя
вышла крапіўка... Толькі я
павярнуся — як ізноў укалюся».

Памятае С. Панізінік, што
«слова стала памяцю вякоў»,
не забывае — «згубіць — не
мудра. Удзячліва — знайсці».
Таму і вабіць яго фальклор, ад-
начасова зяртаецца паэт да
духоўнага вопыту, які перада-
лі нам у спадчыну вялікія папа-
рэднікі. «Мы шлях настаўнікаў
завучаем — ад Вязынкі, ад
Куранёў...» — гэта гучыць на-
ват па-свойму афарыстычна, ды
сказана аўтарам яно не дзеля
прыгожлага слова.

Хто пастаянна сочыць за
творчасцю С. Панізініка, не мо-
г не заўважыць, што яго паэзія
далёкая ад мудрагелістай квя-
цістасці. У аўтара не сустра-
неш ні кідкіх эпітэтаў, ні нечаканых
параўнанняў. Надараецца, праў-

ДЗІВІЦЦА трэба, што толькі на 70-м годзе існавання Савецкай Беларусі мы змаглі па-сапраўднаму, у больш-менш поўным выглядзе выдаць літаратурную спадчыну аднаго з нямногіх прадстаўнікоў беларускай літаратуры XIX ст., вельмі самабытнага і цікавага нашага паэта Янкі Лучыны. Ды што ж — лепш позна, чым ніколі. І яшчэ адно сутыкненне: кніга яго твораў выйшла ў выдатным афармленні, яе прыемна ўзяць у рукі. Вельмі добра, што складальнік томіка Уладзімір Мархель побач з усімі вядомымі беларускімі вершамі Янкі Лучыны ўключыў у кнігу таксама яго польскамоўныя (у перакладзе на беларускую мову) і рускамоўныя паэтычныя творы, а таксама пераклады з Уладзіслава Сыракомлі і Адама Асыныка, нарысы, лісты. Чытаеш усе гэтыя творы, якія нібы вяртаюць нас у атмосферу даўно адшумелага часу, якія раскрываюць перад намі нейкія новыя, невядомыя грані гісторыі народа, расказваюць пра высокія памкненні яго такой яшчэ нешматлікай інтэлігенцыі, і думаеш: як збядняем мы сябе духоўна, трымаючы за сямя замкамі нашу культурную спадчыну, як марудна і скупа, як бесістэмна выцягваем яе з няпам'яці.

Але я не маю намеру рабіць тут усебаковы разгляд творчай спадчыны Янкі Лучыны (сваё слова даўно ўжо сказала пра яго творчасць наша літаратуразнаўства), не буду гаварыць і пра структуру самога выдання (яна, па-мойму, не павінна выклікаць прэчанняў). Я хачу толькі выказаць свае меркаванні наконт перакладаў польскамоўных твораў Янкі Лучыны на беларускую мову.

Як вядома, пачынальнікі новай беларускай літаратуры амаль усе былі двухмоўныя (а часам і шматмоўныя): яны, як правіла, пісалі не толькі на беларускай, але і на польскай мове (на рускай — толькі як выключэнне, і то пад канец XIX ст.). Галоўная прычына такога раздваяння — адсутнасць сталага беларускага друку, беларускіх перыядычных выданняў. На працягу амаль усяго XIX ст. на Беларусі па інерцыі панавала ў культурнай сферы польская мова. Такая ўжо наша гісторыя. Але і ў сваіх польскамоўных творах

пісьменнікі «ўсходніх крэсаў» былой Рэчы Паспалітай разказвалі пра свой край, імкнуліся паказаць душу свайго народа, змагаліся за яго права «людзьмі звацца». Таму гэту польскамоўную літаратурную спадчыну (яна часта пераважала беларускамоўную) пачынальнікаў літаратуры ніяк нельга нам ігнараваць, абыходзіць бокам. Яна таксама павінна быць у цэнтры нашай увагі, павінна ўключыцца ў кнігі гэтых пісьменнікаў. Але для таго,

Бальзам збавення кожины з нас на раны
Бярэ і браў з Тваіх руплівых твораў.

Палац, варштат, і гмахі,
і паветкі,
Дзе мова польская яшчэ жывая,
Бяруць Твае і наласы, і кветкі,
Твой вольны заклік край наш паўтарае.

Удзячнасцю Табе народ з'яднаны,
Твой вобраз шчырым словам знакамiты,
У горадзе над Свіслаччу сабраны
Вянок з зямлячкіх галасоў прымі Ты.

Кожнае слова тут на месцы,
радкі чытаюцца лёгка, без «прымусу». Яны выдатна пера-

ва. І я назваў бы іх бездакорнымі, калі б перакладчык падбаў пра гучанне сваіх перакладаў. На жаль, чытаюцца яны далёка не так лёгка і натуральна. І перш за ўсё таму, што надта ж часта спатыкаеш тут аб рытмічны збой. Атрымаўся ён, як відаць, ад таго, што М. Арочка не пазбег памылкі, якую мы вельмі часта робім пры перакладзе польскамоўных твораў: механічна пераносім у беларускі верш элементы характэрнага для польскай паэзіі сілабічнага вершаскладання з яго свабоднай рытмікай у радку. Другая прычына немілагуч-

Плаціць павінны грошы!..
А кантракту ўмовы
Калі падпіша?..
Не толькі знікне звер у нас,
але й глушэц.
А прыйдзе час, што й качкі не заб'еш на свеце,
Што на драздоў і дзятлаў
будзеш ставіць сеці,
Цыфу! —
Разважаў тан Грышка
розумам сваім,
Аблічча, постаць, світкі крой
казалі ўсім,
Што з продкамі Палесся ён
лучба жывая
і, як дзіця прыроды, з ім не парывае,
Выхоўвалі яго імшарыны, чарот,
Разліваў далі, душагубкі,
што з калод...

Як бачым, і класічную форму вытрымлівае перакладчык. Вытрымлівае, калі гэтага хоча. На вялікі жаль, вытрыманых па ўсіх правілах перакладчыцкага майстэрства радкоў у Г. Тумаша ўсё ж мала. Калі чытаеш «Паляўнічыя акварэлі...», ствараецца ўражанне, што перакладчык надта ж спышаўся ў сваёй рабоце, не клапаціўся аб гучанні радка, аб тым, каб знайсці патрэбнае, дакладнае слова для перадачы пэўнай думкі. Чытач раз за разам спатыкаецца аб няграбных, нейкія бязладных, са складанай, не характэрнай для нашай мовы інверсіяй, так-сяк скляпаных фразы, да сэнсу якіх бывае цяжка дакапацца. Часам радкі нагадваюць сапраўдны рэбус. Вось, напрыклад, пачатак раздзела «Першае мае паляванне на ласёў»:

Папуску (?) даўшы
паляўнічай раз ахвоце,
Стралаў (хто? — К. Ц.)
налісь чачотак, вераб'ёў,
на плоце.
Стары пабачыў Грышка,
йшоў кудысь сабе,
Сярдзіта плінуў ды сказаў
быў у журбе...

Ці ўзяць такія перакладчыцкія «перлы» Г. Тумаша: «...то ж пан сюды прыбыў з прысохлай скурай да пашчэнкаў з места» (47), «...і не відаць акрэсу, нас куды загоніць навукі грунт» (48), «На дзіды тураў колісь сілу мелі браць» (49), «На санях, на Палессі гэтка адным, балотам едзь сабе...» (51), «а конь прыстане, ўнікнуўся яго мага» (52), «...віліся і дарозе карані лясной» (57), «Змест кожнай («карцінкі на сцяне».—К. Ц.) без павязі» (58), «Каня пастаўлю, сена мушу даць, і ў рух» (58), «Ды вось здаля трымаліся ад іхняга ўсё хаты роду» (66), «...мядзведзіянты тушы, як відаць, малой, след кажжа» (67—68), «Татава налезла на вушы шапка, голаў

проста слабая рыфмоўка, як у вершы «Песня пра вадзяное кола».

Аднак трэба ўсё ж адзначыць, што галоўная рыса перакладаў Л. Баршчэўскага — гэта гранічная блізкасць да арыгінала. Перакладчык змог знайсці неабходныя сродкі для перадачы пачуццяў і думак паэта па-беларуску:

Прыгожым днём у верасні
блукітным
Прыцішана, між слівін маладых,
Трымаў я ціхае сваё каханне,
Як мару, у абдымках у сваіх.
Над намі воблана ў нябёсах
сініх,
Бялейшае за белы снег плыло:
Яго я ўбачыў, ды прайшла
хвіліна —
і неба зноў чысцюткае было.

Пераклад гучыць лёгка, не-натуральна, даходліва для кожнага чытача. У кнізе «На шалях праўды» ёсць шмат вершаў, якія ў СССР перакладаюцца ўпершыню. («Адкрыццё, што я

Перад пам'яццю сейбітаў...

каб беларускі чытач па-сапраўднаму ацаніў гэтую творчасць, каб яна натуральна ўнісвалася ў скарбніцу нашай культуры, нам трэба добра паклапаціцца пра дастойны пераклад яе на беларускую мову. Паспешлівасць, усялякая неахайнасць пры перакладзе проста недаравальныя перад памяццю гэтых бескарыслівых сейбітаў добрага і светлага.

Над перакладамі польскамоўных твораў Янкі Лучыны працавалі Мікола Арочка, Рыгор Барадулін, Уладзімір Мархель, Генадзь Тумаш і Іван Чыгрын.

Скажу адразу: я не супастаўляў пераклады з арыгіналамі. Хацелася толькі паглядзець, наколькі натуральна гучаць яны па-беларуску, на роднай мове аўтара гэтых твораў. Дакладнасць жа перакладаў іх пакінем на сумленні саміх перакладчыкаў.

З усіх перакладаў твораў Янкі Лучыны лепшымі мне здаліся — піра Р. Барадуліна. Для прыкладу прывяду толькі адзін з іх — верш «На юбілей Ажэшчыхі»:

Містрыня наша!
Люд увесь з пашанай
Табе злажыў удзячнасці даніну,
Каб лаўр заслугі і хвалы
адданай
Вянчаў Цябе вякам для
напаміну.

Ты праўды ідэал, красою
убраны,
Герб працы, дабрыні узор з
узораў,

даюць аўтарскі настрой, думку. І такія — ўсе барадулінскія пераклады, а іх у кнізе няма-ла.

Асобна хачу скіраваць увагу чытача на беражнае стаўленне Р. Барадуліна да Лучынавай творчасці. Перакладчык не асучаснівае яго вершы, не падгамяе іх пад сваю манеру. Наадварот, ён заўсёды трымаецца строгай класічнай формы верша, характэрнай для гэтага паэта. Р. Барадулін не пашкадаваў часу нават на такую «дробязь», як захаванне характэрнай для класікі дакладнай рыфмы, чаго, на вялікі жаль, не скажаш ні пра аднаго з усіх астатніх перакладчыкаў польскамоўных твораў Янкі Лучыны. Праўда, Р. Барадулін часам адступае ад правіла — у яго перакладах можна знайсці і складаную, а то і «мадэрную» рыфму (у сне даў — снедаў, відучы — душы, гадамі — загадае і інш.). Але ж гэта такія выключэнні, якія кампенсуюцца блізім сугучам рыфмаваных слоў і ўспрымаюцца вельмі натуральна, не заўважна, ніяк не парушаючы творчую манеру Янкі Лучыны.

Пераклады М. Арочки, таксама, як і барадулінскія, выразныя па сэнсу, у іх даволі стройная і строгая, як гэта і трэба, фраза, дакладнае сло-

насі Арочкавых перакладаў — прыблізнасць рыфмы. М. Арочка цалкам ігнаруе характэрную для Янкі Лучыны дакладную рыфму, перакручваючы яе, як толькі хоча. Вось прыклады Арочкавай рыфмы, якую і рыфмай наўрад ці можна назваць: воднай — усходу, купу — пурпур, праменнай — пекная, жаваронка — затокай, дзічка — кліча, задумёна — запалоняць, мілх — хвіляй, ціхая — келіха і г. д.

Важнасць захавання формы верша Я. Лучыны добра разумее У. Мархель. У сваіх перакладах ён ужо не дапускае такога, як у М. Арочки, рытмічнага збою. Відно таксама імкненне У. Мархеля захоўваць і Лучынаву рыфмоўку. На жаль, толькі імкненне, бо вельмі часта перакладчыку нестае цярынення быць у гэтым паслядоўным.

Самы вялікі па аб'ёме польскамоўны твор Янкі Лучыны «Паляўнічыя акварэлі з Палесся» пераклаў Г. Тумаш. Як відаць з тэксту твора, перакладаць ён можа. Перакладчык імкнецца адшукаць жывое, каларытнае слова, якое памагае стварыць адпаведны настрой, намалюваць карціну. Вось невялікі ўрывак з твора:

«Ян рады дасць тады
Жыхар, якога жывяць Чорныя
Ляды,
Калі за венік нават, што цяпер
дармовы,

...І той мяцежны Брэхт

Бертальд Брэхт — фігура вельмі складаная і супярэчлівая. Нарадзіўшыся ў заможнай сям'і нямецкага бюргера, дзе панавалі педантызм і добрапрыстойнасць, ён «становіцца ў рады збяднелых». Яго характару, дзёрзкаму і мяцежнаму, быў чужы дэмагізм, адкуль бы ён ні зыходзіў. У жартаўлівых успамінах паэт аб зарэджэнні свайго бунтарства пісаў так: «За час майго дзевяцігадовага знаходжання ў кансерватываным стане ў Аўгсбургскай рэальнай гімназіі мне так і не ўдалося колькі-небудзь істотна садзейнічаць разумоваму развіццю маіх настаўнікаў. Яны ж няспынна ўмацоўвалі ў мяне

імкненне да гультайства і незалежнасці». Гэтае імкненне да незалежнасці Брэхт пранёс праз усё сваё нялёгкае і неспаскойнае жыццё.

У пачатку 20-х гадоў ён атрымлівае прэстыжную літаратурную прэмію Клейста за п'есу «Барабанны бой уначы». Паэтычную ж славу прынёс яму выдадзены ў 1927 годзе зборнік «Дамашнія казані Бертальда Брэхта». Праз год «Трохграшовая опера» заваявала яму сусветную славу драматурга. І прыкладна ў гэты ж час Брэхт прыходзіць да марксізму. Потым наступае п'ятнацігадовы перыяд эміграцыі, таму што фашысты не даравалі Брэхту сацыяльную накіраванасць ягоных твораў. Яго вершы і п'есы былі такія вострыя і нетрадыцыйныя, што выклікалі сум-

ненні і спрэчкі. Спрэчкі гэтыя не спыняюцца і зараз, праз 32 гады пасля смерці пісьменніка.

Вось такога складанага, супярэчлівага паэта і пераклаў на беларускую мову Лявон Баршчэўскі.

Ірваныя, «мітуслівыя» вершы Брэхта, напісаныя далёка не «паэтычнай» мовай, уяўляюць вялікую цяжкасць для перакладу. Падобная гарадская і газетна-публіцыстычная лексіка, на жаль, пакуль недастаткова распрацавана ў беларускай мове. І гэта не магло не адбіцца на якасці перакладу некаторых твораў. Часам у перакладчыка не хапае «духу», і асобныя вершы, перакладзеныя верлібрам, гучаць занадта праязічна, як, скажам, «З нямецкай азбукі вайны». Часам сустракаецца і

В. Брэхт. На шалях праўды.
Вершы і песні. Пераклад з нямецкай мовы, прадмова і заўвагі Лявона Баршчэўскага. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

Кнігарніц

У. ВЕРАМЕЙЧЫК. Клянуся прыпяццю. Паэзія, Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

Назва кнігі Уладзіміра Верамейчыка ў многім вызначае яе змест. Лепшыя вершы, паэмы з папярэдніх аўтарскіх зборнікаў «Прыпяць», «Яснасць», «Люблю» — прызнанне ў любові роднай зямлі, людзям, з якімі не адзін год жыве поруч паэт, настаўнік па прафесіі. У той жа час У. Верамейчык вяртаецца да падзей Вялікай Айчыннай вайны, суадносячы дзень урадні з сённяшнім.

скрышы ўвесь гарэз» (78). «Хто ў лесе з паляўнічых, калі надзеі не губляе таямнічай (?), у стане спраціўляцца ўражаным жывым, на месцы ў час аблавы стоячы сваім» (80) і інш., і інш.

Думаю, каменціраваць іх няма патрэбы.

Бывае, перакладчык, не падумаўшы як след над радком, проста жывасілам пхне ў яго слова, якое туды ніяк не лезе. А каб яно ўсё ж неяк стала там, даводзіцца яго перакручваць, абсякаць, калечыць. І вось па Лучынавым творы гуляюць словы-калекі, нахшталь «спраціўляцца» («супраціўляцца»), «раптова» («раптам», «раптоўна»), «глушыны» («глухі»), «ночнай» («начной») і г. д.

У. Мархель у сваёй прадмове да кнігі адносіць «Паляўнічыя акварэлькі з Палесся» да лепшых твораў нашай літаратуры і мяркуе, што іх «можна паставіць у такі гістарычны перспектывны рад выдатных твораў, як «Песня пра зубра» М. Гусоўскага і «Пан Тадэвуш» А. Міцкевіча». Сапраўды, паэма Я. Лучыны вельмі багатая сваім зместам, у ёй рэалістычна раскрываюцца многія бакі народнага жыцця Беларусі, малаўніча расказваецца пра нашы традыцыйныя паляўнічыя, ды і не толькі паляўнічыя звычаі. Але даводзіцца з вялікім шкадаваннем канстатаваць, што паэма Я. Лучыны да беларускага чытача пакуль што не дайшла.

Прадчуваю, што гэтыя мае заўвагі не надта будуць даспадобы Г. Тумашу, а магчыма, і іншым аўтарам перакладаў. Але ж, мяркую, у рабоце па вяртанні нашай спадчыны мы павінны быць вышэй за дробязныя крыўды. Перакладчыцкія пралікі, памылкі могуць быць у кожнага з нас, ніхто ад гэтага не застрахаваны. Нам толькі трэба адкрыта і шчыра гаварыць пра іх, па-сяброўску напружваць адзін аднаго. Галоўнае — каб са старонак нашых выданняў беларуская мова учала ва ўсёй чысціні і шматфарбнасці, каб яна сама за сябе агітавала. Кепскі ж пераклад — самая большая яе дыскрэдытацыя. Як і дыскрэдытацыя спадчыны першапраходцаў новай беларускай літаратуры, якія шчыра неслі святло свайго народа, як маглі, абуджалі ў ім гаспадара сваёй зямлі, уласнай долі.

Кастусь ЦВІРКА.

зробіў у маладой жанчыне», «Санет» і іншыя). Але хоць укладанне кнігі рабілася грунтоўна (перакладчык «падняў» 20-томны Збор твораў Б. Брэхта), можна было б даць паболей ранніх вершаў паэта, у якіх менш дэкларатывнасці і болей шчырасці.

А ўвогуле, кніга «На шляху праўды» — не толькі важкі ўклад у справу беларускага мастацкага перакладу, яна ўяўляе каштоўнасць і з другога пункту гледжання. У нашых ВНУ на філалагічных факультэтах мяркуюцца ўвесці чытанне курса замежнай літаратуры па-беларуску. А каб студэнты змаглі прачытаць творы замежных аўтараў на роднай мове, трэба ствараць хрэстаматыі. Думаецца, што побач з перакладамі такіх прызнаных майстроў, як В. Сёмуха, Р. Барадулін, Н. Гілевіч, Я. Семяжон, пераклады Л. Баршчэўскага зоймуць адпаведнае месца ў гэтым патрэбным для нас дапаможніку.

Якуб ЛАПАТКА.

г. Наваполацк.

Віншуем!

Гэтымі днямі спаўняецца 70 гадоў вядомай пісьменніцы, лаўрэату Дзяржаўнай прэміі БССР Веры ПАЛТАРАН. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накіравала ёй прывітальны адрас з пажаданнямі ўсяго самага добрага ў жыцці і літаратуры.

Супрацоўнікі «ЛіМа» далучаюцца да гэтага віншавання.

ГУКАННЕ ВЯСНЫ

Гаварыць з вамі трэба было б больш важна, стрымана, — стоячы, як і належыць у такі ўрачысты час, год. Але нават зараз не магу адмовіцца хоць на хвіліну страціць ваша пачуццё свойскасці, высокай прастаты, прыхільнасці да мяне — без усялякай на тое падставы, як бывае з мацерамі, якія любяць агулам, не перабіраючы, што якое. І таму гавару да вас, як звычайна, то амаль шэптам, то ўголас.

Людзі, часцей, не патрабуюць ад нас у гаворцы шчырасці, і, нарэшце, як вынік, зусім губляеш тую ноту, якая належыць толькі табе самому. Дзякую вам, што заўсёды выклікалі мяне на споведзь, давалі магчымасць адчуць у сабе жывую душу. Дзякую, што падарвалі мне ў гэтым свеце шчасце адзінства на чалавечы голас змалы шчэбетам, як у дзяцінстве.

Не памятаю, надзіва, каб раз вась успомніць, ніводнага

вашага слова ў размове, гэта заўсёды нейкая асабістая атмасфера, дакладней, асяроддзе: што б ні зрабіў, што б ні надрукаваў — з цябе цешацца, ты быццам дзіця, як не ў пеляне сядзячы. Гэта тая шчаслівая размова-каляханка, што патрэбна кожнаму чалавеку на пачатку творчасці, калі ён майструе хай сабе і табурэт. Любоў дае нам, пачаткоўцам, вышэйшае неба, каб выпрастацца потым у поўны свой рост, дае жыццядзейнае святло, без якога не існуе нават трава, — гэта раскоша, каб, добра ўжо пажыўшы і многае страціўшы, пусціць з паламанага галля атожылькі, выкінуць свой цвет-голас.

Так адчуваеш сябе пасярод вялікага, светлага поля, калі яно пластуе цябе над сабой, дае ўніслаць.

«Дабрыня Веры Сямёнаўны — гэта наша народная культура на вышэйшым вітку... Яна мяне сустрала, калі я пасля вяс-

ковага настаўніцтва прыехала ў Мінск, так, быццам толькі гэтага чалавека да сябе і чакала» (Валя Коўтун). А вось Хрысціна Лялюк: «У выдавецтва я зайшла тады разам з Біцэль-Загнетавай па нейкіх яе справах, у мяне ў той час яшчэ там спраў не было. І вось Данута: «Зойдзем да Веры Сямёнаўны». Я пачала адмаўляцца з-за ўнутранай боязі, тады боязь перад пісьменнікамі, якіх любіла, жыла ў душы пастаянна. Зайшлі, Шчырая ўсмішка на сустрэчу, нейкая асабістая сардэчная праменисць блакітных вачэй. Найбольшае, што ўразіла: Вера Сямёнаўна, пачуўшы маё імя, не проста кінула, маўляў, ведаю, а загаварыла пра мае першыя апавяданні, што толькі-толькі з'явіліся ў «ЛіМе», загаварыла нераўнадушна, зацікаўлена, звяртаючы ўвагу на дэталі і слова. Тады я яшчэ не ведала, што так яна чытае ўсіх маладых — па-мацярынску неабыхава, шчыра, рупячыся пра самае важнае — родную мову, літаратуру». Не, не было ў мяне намеру збіраць тут людзей, пытацца пра вас, як кажуць, па хатах ходзячы — само па сабе, выпадкова даведлася. Дзякуючы гэтай упэўненасці ў вашай святой павіннасці: трэба некаму стаяць каля брамы, у вяротках, — сустракаць, пераймаць першапачаткова, каб домам стала ім уся зямля, увесь свет.

Мы ўсе «прыёмныя дзеці ў горада» (ваш выраз), прыёмныя дзеці ў вас, Вера Сямёнаўна.

Ці ведаеце вы, што, прачытаўшы ваш нарыс «Дзівасіл», я яшчэ задалека да заклікаў вярнуцца да сваёй мовы пачала пісаць па-беларуску, на мове сваёй маці Вольгі, мове вёскі Грыдзкі на Пастаўшчыне? Ваш «Дзівасіл» пра тое, як казаў дзед Іван у нарысе, што не з'ясі і не зносіш, — пра вечнае. Быццам праз шкельца рознакаляровае, што ўлажылі мне ў руку, усё

пасля стала мець колер, сэнс, а дагэтуль знаходзілася глыбока падсыпама. Вы неспадзявана падаравалі мне мой згублены скарб — мову продкаў, той код, па якім я знайшла сваіх герояў, блізкіх мне, як сваякі, людзей. Выглядзеў-такі мяне ваш дзівосны дзівасіл з жоўтай кветкай-галоўкай на доўгай, як у гусачка, шыцы, у гэтым людскім тлуме... У Святланы Алексіевіч адбыліся пасля прачытання вашага «Дзівасілу» таксама перамены: «Супала тое, што ў нарысе Веры Сямёнаўны, з маім становішчам, я дагэтуль не ведала, як аб'яднаць у матэрыяле: чалавек ужо быццам і гарадскі, інтэлігент, але яшчэ з той моцнай вясковай памяццю... Шчаслівая Вера Сямёнаўна, я перакананні, прышчыпы не разыходзіцца з жыццём — вось дзе таяміца аўтарытэту».

Калісьці, пабудоваўшы новы дом, запрашалі да сябе бацюшку, каб пасвяціць вуглы, хату — абараніць ад агню, ад усялякай нечысці, — пусціць у сцены святы дух. Ведаю аднаго чалавека, які чакае вас, Вера Сямёнаўна, у новую хату, бо, каза, многа хто заходзіўся, адны дзівіліся, другія зайздросна маўчалі, а толькі вы можаце шчыра ўсцешыцца, парадавацца за яго.

Невясёлая сёлетняя вясна, сухая, без салодкай слінкі на туючэй зямлі — не было зімы, няма дзіцячай асалоды ў прыродзе. Але, як каза мая суседка Шурачка з Іслагі, калі ўвосень дождж раку не змыў, ліст не сагнаў, то зіма не павінна быць. І адразу пасля яе слоў робіцца спакойней, быццам так яно і трэба. Што ж, станем усе з вамі лобач у гэты сакавіцкі дзень, будзем гукаць вясну вясёлю, гукаць птушак да нас, у нашы краі, будзіць дрэвы, вяду, зямлю. Ваш голас будзе самы першы сярод нас, самы чуйны — самы дарагі.

Марыя ВАЙЦЯШОНАК.

Прэстыж роднай мовы

ГРУПЫ, КЛАСЫ, ШКОЛЫ...

У МІНСКІМ ГАРКОМЕ ПАРТЫ АДБЫЛАСЯ ЧАРГОВАЯ НАРАДА, НА ЯКОЙ ІШЛА ГАВОРКА АБ ПАШЫРЭННІ УЖЫТКУ РОДНАЙ МОВЫ.

На нараду былі запрошаны сакратары райкомаў, загадчыкі раённых аддзелаў народнай адукацыі, выкладчыкі ВНУ, работнікі культуры, гандлю, грамадскага харчавання і спорта-камітэта. Присутных азнаёмлілі з вынікамі пашпартаўнага беларускамоўнага класаў, з той работай, якая вядзецца ў горадзе па адкрыцці беларускамоўных школ. І галоўнае, дзеля чаго суды і былі запрошаны прадстаўнікі розных сацыяльных сфер, — падрыхтоўка да бюро гаркома партыі, якое мяркуецца прысвяціць пытанням, звязаным з сённяшнім станам роднай мовы.

Паводле інфармацыі інструктара ГК КПБ В. Кавалеўскай, на сёння ў горадзе існуе 17 першых, 3 другія і 5 з трэцяга па шосты беларускі класаў. Усяго ў паўтарамільённым горадзе навучаецца на роднай мове 258 вучняў. Апрача класаў, у горадзе адкрыта 67 беларускамоўных груп у дзіцячых садках, колькасць іх мяркуецца падвоіць. Есць намер у ПІУН адкрыць курсы павышэння кваліфікацыі выхаватэляў, якія працуюць на роднай мове. Вывучэнне беларускай мовы як прадмета вырвана зрабіць у школе абавязковым і ўвесці ўступныя экзамены па беларус-

кай мове ў педагагічных ВНУ. Разам з тым В. Кавалеўскай адзначыла, што былі цяжкасці з забеспячэннем беларускамоўных класаў падручнікамі, тэхнічнымі сродкамі, да гэтага часу адчуваецца дэфіцыт навукова-метадычнай літаратуры. Не спрыяе справе адраджэння беларускай мовы і залішня асяржоннасць, з якой ужываюцца кіраўнікі народнай адукацыі, дырэктары школ і дзіцячых садкоў, зазначыла В. Кавалеўскай. Дарэчы, гэтую выснову яшчэ раз пацвердзіла на нарадзе выступленне загадчыцы Галоўнага ўпраўлення народнай адукацыі (ГУНА) Мінгарвыканкома Т. Драздовіч. Выклікае неўраўнаважанасць, агітуючы бацькоў вучыць дзяцей на роднай мове, і сама загадчыца і яе намеснік Р. Махнач беларускай мовай не карыстаюцца.

Слушнай выглядае прапанова, якая высувалася не адзін раз не толькі на гэтай нарадзе, але і на ўсіх пасяджэннях, прысвечаных развіццю білінгвізму, аб тым, што агітацыя за беларускамоўныя школы павінна падмацоўвацца аўтарытэтам улад. Да прыкладу, старшыня гарадскога бацькоўскага камітэта (аб яго стварэнні паведамлялася ў «ЛіМе») І. Чарняўскі ў сваім выступленні зазначыў,

што справа выглядае так, быццам мы займаемся больш прыхарошваннем сітуацыі з беларускай мовай у школе, чым яе выпраўленнем. Ен меў на ўвазе наступнае: у друку ў якасці станоўчых зрухаў прыводзіцца ў прыклад так званыя двухмоўныя школы і школы з паглыбленым вывучэннем беларускай мовы і літаратуры. Аказваецца, што двухмоўнымі школамі называюцца тыя, дзе існуе хаця б адзін беларускамоўны клас. А гэта значыць, 20 дзяцей (больш у беларускамоўных класах рэдка калі бывае), якія гавораць на роднай мове, сярод 1000, якія карыстаюцца мовай рускай. Што ж да паглыбленага вывучэння, то, аказваецца, яно заключаецца ў тым, што ў 7 класе павялічваецца на 1 гадзіну ў тыдзень колькасць урокаў беларускай мовы.

Канешне, праблемы вырашыць могуць толькі беларускамоўныя школы. Ужо завершаны 1 этап працы па адкрыцці такіх школ. Мяркуецца, што ў горадзе іх будзе мінімум 9. Аднак, як сказаў І. Чарняўскі, вынікі гэтай працы ў параўнанні з высілкамі — мізэрныя. Справа магла б пайсці значна лягчэй і лепш, калі б да яе падключыць сродкі масавай інфармацыі, хаця б той жа «Вячэрні Мінск». Дало б вялікі плён і зберагло б шмат сіл і энергіі і настаўнікаў і дырэктараў школ выступленне з агітацыйным зваротам да насельніцтва прадстаўнікоў улады, хай сабе і не самага высокага рангу. Да прыкладу, намесніка старшыні гарвыканкома П. Кішкурны. Аднак, думаецца, маюць рацыю і тыя, хто на пасяджэннях у ГУНА, моўнай камісіі БФК неаднаразова падкрэсліваў, што грамадскасць чаквае пранікнёнага шчырага слова, падмацаванага рэальнымі гарантыямі, скажам, ад Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Г. С. Таразевіча.

Прагучала на нарадзе і прапанова стварыць для агітацыі

цэнтралізаваную ініцыятыўную групу, у якую ўвайшлі б студэнты, прадстаўнікі грамадскасці, абавязкова людзі неабыхавыя, зацікаўленыя справай адраджэння роднай мовы. Праўда, са слоў загадчыцы ГУНА вынікае, што такія групы ўжо існуюць. У гэтыя групы (а створаны і працуюць яны па раёнах) уваходзяць дырэктары школ, завучы, настаўнікі, прадстаўнікі ГБК, — усяго каля 10 чалавек у кожнай. Але, як я даведлася, існуюць і працуюць гэтыя групы хутчэй фармальна. Выкладчыца педінстытута імя М. Горкага Н. Гаўрош заўважыла, што не ўсе бацькі гатовы павярнуцца тварам да справы адраджэння роднай мовы, і што многае ў гэтай сітуацыі залежыць ад настаўніка. Сакратар гаркома П. Краўчанка, які, дарэчы, і веў пасяджэнне, зазначыў, што над гэтай праблемай павінна працаваць уся грамада, што ў бліжэйшы час неабходна абмеркаваць праграму, створаную моўнай камісіяй БФК, якая, на жаль, дасюль так і не надрукавана.

Гаворка ў выступленні П. Краўчанкі вялася ў асноўным аб падрыхтоўцы да загаднага бюро гаркома партыі. Справу гэтую даручана ўзначаліць члену гаркома В. Зуёнку. Акрамя таго, вырашана стварыць некалькі даследчых груп з прадстаўнікоў гаркома і грамадскасці. Але калі прадстаўнікі ТМЛ «Тутэйшыя» былі ўключаны ў групу, якая зоймецца кнігарнямі і бібліятэкамі, то пра «талакоўцаў» чамусці зусім забыліся. А, між тым, менавіта «талакоўцы» ці не больш за ўсіх на сёння прычыніліся да адраджэння роднай мовы.

І апошні штрых. На пытанне аб тым, ці будзе беларуская мова дзяржаўнай, П. Краўчанка адказаў: «Я веру, што беларуская мова будзе мець дзяржаўнасць, і псіхалагічна нам трэба рыхтавацца да гэтага».

Галіна ТЫЧКА,
наш кар.

Максім ТАНК

**Просьба
аб дараванні**

«Калі Чарнобыль успрынялі як агульную бяду... паўтарэнне якой будзе крушэннем веры, стратай надзеі на тое, што ў нас ёсць будучыня».

М. САВІЦКІ.

Амаль кожнага
У апошнюю дарогу
Праводзяць
Няўцешныя сваякі,
Зажураныя сябры,
Спачувальныя суседзі.

У залежнасці
Ад рангу памершага
З ім развітаюцца
То са слязамі,
То з прамовамі,

То з салютам.
Нават калі
Хавалі Камара,
Які, зваліўшыся з дуба,
Забіўся,
На паніхідзе лясны хор
Спяваў рэквіем:
«Ой, у лесе, ў гушчары...»
А вось,
Калі хавалі
Забітую Чарнобылем Зямлю,
Былі толькі далакопы,
Бульдозеры
І вянкі з калючага дроту,
Якія ўсклалі моўчкі
На магільны камень
З надпісам:
«Небяспечная зона».
Каб не прыйшоў хто
І на радаўніцу

Зацэпліць свечку,
Памаліцца за пакутніцу,
Птушыную асірацелую сям'ю
Пачаставаць.

Даруй нам, грэшным
І неразумным,
Маці!

Калі апаў першы ліст на зямлю,
Я падумаў: сарваў яго вецер.
Калі апаў другі ліст на маю далонь,
Я падумаў: мо захацеў пагрэцца.
Калі ж апаў трэці ліст на сэрца,
Я зразумеў: набліжаецца вясень.

Месячнай ноччу

Зноў месячная ноч.
Яе чакалі
У квецені сады,
Салаўі.
А я чаго яе чакаў?
Здаецца, ўспомніў,
Каб у цябе спытаць.
Хто з нас больш вінаваты:
Ці ты, стварыўшы свет,
Ці я, не змогшы
Яго ўратаваць?

**Прызнанне
варвара**

Ты крыўдзішся
За мае моцныя
Абдымкі, пацалункі.
Прызнаюся
У варварстве сваім,
Бо я — з тых мужыкоў,
Якія — можа, чула? —
Толькі рукамі
Сваім вераць
І з адлегласці
Не ўмеюць захапляцца.

Паверыў бы, што некалі ты ў сне
З'явілася неспадзявана мне.

Але я помню, як у прысак траў
Пад навальнічнай завірухай паў.

І дотык чухлых тваіх рук святых,
Якімі рвала хустку на бінты.

І чую твайго голасу павеў:
— Ну, да вяселля рана зажыве.

Вярнуць бы трэба падарунак твай.
Ды дзе той адрас пошты палявой?

Ты кажаш, не помніш, якой
Была ў маладосці сваёй.

Магу прыгадаць, што была
У жыцці маім промнем святла.

Была найдзіўнейшаю з яў,
Калі я цябе мілаваў,

І найпрыгажэйшай з усіх
У шчаснай чароўнасці міг.

Калі над калыскай твоей спеў
Парой вечаровай гучэў.

Апакаліпсісны

За першай сарванай пячаткай
Я ўбачыў трагедыю пачатак.

Навошта ж мяне спакусіла
Змяінай цікавасці сіла,

Сарваць па чарзе аж да сёмай,
Нікому яшчэ невядомай?

А зараз стаю нерашуча
Прад будучыняй немінучай.

Сухастоіна

Чуецца скрып,
Быццам нехта недзе
На непадмазаных
Калёсах едзе,
Ці на мыліцах кульгае.
Можа, трэба памагчы
Каму выбрацца з гаю?
Прыслухоўваюся.

І бачу:
Во яна —
Віноўніца трывогі —
Сухастоіна.
Аб чым яна жаліцца
Сваім сёстрам-хвоям
На незразумелай
Ім мове?

Калі там нейкі Бельзебуб
Пачне, раскрыўшы свой
гросбух,
Шукаць мне адпаведнай кары:
За ўсе мае грахі і мары,
За ўсе вар'яцкія надзеі, —
Скажу:

— Шукаеш ты дарма.

У цябе такіх пакут няма,
Якімі б не караў сябе я.
Што твой смуродлівы агонь!
Глядзі!
Яшчэ я да яго
У сэрцы перуны насіў,
І покуль стану зноў зямлёй
Я песняй роднаю сваёй
Дашчэнт у вусны спапяліў.

На дзяды

Перад дзесятай стравай,
раптам,
Нясуць яшчэ гароху латку,
Каб камары парою летняй
Не дакучалі нам, падлеткам.
І мы даўжэй за ўсіх, пад
поўнач

Ім частаваліся.
Ты помніш,
Пакуль на дне гарачай латцы
Не абняліся нашы пальцы,
І цябе маці не пазвала,
Каб спаць ішла — пара настала.
Пара, бо ўжо ў паўночны
шэрань
Дзяды прыходзілі вячэраць.

На вуліцы сабакі брэшуць,
І нехта шашкае ў падстрэшы,
Нібыта снег з ног абівае.
Прымай іх, матухна святая,

Нам засталася спадчына...

**ПА ПРЫНЦЫПЕ
«НАША» І «ВАША»?**

У лістападзе мінулага года студыя «Эфір» Беларускага тэлебачання паказала прэм'еру тэлеспектакля «Давыд Гарадзенскі», пастаўленага рэжысёрам Н. Гаркуновай паводле аднайменнай п'есы В. Іпатавай.

Асоба «вялікага старасты Гародні», бясспрэчна, вядома тым, хто цікавіцца беларускай гісторыяй. Аднак п'еса В. Іпатавай — першая за многія гады спроба па-мастацку асэнсаваць пэўныя падзеі далёкага XIII стагоддзя праз вобраз гарадзенскага ўдзельнага князя Давыда.

Прэм'ера не прайшла незаўважанай. Аднак спектакль ацэньваецца вельмі і вельмі неадназначна. У прыватнасці, М. Багадзяж у артыкуле «Ці верыць п'есе?» («Советская Белоруссия» за 11 студзеня 1989 г.) з пазіцыяй гісторыка цалкам адмаўляе драматургічны твор, а разам з ім — і спектакль. Існуюць, аднак, іншыя меркаванні. Адно з іх належыць маладому літаратару В. Чаропку, артыкул якога тычыцца не толькі ўласна п'есы В. Іпатавай, але і існуючых увагуле падыходаў у ацэнцы падобных твораў.

У нас на Беларусі склалася традыцыя: як толькі з'яўляецца мастацкі твор, нарыс або нататкі на гістарычную тэму, якія па-рушаюць усталяваныя ўяўленне пра мінулае, адразу са старонак рэспубліканскага друку чуюцца воклічы «прафесараў і дактароў» ад гісторыі: «Як наважыўся аўтар! Не адпавядае гістарычнай праўдзе! Ерась!» і г. д.

Прачытаўшы «мнение» М. Багадзяжа «Ці верыць п'есе?» («Советская Белоруссия» за 11 студзеня 1989 г.) — пра п'есу Вольгі Іпатавай «Давыд Гарадзенскі», падумаў, што традыцыя гэтай яшчэ накіравана жывы «долгие лета».

Багадзяж не ўспрымае створаны ў п'есе вобраз Давыда Гарадзенскага. Але ці варта ад-

маўляць такую трактоўку гэтага вобраза толькі на падставе таго, што яна не супадае з тваёй асабістай? Ці варта кідаць дакор у адрас В. Іпатавай, якая не стварыла «самабытны і непаўторны вобраз Давыда?» Аўтарка і не ставіла, пэўна, мэты паказаць нам Давыда Гарадзенскага ва ўсіх жыццёвых праявах, стварыць гэкі манумент князя-воя «крепкого во бронех», кананізаваць яго ў нашай свядомасці. За гучнымі перамогамі, за подзвігамі і славай Давыда драматург убачыла перш за ўсё чалавека, які сумняваецца, пакутуе, памыляецца. Але ва ўсім гэтым адчуваецца той рашучы, мужны і таленавіты гарадзенскі ваявода, імя якога наводзіла жах на нямецкіх і дацкіх рыцараў.

Нельга пагадзіцца з Багадзяжам, які лічыць, што Гарадзенскі ў п'есе «пасіўны назіральнік, які за ўвесь спектакль не прыняў ніводнага рашэння, ніяк не ўздзейнічаў на падзеі». Але ж менавіта Давыдава непрымырасць да крыжакі, недавер да Юрыя, нашчадка, як высветлілася, знатнага нямецкага роду, штурхнулі апошняга на самагубства — у ім кульмінацыя сюжэта.

Бянтэжыць і тон, якім гісторык выказвае сваё меркаванне. Ён нібыта і шчыры, але, разам з тым, і нейкі занадта раздражнёны.

Прыёмы, з дапамогай якіх гісторык спрачаецца з драматургам, даўно вядомыя: гэта вышукванне з лупай гістарычных недакладнасцей, каб дэс-

ці аўтарскую недасведчанасць. Мэта — падарваць у чытача веру ў гістарычную праўдзівасць твора, а разам з тым паставіць пад сумненне і яго мастацкія вартасці. Дзіўна, аднак жа атрымліваецца так, што гісторыку трэба тлумачыць тое, што павінен ведаць вучань: навуковая праца і мастацкі твор на гістарычную тэму — гэта не адно і тое, і крытэрыі ацэнкі іх зусім розныя. Калі для навуковай працы важныя і неабходныя даты, лічбы, факты, дакументы, дык у мастацкім творы аўтар — калі ён толькі не займаецца пераказам падзей мінулага, а імкнецца асэнсаваць жыццё народа ў пераломныя і складаныя моманты, падумаецца над фактамі, датамі і лічбамі, — бачыць перш за ўсё трагедыю народнага жыцця, асобны чалавечы лёс, праз які прыходзіць да сцвярджэння агульначалавечых каштоўнасцей. Таму ён можа свядома не заўважаць вядомых фактаў, ігнараваць іх, нават пераносіць дзеянне ў творы з аднаго часу ў другі.

М. Багадзяж самым сур'ёзным чынам разглядае п'есу В. Іпатавай як навуковую гістарычную манаграфію, у якой аўтар скажае «достоверно установленное», напрыклад, той факт, што «...з таго часу, калі ў Гародню быў прысланы намеснік Гедыміна князь Давыд, горад ні разу не быў узяты ворагам — гарэлі толькі драўляныя прадмесці вакол яго». Але ж таксама вядома даставерна, што Давыд быў пастаўлены ваяводам у Гародні не Гедымінам, а ягоным братам вялікім князем Літоўскім Віценом. Вядома, што горадам лічыўся не толькі княскі замак, які і сапраўды пры Давыдзе крыжакі не авалодалі, але і «окольный град», які крыжакі палілі ў 1305 і 1306 гадах —

у той час, калі ў Гародні быў Давыд.

Нельга пагадзіцца з гісторыкам, калі ён сцвярджае, што Давыд «прыбыў да Гедыміна (а ў той час вялікім князем быў Віцень, і да яго на службу па-ступіў Давыд.—В. Ч.) амаль што жабраком: ні грошай, ні моцнага заступніка, ні імя, ні славы». Цяжка ўявіць, каб Даўмонт, адзін з найбагацейшых феадалаў Літвы, былы валадар Нальшчанскай зямлі, які трыццаць гадоў княжыў на пскоўскім пасадзе і меў сваю баявую дружыну, быў жабраком і, не пакінуўшы свайму адзінаму сыну ні граша, адправіў яго на Радзіму. Прыбыў Давыд да Віценя, відаць, усё ж з бацькоўскім срэбрам і часткай ягонай дружыны. Забываецца М. Багадзяж і на тое, што за спіной у Давыда стаяў Пскоў, які хацеў бачыць яго на сваім пасадзе. Яго яшчэ «моцнага заступніка» хацелася б убачыць гісторыку?

Тым часам старажытная беларуская зямля была зацікаўлена ў мірным саюзе з Псковам, у падтрымцы з ім гандлёвых сувязей, якія дапамагалі б прарваць эканамічную блакаду Ордэна і разам змагацца супраць яго. Паспрабуй Віцень нялітасца абсысца з Давыдам, і Пскоў з сябра мог стаць ворагам. Віцень — вопытны палітык, неабдуманых крокаў не рабіў. Мы не ведаем, дзеля чаго прыбыў Давыд на радзіму свайго бацькі. Не ведаў сапраўдных ягоных намераў і Віцень, таму і пабойваўся нечаканага гоścia: а што, калі Давыд збіраўся распачаць барацьбу за бацькоўскую спадчыну — Нальшчанскую зямлю? Вынікі такой барацьбы Віцень мог прадбачыць: у той час лілася кроў у між-

Не крыўдзяцца хай, небаракі
На нашы сціплыя прысмакі...
У светачы лучына тлее.
Ноч. За акном шуміць завая.

Песня

Лес часамі
Загараецца ад перуна,
Любоў — ад мімалётнага
позірка,

Сляза — ад болю...
І толькі песня,
Як алімпійская паходня,
Загараецца ад сонца —
Ад сонца ў сэрцы.

Хадзіла мая бабка

Хадзіла мая бабка
Па святых мясцінах,
Прасіла ў бога хлеба,
Прыплоду скаціне,
Шчасця і здароўя
Неразумным дзецям,
Згараваным людцам
На ўсім белым свеце.
Знаць, ёй сёе-тое
Выпрасіць удалося.
А пра што забыла,
Так і засталося.
Так і засталося
У забыцці суровым,
Як крыж на пагосце,
Ці як наша мова.
А пайсці прасіць зноў
Грэшнікам убогім,
З нас ніхто не знае
Бабінай дарогі.

Час

Нарэшце завітаў да нас
Чаканага вяртання час.

Вяртання з зім — вясны вятроў,
З блукання — выраю дамоў,

З маўчання — мовы да нямых,
З выгнання — праўды да
жывых,

З нябачнасці — да віднаты,
З пякельных брам — ахвяр
святых.

Прымі ж хлеб-соль з маёй
рукі,
Час, бласлаўлены на вякі.

усобнай вайне паміж ім і Пелузе. Таму Давыда літасціва прынялі на Беларусі. Віцень наблізіў яго да сябе, аддаў ва ўлаў Гародню, ажаніў з Гедымінавай дачкой, і гэты шлюб, верагодней за ўсё, быў палітычным крокам, разлічаным на тое, каб праз блізкае сваяцтва прымусяць Давыда быць верным вялікакіяўскаму дому. І М. Багдзяж наўрад ці мае рацыю, сцвярджаючы, што Гедыміну «гэта жаніцтва была зусім невыгоднай».

Не вынікае з п'есы і тое, што князь і княгіня — ворагі, як гэта здалася гісторыку. Так, у спектаклі няма відавочных «парфумных пачуццяў», але гэта не азначае, што муж і жонка не навідзелі адзін аднаго.

Можна таксама не пагадзіцца з меркаваннем гісторыка, што «ў Валгаллу — гэты своеасаблівы «рай» у старажытных германцаў і скандынаваў — жанчыны не траплялі. Жанчыны ў Валгалле жылі. Тыя ж Валькірыі — яны што, былі мужчынамі? У літаратуры пра германскую і скандынаўскую міфалогію гаворыцца не пра мужчын, а пра волю-героў, якія пасля гераічнай смерці трапілі на Валгаллу, а воём-героём магла быць і жанчына. Як вядома, Валькірыі па волі Одына забіралі самых адважных з загінуўшых воюў на Валгаллу. І ў тым, што маці Юрыя (Зігфрыда) трапіла на Валгаллу, няма ніякіх недакладнасцей.

Нічога дзіўнага не знаходжу і ў тым, што пра Валгаллу кажуць «хрыстовы воіны». Нельга ўспрымаць гісторыю так дагматычна, каб на пытанне «Няўжо гэты «хрыстовы воіны» адразу адмаўляць зычнікам?» адразу адмаўляць магчымасць падобнай з'явы. Няўжо гісторык шчыра

Каб лягчэй было ў дарозе,
Трэба на ўсіх указальніках
Замест кіламетраў
Напісаць:
«Дзіце!
Не аглядайцеся,
Бо жыццё яшчэ —
Перад вамі».

Экалогія

Як толькі ў маленстве
Сяк-так навучымся хадзіць,
На гэтым, звычайна,
І канчаецца адукацыя.

А мы, прызнацца,
Хоць і мінулі
Тысячагоддзі,
Не ўмеем хадзіць
Так, як дні і ночы,
Звяры і птушкі,
Вятры і дажджы.

Няўжо не бачыце,
Як яе здрававалі,
Вытапталі,
Пакалечылі?

А яшчэ збіраемся
Такія ж сляды пакінуць
І на іншых планетах.

Барана

Гэта была ўжо даўно
Адпраўленая на пенсію
Дзедаўская барана,
З пашчапанымі
Ветрам і дажджамі аглоблямі,
З пашчарбанымі
На камянях зубамі,
І нажыўшай дыхавіцу
Ад пылу,
І глухату — ад панукання.
Куды яе?
Падарылі буслам,
Якія цяпер кожнаю вясною
Пад зорны пасеў
Барануюць неба
Над нашай хатай.

Ганарар за вершы аўтар
прасіць пералічыць на рахунак
№ 702903 — на будаўніцтва
помніка ахвярам сталінскіх
рэпрэсій у Курапатах.

лічыць, што немцы не памяталі сваёй старажытнай міфалогіі? Памяталі, вера ў былых багоў не была падарвана, і часта паганскія ўяўленні ва ўмовах хрысціянства атаясамліваліся з хрысціянскімі. Яскравы таму прыклад — атаясамліванне беларусамі паганскага бога падыземля Пекла з хрысціянскім «адом». А нагадаем, як часта звяртаўся да язычніцкіх матываў аўтар «Слова аб палку Ігаравым». Не трэба забывацца на тое, што паганства ў той час было жывой рэальнасцю, і крыжакам прыходзілася сутыкацца з ім нават у сваім жыцці. І калі гісторык М. Багдзяж добра ведае гісторыю Лівонскага ордэна, дык павінен памятаць, у чым абвінавачваюць крыжакоў рыжскі капітул: менавіта ў перайманні ад язычнікаў многіх паганскіх традыцый і звычаяў — чарадзейства, гаданне, дабіванне пераненых у баі таварышаў, спальванне загінуўшых на вогнішчы. Вядомы і выпадкі пераходу крыжакоў на бок прусаў і літоўцаў і прыняцця язычніцтва. Так што можна дапусціць і такі «парадокс» — «вой хрыстовы» мог быць у душы язычнікам. А ад сапраўднага хрысціянства крыжакі былі вельмі далёкімі, і не вера хрыстова іх цікавіла, не распаўсюджанне «вінаградніка гасподня», а новыя землі, воўрап, нявольнікі. Аб якім тут хрысціянстве казаць?

На заканчэнне, як і належыць, трэба падвесці вынік спрэчкі з гісторыкам. Самай вернай высновай было б пажаданне М. Багдзяжу ды ўсім беларускім гісторыкам не дзяліць з пісьменнікамі гісторыю па прыцыпле «наша — наша», а разам неслі яе праўду да народа, які так чакае свайго, няхай сабе суравой і трагічнай, гісторыі.
В. ЧАРОПКА.

У ПЕСНІ гэтай, як і ў
кожнай, свае штрыхі лё-
су. Спачатку быў верш
Навума Гальпяровіча. Потым
з'явілася мелодыя Людмілы
Касьянавай. І вось на занятках
народнага ўніверсітэта «Роднае
слова» гучыць:

Я — вучань! Мне настаўнік
загадаў
Вучыць на памяць рэні, хмары,
дрэвы,
Імжу і слоту, сонца і залезы,
І кроплі свет, адкуль пайшла
вада.

Я — вучань. Птушкі пішуць мне
У тонкі сшытак даўня імяны...

На тых занятках народнага
універсітэта, якія я наведваў
лютаўскім вечарам у Навапо-
лацку, вядома ж, гучалі не
толькі песні. Імі заканчвалася

кі жыцця беларускай вёскі ў
VI—VIII стагоддзях.

Калі паўстала пытанне аб
тым, што пара рыхтаваць кад-
ры сваіх лектараў, выявілася:
многія здольны самі гэта рабіць.
І вось ужо Л. Баршчэўскі дас-
ціпна і паэтычна расказвае пра
беларускае адзенне і побыт,
быццам усё жыццё рыхтаваўся
стаць этнографам. С. Сокалаў-
Воюш прысвячае свае словы
паэта і музыкі К. Каліноўскаму.
Пра гісторыю беларускага вы-
яўленчага мастацтва вядзе га-
ворку С. Цімохаў. Н. Гальпяро-
віч аналізуе публіцыстычныя
творы, пачынаючы ці не ад са-
мога Скарыны. А І. Жарнасек
прыадчыняе заслону над міну-
лым беларускага тэатра.

скончыў таксама політэхнічны.
Летас у «Бібліятэцы часопіса
«Маладосць» выйшла мая пер-
шая кніжачка вершаў «Вяртан-
не». Хачу глыбей ведаць бела-
рускую гісторыю і мастацтва.
Рыхтую сваю першую лекцыю,
кую працягваю ў хуткім часе
на занятках.

Андрэй МАРЦІНКЕВІЧ, сле-
сар аўтапарка: Мые сюды пры-
вёў забавуны выпадак. Сына
настаўніка папрасіла, каб я вёў
у школе тэхнічны гурток. А за
гэта паабяцала вызваліць сына
ад вывучэння беларускай мовы...
Гэта вельмі ўразіла мяне. Я на-
ват пакрыўдзіўся... Прайшоў
час. Цяпер я і гурток вяду, і
сына не вызваліў. І сам выву-
чаю мову, на якой гаварылі
мае бацькі. Так што няхай і іх
унук не цураецца роднай мовы.
Добра, што ёсць такія курсы.

Прыемна чуць такія словы
кіраўнікам курсаў. Хочуць

І адкрыліся далязляды...

НАРОДНЫ УНІВЕРСІТЭТ «РОДНАЕ СЛОВА» У НАВАПОЛАЦКУ

амаль трохгадзінае пасяджэн-
не.

Пачалося ж яно з лекцыі,
дакладней, з прачулай пісьмен-
ніцкай споведзі, бо лекцыяй
гэта не назавеш. Разам з усімі
слухачамі я ўспрыняў яе як
паламянае натхненне слова У.
Арлова, які ў той вечар якраз
прыехаў з Мінска ў родны го-
рад да сяброў, з якімі год на-
зад вырашыў стварыць курсы
па вывучэнні беларускай мовы,
гісторыі і культуры.

Тады, 30 сакавіка мінулага
года на заняткі прыйшло ўся-
го сем чалавек. Хто мог паду-
маць, як зменіцца ўсё за такія
кароткі час.

Ірына ЖАРНАСЕК, член Саю-
за пісьменнікаў БССР: Мы тады
не разгубіліся і вырашылі —
будзем працаваць, колькі б ча-
лавек ні збралася. Справа ж не
ў колькасці. І вось сёння нас
ужо наля шасцідзесяці.
Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ, карэ-
спандэнт Белдзяржтэлеграфіі,
паэт: Цінаваць да курсаў рас-
ла вельмі хутка. Да нас прый-
шлі не толькі беларусы —
прыйшлі людзі розных нацыя-
нальнасцей, якіх у Наваполац-
ку наля пяцідзесяці.

Лявон БАРШЧЭУСКІ, канды-
дат філалагічных навук, паэт-
перакладчык: Калі ўбачылі, як
многа збіраецца аматараў ро-
днага слова, мы, арганізатары і
кіраўнікі, вырашылі ўтварыць
некалькі груп у залежнасці ад
таго, на якой ступені валодання
мовай знаходзяцца нашы наву-
чэнцы.

Практыкум па мове павялі-
лі яны ўтрох. Хто з больш сталы-
мі знаўцамі, хто з пачаткоўца-
мі. Практыкаваннем надавалі
асаблівае значэнне: дыктоўкі,
падрыхтоўка рэфератаў. Многа
ўвагі аддавалі вымаўленню.
Увесь час шукалі новыя формы
і метады навучання, каб не бы-
лі заняткі сухімі і сумнымі. Ра-
білі пасярод лекцый хвіліны
паэзіі, музыкі, выяўленчага
мастацтва, праводзілі экскурсіі,
абмеркаванні. Але, бадай, най-
больш цікавымі і запамінальнымі
былі сустрэчы з дзесяцямі
літаратуры і мастацтва, гісто-
рыі і культуры.

Надоўга запамінацца той
дзень, калі на курсах гутарыў
з навучцамі Янка Брыль.
Іван Антонавіч падзяліўся дум-
камі аб сучасным літаратурным
працэсе, цікава ўзнаўляў стар-
онкі літаратурнага мінулага
Беларусі.

У розны час на курсах вы-
ступалі прафесар А. Грыцкевіч,
паэт А. Вольскі. С. Тарасаў вёў
археалагічныя раскопкі ў По-
лацку і таму пра гістарычныя
падзеі гэтага краю расказваў
на аснове свайго работы. Гісто-
рык П. Лойка раскрыў строн-

Аднойчы Я. Лапатка, настаў-
нік і перакладчык, прывёў гос-
ця — фінскамоўнага паэта з
Петрававодска Тойва Флінка.
Загучалі вершы па-фінску і ў
перакладзе на беларускую мо-
ву.

Часта сюды, у цэнтральную
наваполацкую бібліятэку імя
У. Маякоўскага, дзе збіраюцца
навучцы, прыходзяць цэлымі
сем'ямі. Урач Т. Касьміна пры-
водзіць дзвюх дачок. Можна
тут сустрэць мужа і жонку
Гуткіных. Яна — пастаянная
слухачка курсаў. А Якаў Бары-
савіч нядаўна падрыхтаваў у
СШ № 9 літаратурную кампа-
зіцыю па вершах беларускіх
паэтаў.

Што прывяло сюды людзей
розных узростаў і прафесій?
Можна было б адказаць ко-
ратка: любоў да беларускага
слова, да гісторыі і культуры
Беларусі.

Хачу даць і слова самім на-
вучэнцам.

Алесь СВІРСКІ, студэнт му-
зычнага вучылішча: Я вырас у
вёсцы на Браслаўшчыне. Баць-
кі гаварылі па-беларуску. І тут,
у горадзе, мне хацелася размаў-
ляць на роднай мове. Але, на-
жаль, у вучылішчы гэта аказа-
лася немагчымым. Вось і пай-
шоў на курсы, калі даведаўся
пра іх. Цяпер тут у мяне новыя
сябры і ўсе магчымасці размаў-
ляць з імі па-беларуску.

Васіль ЗДАНОВІЧ, таксама з
музычнага вучылішча: У майго
вясновай школе была добрая на-
стаўніца беларускай мовы. Дзі-
куючы ёй я адкрыў цудоўны
свет беларускай літаратуры —
паэзію Арнаста Куляшова, на-
шых землякоў Пімена Панчанкі,
Рыгора Барадуліна, Генадзя
Бураўкіна, Анатоля Вярцінскага.
Здаецца, і не вучыў іх вершы —
яны самі запамінаюцца. На курс-
ах амаль за лічаныя месяцы
перада мною адкрыліся такія
далязляды, аб якіх раней і не
марыў.

Леанід СЫС, інжынер-прагра-
міст, «Палімір»: Мые прывёў
на курсы... Уладзімір Каратке-
віч. Так, так... Яго гістарычныя
творы проста захапілі па-сап-
раўднату і пад іх уплывам за-
хацелася больш і глыбей ве-
даць гісторыю Беларусі, яе вы-
датных дзеячаў мінулага, пра
якіх ніхто з настаўнікаў нават
не ўпамінаў на ўроках у школе.

Вадзім БАРАНОЎСКІ, інжы-
нер-праграміст, «Палімір»: Мы
сапраўды мала ведаем родную
гісторыю. А пачаўшы я не гу-
манітарый і вучыўся ў політэхні-
чным, для мяне аказаліся невя-
домымі таямніцамі многія стар-
онкі і гісторыі, і літаратуры...
Цяпер дзякуючы курсам, які
бы даганяў тых, хто вучыўся
на гуманітарных факультэтах.

Алесь АРКУШ, журналіст: Я

толькі і навучэнцы, і кіраўнікі,
каб не забываліся пра іх і ў
абласным цэнтры, і ў сталіцы
рэспублікі, каб прыяздзілі,
дапамагалі і словам і справай.
Бо ўнікае і нямагла праблем:
няма для такіх курсаў
спецыяльных праграм і падруч-
нікаў, патрэбны выкладчыкі
шырокай кваліфікацыі і лекта-
ры, якія б глыбока маглі ана-
лізаваць гістарычныя падзеі ў
родным краі, патрэбна дапамо-
га мовазнаўцаў, літаратуразнаў-
цаў.

І, вядома ж, не толькі на
словах павінны быць за такія
курсы партыйныя і савецкія
работнікі. Пакуль што навед-
вае заняткі толькі сакратар
Наваполацкага гаркома партыі
В. Д. Фралова. У той дзень,
калі я наведваў курсы, была там
і загадчык аддзела культуры
гарвыканкома Н. М. Любімба-
ва. Хочацца спадзявацца, што
за імі пойдучы і іншыя.

І яшчэ. Хочацца верыць, што
на прыкладзе наваполацкіх
курсаў арганізуюцца яны і ў
сталіцы, і ў абласных гарадах,
і ў райцэнтрах...

Сяджу на занятках навапо-
лацкіх курсаў, якія цяпер ужо
назваюцца сур'езней і дак-
ладней — народны ўніверсітэт
«Роднае слова». Расказвае пра
жыццё і дзейнасць вядомай
беларускай асветніцы Ефрасіні
Полацкай У. Арлоў, аўтар
гістарычных апавесцей і апава-
данняў пра сіваю даўнюю род-
ную зямлі. За яго расказам,
здаецца, на вачах ажываюць
гістарычныя падзеі. І зусім
побач з навучцамі, аддале-
ная ад іх стагоддзямі, устае
Ефрасінія Полацкая.

А потым гучаць песні. Іх
выконвае метадыст аддзела
культуры Людміла Касьянава,
якая, дарэчы, прыехала сюды з
Расіі, з Пензы. Але ў аснове
амаль усіх яе песень — бела-
рускія радкі вершаў сяброў-на-
вапалачан: ці то «Аблокі» Але-
ся Аркуша, ці «Кастрычніцкі
вальс» Адама Мішкевіча ў пера-
кладзе Лявона Баршчэўскага,
ці «Я — вучань» Навума Галь-
пяровіча.

Прыкіненна і шчыра лунаюць
над залай радкі:

Я — вучань. Мне настаўнік...
Гэты настаўнік — у самым
шырокім і сімвалічным сэнсе —
родная зямля, яе гісторыя,
культура, родная мова.

Давід СІМАНОВІЧ.

Іван ЧЫГРЫН

ФРАНЦЫСК СКАРЫНА Ў ВЫГНАННІ

дыпціх

Каралеўскі садоўнік

Ен усё жыццё садзіў кветкі,
Гэты батанік-садоўнік з
каралеўскага саду ў Празе.

Толькі напачатку кветкі тыя
былі асаблівыя.

І назвы мелі асаблівыя:

«Псалтыр», напрыклад,
«Юу», «Прытчы», «Судзі»...

Напачатку былі кнігі,
Якія ён тут, у Празе, друкаваў
і перасылаў на бацьнаўшчыну.

К спажытку люду паспалітаму.

Якіх толькі талентаў ён не меў?

Памятаеце ў Багдановіча:

«Снарына, доктар лекарскіх
навуц,

У доўгай вопратцы на вежы
сочыць зоры».

Таму сад у Празе

Быў такі багаты.

І ведаў ён у ім кожную кветку.

Ледзь не кожны лісточак

Быў распраўлен яго даланёю.

Пакратаны яго дрыготкімі
рукамі.

Паліваў, паднормліваў...

Выводзіў новыя гатункі...

Скарына ўмеў разводзіць
кветкі!

Але з асаблівай пляшчотай

Ен гадаваў гэтыя.

Бо гэты быў сад чэхаў.

Бо гэты былі кветкі для яго
сяброў.

Радзіма была за мяжой.

Радзіма засталася па той бок
мажлівага.

Па каралеўскім садзе ў Празе

Тупаў стары беларус —

Даглядаў кветкі.

Была вясна.

Была раніца.

Было весела.

Ен знаў —
Над роднай зямлёю
Заняўся новы дзень.

II

Ліст з Прагі ў Вільню (неадасланы)

Мілья сябры, не надта я люблю
Дагаджаць ва ўсім чужому
каралю.

Толькі што рабіць меш? Толькі
як тут быць?

Людзі мусяць есці. Людзі
мусяць піць.

Наш кароль не наш, Чужому
каралю

25 сакавіка спаўняецца 75 гадоў пісьменніцы Ганне Навіч. Праўленне СП БССР накіравала юбілярыцы прывітальны адрас з пажаданнямі ёй усёго самага добрага ў жыцці і творчасці. Супрацоўнікі «ЛіМа» далачоўца да гэтага віншавання.

КАЛІ ПЕРАБУДОВА—гэта рэвалюцыя, то яна, пэўна, мае свой нябачны фронт, да якога зараз набліжаецца «Наш бронецягнік»... Вось так, замест традыцыйнага «да выхаду на экраны падрыхтаваны...» хочацца сказаць пра новы фільм Міхаіла Пташукі, зроблены па сцэнарыі Яўгена Грыгор'ева.

Амаль дваццаць гадоў чанаў ён экранізацыі, і сёння прыспеў, нараціў, час паглядзець, ці не састарэла сістэма эмацыянальна-сэнсавага ўзбраення «Наша бронецягнік», ці здольны ён будзе вытрымаць стрэлы буйна-і дробнакалібернай крытыкі. Запрашаю тых, хто жадае зрабіць своеасаблівую «праверку перад дарогай», пачаць яе са знаёмства з галоўным героем карціны.

Кузняцоў, або Як гартавалася браня

Калі будуць чыгунку, пільна сочаць, каб рэйкі клаліся паралельна. Ва ўсіх іншых выпадках, асабліва ў тых, што тычацца пытанняў гісторыі, праводзіць паралелі небяспечна. Тым не менш без іх немагчыма спалучыць дзень сённяшні з днём мінулым і заўтрашнім. Толькі гэта прымушае мяне звярнуцца да аналогіі, далёкай, на першы погляд, да тэмы фільма, але ж неабходнай для таго, каб глыбей асэнсаваць яго змест.

Сёння кожны школьнік ведае, што за некалькі месяцаў свайго развіцця чалавечы эмбрыён пераўтвараецца з прасцейшага аднаклетачнага арганізма ў складаную біялагічную сістэму. Па сутнасці, за вельмі кароткі час ён праходзіць той шлях, які прайшла эвалюцыя на працягу мільярдаў гадоў. Нешта падобнае адбываецца, калі ў

Кузняцоў — У. Гасцюхін.

выніку рэвалюцыі нараджаецца новы сацыяльны арганізм. За невялікі тэрмін ён паслядоўна змяняе, «пракручвае» ўсе папярэднія формы грамадска-эканамічных адносін, праз якія стагоддзі крочыла сусветная гісторыя. Але няма гарантыі таго, што сацыяльны арганізм не затрымаецца на адной з ніжэйшых ступеняў свайго «эмбрыянальнага» развіцця, калі прыйдзе да ўлады і пачне вызначаць быццё прымітыўнага свядомасць...

Так гэта ці не —асобная размова. Але мне здаецца, што час уладарання Сталіна лепш за ўсё параўнаць з «жалезным векам». Гэта быў перыяд айчыннай гісторыі, у якім дамінавала амаль рэлігійная форма грамад-

скай свядомасці. І нават у палітыцы замест кіраўніцтва на аснове тэарэтычных прадбачанняў Маркса, Энгельса, Леніна ажыццяўлялася кіраванне па прынцыпе «пасвіць народы жалом жалезным», вядомым яшчэ з часоў «З'яўлення Святога Яна», а мо нават і раней. У якой жа ступені была неабходна дзяржаве рэлігія жалеза, — ці, дакладней, рэлігія сталепаклоннікаў!

Бясспрэчна, за рэвалюцыю

які з баямі ішоў да новага, шчаслівага жыцця. Сярод тых, хто каваў да яго ключы, мог знаходзіцца і герой фільма Мікалай Кузняцоў.

Дзякуючы высокаму майстэрству і, безумоўна, глыбока асабістаму стаўленню Уладзіміра Гасцюхіна да свайго героя, муціць, не толькі я звездаў усю гаму супярэчлівых пачуццяў у адносінах да Кузняцова — ад агіды да жалю, ад пагардлівага смеху да амаль сімпатыі. Га-

столькі разоў, колькі разоў мянялася само жыццё. Можна, і быў ён калісьці фанатычным сталепаклоннікам, але развянчанае ідала пазбавіла яго на ўсё жыццё здольнасці мець ідэалы. Ды і на дварэ была ўжо сярэдзіна шасцідзсятых. Здавалася, назаўсёды адыграная жудасная п'еса пад назвай «жалезны век», прыбраны са сцэны ўсе дэкарацыі і галоўныя выканаўцы роляў. Ды заслона, якую ў фінале апусціла гісторыя, ака-

Толькі такі інтэлігентны артыст, як Аляксей Пятрэнка, здолеў, на мой погляд, зрабіць неверагоднае. У яго Пухаве адчуваецца не толькі тупая мядзведжая сіла, але і тая прымітыўна-магічная свядомасць, якая ёю кіруе. Пухаў нагадвае злога ведзьмака, які насылае навагры і псуцы на ўсіх ворагаў свайго роду і адначасова сочыць, каб яго супляменнікі не пачалі разважаць пра тое, чаму іншыя «плямёны» выконваюць іншыя абрады. «А з нашым народам па-добраму нельга. Гэта і гісторыя даказана. Яго чым больш біць, тым яму ж і лепш... Усе яны за гэта — за сілу паважалі», — гаворыць ён Кузняцоў.

Рэлігію сталепаклоннікаў Пухаў, здаецца, успрымаў толькі таму, што яна якраз дазваляла яму «больш біць» і нават прыносіць шматлікія чалавечыя ахвяры, калі немагчыма было ідэю абясшодзіць ідэяй. Ва ўсё астатняе ён не верыў і з лютай нянавісцю назіраў, як вакол яго становілася ўсё больш людзей адукаваных, якія «што думаюць, тое і гавораць».

Яшчэ больш разгубіўся Кузняцоў пасля сустрэчы з гэтым выкапнем. Так, ён заўсёды лічыў Пухаву гадам, але дараваў яму як чалавеку адной з ім веры. І вось цяпер высветлілася, што за святую справу разам з ім, з Кузняцовым, змагаўся людзі, для якіх увогуле не было нічога святога. Дык ці варта было яму ганарыцца сваёю амаль бездакорнай службай і расказаць моладзі пра лагеры ў «патрыятычным плане»?

Іржа сумнення пачала раз'яднаць жалезную веру Кузняцова, але яшчэ заставалася надзея, што здолее ад гэтага выратаваць былы начальнік...

Іван Савіч, або Бронецягнік на запасных пуцях

Ніколі я не лічыў, што можна аддаваць перавагу прагматычнаму разліку над шчырымі пачуццямі ці высокімі ідэямі. Аднак герой Міхаіла Ульянава пераканаў мяне ў тым, што сіюмінутная карысць без прымясці бывае лепшай за ўсё астатняе. Асабліва, калі размова ідзе пра «жалезны век» і чалавечыя ахвяры прынашэнні. «І дзеся чого трэба было тады нішчыць столькі народу, — не разумеў Іван Савіч. — Неразумна, не пагаспадарску... Хай партыйныя, гэтых мне не шкада, яны ўсе адзіны аднаго з-за слова гатовы былі задушыць... А інжынераў навошта чапаць, спецыялістаў, работнікаў — яны ж патрэбны. Пакуль другога падрыхтуем, часу, сіл, сродкаў колькі затрацім?.. Ну аштрафаваў бы — і пакараў, і грошы казне. І людзей зборюць бы...»

Так меркаваў гаспадарлівы мужык Іван Савіч, які ў той момант па сваёй псіхалогіі быў на прыступку вышэй агульных уяўленняў «жалезнага веку» і нагадваў рабаўладальніка, які ведае пану рабу — той рэчы, што здольна прыносіць багацце і ў дадатак яшчэ размаўляць. Аднак не гэтая рыса вызначала характар Івана Савіча. Па

Кіно

ТУПІКОВЫ ШЛЯХ, або Бронецягнік спыніўся...

трэба было змагацца. Таму «жалезны век» (у яго вальтэраўскім разуменні) быў аб'ектыўна патрэбны, як перыяд барацьбы з контррэвалюцыяй. Тыя, каго мы і сёння завём «рыцарамі рэвалюцыі», марылі як мага хутчэй скінуць абрыдлыя латы. Гэта былі людзі з кагорты тых, каму нішто чалавеччае не было чужым... Але ж побач з узвышанымі рыцарскімі ідэаламі існавалі і больш прагматычныя ўяўленні пра рэвалюцыю. Стары свет паміраў на вачах, і для яго труны замест

лоўны герой карціны ўявіўся мне не разбэшчаным цывілізацый дзікуном, а чалавекам аднекуль з глыбіні, чыстым ад прыроды. Ён робіць сваю жорсткую справу не таму, што яго прымусілі, а таму, што яна аднавадае яго натуры, таму, што ён упэўнены ў справядлівасці таго, што робіць. Кузняцоў не піў, не курыў і нават у думках не дапускаў, што можна мець справу з чужымі жонкамі. Сярод іншых яго добрых якасцей была і вернасць сваім абавязкам, свайму доўгу. І ён — чалавек «жалезнага веку», той, што не ведае літасці да сваіх ворагаў і забывае пра заповедзь «не забі».

Можна, ён так і памёр бы, упэўнены, што пражыў цяжкае, але сумленнае жыццё, калі б не яго сын. Дзеці — яны вялікія майстры задаваць пытанні пра тое, што здаецца ясным само сабой. Менавіта пасля размовы з сынам Кузняцоў адчуў нейкую супярэчнасць паміж тою заповеддзю і сваімі дзеяннямі. Ці трэба было страляць у вязняў, якія ў дзень смерці Сталіна арганізавалі дэманстрацыю ў лагеры, дзе герой быў на той час начальнікам аховы? З гэтага «дзіцячага» пытання і пачаліся вандраванні Кузняцова ў прыцемках уласнай свядомасці. Сам ён не ў стане адказаць на яго, таму звяртаецца да былога таварыша па службе...

Пятроў, або Жалезная заслона

Можна ўявіць, што ў кароткія минуты франтавых перадышак, калі вяслы жарт цэніцца не менш, чым глыток вады, нехта, уволю насмяяўшыся, абавязкова гаварыў «Ну і артыст...» Але Пятроў стаў радыёжурналістам.

«Мы больш жалезныя, чым жалеза, але жывыя», — растлумачваў ён Кузняцоў сваю штодзённую філасофію. І няма чаго здзіўляцца, калі чалавек стамляецца, хоць жыць лягчэй і трымацца ў жыцці залатой сярэдзіны. Для гэтага Пятроў быў гатовы мяняць сваю веру

засяла па іроніі лёсу жалезнай...

Каму, як не Пятрову, было дадзена гэта ведаць? Тры гады ў суткі ён расказаў «сялянам заходняй Афрыкі», якія мо нават і прыёмнікаў не мелі, пра шчаслівае жыццё ў сваёй краіне і ўпэўніваўся ў ім сам. Ну як жа — кватэра, машына, маладая жонка, крышталь, дываны, мэбля, паездка ў ФРГ. А там... — яшчэ лепшыя кватэры, машыны, «бабы» і іншае. Пасля гэтага, здаецца, зразумеў Пятроў, на якія каштоўнасці абмяняў свае «жалезныя» якасці. Аднак работа прымушала выглядаць па-ранейшаму шчаслівым, і толькі п'янка ў кампаніі з Кузняцовым вызваліла яго з ланцугоў тэарэтычных догмаў пра шчасце. Тады за маскай дзяржаўнага блазіна Кузняцоў нечакана для сябе ўбачыў глыбока няшчаснага чалавека...

Менавіта так успрыняў я Пятрова, ролю якога бліскуча выканаў Аляксандр Філіпенка. Штохвілінна мяняючы выраз твару і тэмбр голасу, артыст ствараў тую нервова-прыўзнятую атмасферу, у якой вось-вось павінна была вылузнуцца, вывернуцца прыхаваным бокам душа яго героя. Нешта падобнае і адбылося пад канец іх сустрэчы з Кузняцовым, якога адказ Пятрова на пытанне, зразумела, не задаволіў.

Пухаў, або Душы прыгожыя парывы

«Вось, паглядзі, што зрабілі з Пухавым, — у падвал да Пушкіна пасадзілі», — скардзіўся Кузняцоў былы яго папчэнік, а цяпер загадчык гаспадаркі Пушкінскага музея. Дванаццаць год не бачыліся яны, але Пухаў гаварыў так, быццам іх апошняя сустрэча адбылася гадзіну назад. «Памяць у цябе засталася жалезная», — пазайздросціў яму Кузняцоў, а мне пачулася што ён хацеў сказаць — «чорная». Пухаў — нейкі рэліктавы тып чалавека, які існаваў і да «жалезнага веку» і, ледзь змяніўшыся, дайшоў да нашых дзён.

ЖЫВАЯ ДУША ТАНЦА

15 гадоў назад на канцэртных афішах з'явілася назва «Харошкі». Новы ансамбль вельмі хутка прыцягнуў увагу самых розных глядачоў — і ў сваёй рэспубліцы, і далёка за яе межамі. Сёння ў «Харошак» багата заўзятых прыхільнікаў, ёсць, вядома, і апаненты. Але бясспрэчна, што без яркіх, жыццярэдасных выступленняў гэтага ансамбля ўжо немагчыма ўявіць сабе палітру Беларускага мастацтва, як немагчыма ўявіць творчасць «Харошак» без сталага кіраўніка — Валянціны Гаявой.

Днямі В. Гаявая адзначана высокім званнем народнай артысткі БССР. Гутарку з ёю мы прапануем увазе чытачоў.

Дагадзяць я мушу і ва ўсім
цярплю;
Кнігі ў Празе я калісьці
друкаваў,
Кнігі з Прагі ў Беларусь
перапраўляў.
Наш кароль не наш! Даўно
я зразумеў.
Вось таму і чэшскага сабе
займеў.
Кветкі замест кніг цяпер
гадую я.
От і маю хлеб, і мае хлеб
сам'я.

Полацку майму і ўсёй маёй
зямлі
Ад мяне паклон.
Хай луснуць каралі.
За плячмі — гады, і надта
не люблю
Давяраць свой лёс чужома
каралю.

Аўтар пераводзіць ганарар на рахунак № 702 Беларускага фонду культуры на помнік Ф. Скарыне ў Мінску.

сутнасці, ён быў высокапрафесійным наймітам, якому ўсё роўна, супраць якога народа змагацца — чужога ці нават свайго. Галоўнае, каб плацілі добрыя грошы. Таму ён і з'яваўся на Сталіна, са смерцю якога скончыўся «жалезны век», а «майстэрства» яго, Івана Савіча, зрабілася непатрэбным.

Тым не менш Івана Савіча ніколі не пакідаў «здоровы» аптымізм. Ён і ў час сустрэчы з Кузняцовым на сваёй дачы заставаўся ўпэўненым у сваёй патрэбнасці: «Сёння — на пенсіі, а заўтра, калі што, зноў ворагі народа ці касмапаліты, мы тут. А такіх кадраў нідзе ў свеце яны не знойдуць — моладзь хоць і адукаваная, але так працаваць не ўмее, у нас вопыт. Мы, як кажучы, мірныя людзі, але наш бронцягнік стаіць на запасным пуці. Мы і ёсць гэты бронцягнік...»

І вось тут Кузняцоў з ім не пагадзіўся. Няўжо зноў лагера і пакуты мільёнаў людзей? Хіба мала было крыві ў тым мінулым жалезным веку? «Ваш бронцягнік, паважаны Іван Савіч, ужо адышоў і больш на нашу станцыю не вернецца», — хацелася мне сказаць яму ад імя Кузняцова. Але ж героі размаўлялі ў шасцідзясятны гады, і бронцягнік яшчэ чакаў свайго часу на запасных пуцях...

Сын Кузняцова, або Пра тое, што ржавець не павінна

Улада Тырана заўсёды нараджала ў чалавеку жаданне лётаць — не ад добрага ж жыцця вынайшаў крылы Дзядал. І чамусьці менавіта пра часы Івана Грознага расказаў фільм «Крылы халопа» заснавальніка нашага кіно Юрыя Тарыча... Аднак тыранія параджала і халопаў без крылаў. Карціна «Наш бронцягнік» стала гэтакім сведчаннем. І ў тым, што ў яе фінале галоўны герой кідаецца ў пралёт лесвічнай клеткі, было нешта сімвалічнае. Яго адзіны апошні ў жыцці палёт зрабіўся і яго пакаеннем, і выкупленнем грахоў, і папярэджаннем сыну...

Калі б мяне зараз спыталі, пра што ўсё-такі атрымаўся гэты фільм, я б адказаў, што ён пра небяспечнасць фанатызму і неабходнасць веры. Фанатызм і вера ніколі не былі толькі рэлігійнымі паняццямі. Вера магла быць рознай. Адна служыла чалавеку посахам, другая давала яму крылы. Фанатызм жа заўсёды і паўсюль спараджаў лапці і краты. Наўнясць фанатызму ў грамадстве сведчыла пра адсутнасць веры ў большасці яго членаў. І калі сёння з'явіўся фільм Міхаіла Пташунка, мне здаецца, што гэты твор дапаможа вярнуць веру тым, наго адварнуў ад яе металічны блыск фанатызму.

Можна запрэчыць, што ў «Нашым бронцягніку» няма ніводнага станоўчага героя, на якога б «хацелася быць падобным», з якога можна «браць прыклад» і г. д. Але ж не забывайцеся пра сына Кузняцова. Дзеля яго веры (якой яшчэ даўдзецца вытрымаць выпрабаванне сямідзясятнымі гадамі і, магчыма, той «дорогой железнаю», што «нак ниточка тянется») гіне Кузняцоў-старэйшы. І як ні парадкальна, смерць гэтага па-ранейшаму сумленнага чалавека, які забываўся ў жыцці, прымушае верыць, што «той бронцягнік» ужо назаўсёды адышоў у гісторыю. На жаль, у гісторыю нашу.

С. ДЗЕМІДОВІЧ.

— Валянціна Іванаўна, у студзені гэтага года «Харошкі» пераступілі 15-гадовы рубж. Відаць, мастацкаму кіраўніку ансамбля гэта дае права на пэўныя высновы?

— Можна задаць сабе такое пытанне: ці варта было гэтакім прывячаць сваё жыццё? Бо, па сутнасці, мне давялося адмовіцца ад многага дзеля, як я называю, «справы ўсяго майго жыцця»... [Калі толькі пачынала працаваць, стварала калектывы, я сутыкнулася з тым, што амаль ўсе ўспрымалі прафесію артыста ансамбля народнага танца як легкадумную, непрэстыжную. Мала таго, спрачаліся, ці мае народны танец права называцца сур'ёзным відам мастацтва. Многія даводзілі, што не. Я ж думаю зусім інакш.]

Упэўнена, што народны танец — гэта не толькі сур'ёзна, але яшчэ і высокі від мастацтва, які абавязвае на сапраўдную народную творчасць, выходзіць у чалавеку пацудзі нацыянальнай гордасці, уласнай годнасці. Для мяне народны танец гэтак жа неабходны, як і кожнае іншае мастацтва. Я ніколі не імкнуся адасобіць народны танец, наадварот, арганічнае перапляценне музыкі, спеваў, скокаў дазваляе мне ствараць карціны жыцця народа ў розных перыяды яго гісторыі.)

Яшчэ ў дзяцінстве мне хацелася ажывіць стары, закінуты дом, уявіць, як у гэтым доме жылі людзі, што яны рабілі, чаму радаваліся. Мне хацелася разгледзець іх твары, засяліць руіны жывымі людзьмі. У мінуўшчыне мяне заўсёды цікавілі радасныя, святочныя праівы.

Вось і ў творчасці. Калі мы працуем над новым нумарам, я імкнуся ўзнавіць нейкі пэўны гістарычны перыяд, убачыць людзей гэтага часу: у чым яны хадзілі, што іх хвалявала, як любілі. І ведаецца, у мінулым я знаходжу мноства высокіх маральных ісцін, якія, на жаль, страчаны нашым часам. Адрадзіць гэтыя ісціны і намагачца наш калектыв.

— «Харошкі» называюць сябе фальклорна-харэаграфічным ансамблем. Значыць, мае быць фальклорная аснова ў рэпертуары, музыцы, касцюме. Што такое фальклор для вас? І як вы ставіцеся да падзелу фальклору на «сапраўдны» і «прыдуманый»?

— Што значыць «прыдуманы фальклор»? І што значыць «сапраўдны»? Мне здаецца, многія нават не ўяўляюць сабе, што гэта такое. Чалавек заўсёды было ўласціва пачуццё творчасці. Спрадвек ён заўсёды ствараў нешта, у тым ліку і танцы, песні, абрады. Не з'явілася ж усё гэта раптам! Нехта ж гэта прыдумаў! Тое ж Куналле, напрыклад. А потым ужо ўсё гэта перадавалася з пакалення ў пакаленне, удасканальвалася, набывала нейкія

ўстойлівыя рысы, рабілася фальклорам. У якой ступені гэта можна назваць сапраўдным ці несапраўдным? Для мяне фальклор — гэта тое, што каштоўна. Каштоўна для народа, для нас з вамі.

Але я заўсёды гавару, што фальклор — гэта не архаіка, не старое, не забытае. Ён ёсць і сёння. Я не ведаю, можа, гэта і дзіўна, але для мяне сучасны маладзёжны музычна-песенны рух таксама — свайго роду фальклор. Мне здаецца, што фальклор — гэта праява нейкіх гістарычных, калі хочаце, нават экалагічных момантаў з жыцця народа. Жыццё і фальклор заўсёды непадзельныя.

Калі ж гаварыць пра сучаснае ўвасабленне фальклору, то гэта зусім іншае пытанне. Гэта ўжо мастацтва... І вельмі вялікая адказнасць. Што зробіць мастак з наяўным матэрыялам, як падняе, ці ўбачыць пазію, высокую маральную чысціню фальклору, ці, наадварот, апошліць, не зразумее яго. Вось што важна.

Тут хацелася б сказаць пра адзіства фальклорнага і нацыянальнага, іх непарыўную сувязь. Кожны народ ствараў свой фальклор: латышы — свой, беларусы — свой. Непадобнае нацыянальных традыцый, павага да іх заўсёды былі ўласцівы нашым продкам. Для прышлага чалавека было само сабой зразумелым пераняць звычай карэннага насельніцтва, прыняць яго лад жыцця. Напрыклад, на Беларусі пасяляліся і татары, і башкіры, і іншыя народнасці. Вядома, іх унутраны тэмперамент наклаў адбітак на культуру, якую яны прымалі. Але яны добраахвотна пераймалі мову, адзенне, абрады, звычкі, веру і таксама стваралі фальклор, уласцівы гэтай групе людзей. Пра гэта вельмі важна памятаць цяпер, калі мы гаворым пра захаванне нацыянальных асаблівасцей кожнага народа, пра чужы адносны да ўсяго сапраўды нацыянальнага.

— Валянціна Іванаўна, пастаноўка новага нумара — вельмі складаны, часам пакутлівы працэс, гэтакім папярэдняе вялікая, перш за ўсё ўнутраная праца. Як гэта адбываецца ў вас?

— Нават не магу растлумачыць, як гэта адбываецца. Бывае, што праз нейкі час я бачу свой нумар нібыта з боку і здзіўляюся. Мне здаецца, што я гэтага прыдумаць не магла.

Але гэтак бывае не часта і толькі з лепшымі нумарамі. Большасць жа нумароў я шмат перарабляю, таму што яшчэ не магу глядзець на іх адцягнута, як старонні чалавек. Мне заўсёды хочацца дамагчыся таго, каб кожны танец арганічна ўліваўся ў праграму, адпавядаў ёй па духу, па стылі, каб кожны танцор быў на сваім месцы. Гэта вельмі важна. Ча-

сам, з-за няправільнага падбору выканаўцаў, нумар, што называецца, «не ідзе».

Танец павінен хваляваць людзей, выклікаць пэўныя эмоцыі, інакш гэта ўжо не мастацтва. Канечне, перадусім думаю пра тое, што я хачу сказаць новым нумарам і пачынаю збіраць матэрыял. А што кіруе мной? Скажу часна — інтуіцыя. Часта тэма ўзнікае раптам, я прыдумваю адну альбо дзве часткі, а потым гэтую ж тэму з невялікімі адрозненнямі знаходзяць у фальклорных крыніцах. Так здарылася з пастаноўкай «Каханакі». Мне здаецца, што менавіта інтуіцыя кіруе кожным мастаком. Можа, хтосьці мяркуе інакш.

— На вашу думку, поспех нумара цалкам залежыць ад яго выканаўцы, вы, відавочна, абавязваецеся на індывідуальнасць танцоўшчына. Гэта — таму, што ў калектыве шмат майстроў ці такі ваш стыль работы?

— Відаць, гэта стыль. Я б не сказала, што ў «Харошкі» ідуць ужо гатовыя майстры, з ярка выяўленай індывідуальнасцю. Індывідуальнасць трэба рабіць. З кожным танцоўшчыкам неабходна багата працаваць, вывучаць яго магчымасці, памагаць яму раскрыцца як выканаўцу, як чалавеку, нарэшце. І потым, калі ў тым жа «Полацкім сшытку», у танцы рамеснікаў я ўяўляю сабе жывых людзей, вельмі падобных да маіх дзяўчат і хлопцаў, то гэта будзе трапіна, нумар атрымаецца.

— Валянціна Іванаўна, усе 15 гадоў вы займаецеся пастаноўкай танцавальных кампазіцый для «Харошак». Можна гаварыць пра почыры, пра харэаграфічнае бачанне балетмайстра. Але ж непазбяжны і штампы, пэўная аднастайнасць у рухах. У якой меры паняцце «балетмайстарскі штамп» стасуецца з вашай творчасцю?

— Складанае пытанне. Напэўна, калі б я стварала «дзяжурныя» нумары, гэта быў бы штамп. Ды для мяне кожны нумар — гэта перш за ўсё душэўнае ўзрушэнне, кожны нумар я прапускаю праз сэрца. Таму тут штампам няма месца. З другога боку, вы правільна заўважылі, «Харошкі» маюць свой стыль, свой характар, сваю манеру выканання. Насцяжка зблытаць з якім-небудзь іншым калектывам. Гэта я назвала б асаблівасцю харэаграфіі нашага калектыву.

— Ваш ансамбль існуе ў пэўным «харэаграфічным асяроддзі». І прафесійным, і самадзейным. Як складаюцца вашы ўзаемаадносны з іншымі калектывамі?

— Я з вялікай павагай стаўлюся да самадзейнага мастацтва, можа, нават з большай, чым да прафесійнага. Чаму? Таму што гэта сапраўдны энтузіяты, ім кіруе адно памкненне: самаўдасканаленне ў эстэтычным плане. Безумоўна, не ўсе маюць здольнасці, добрыя фізічныя дадзеныя, але яны пры-

ходзяць на рэспетыцыю таму, што вельмі любяць мастацтва. Гэта кампенсуе ўсё.

У той жа час я вельмі негатыўна стаўлюся да тых кіраўнікоў мастацкай самадзейнасці, якія пачынаюць капіраваць прафесіяналаў, пераносіць на самадзейных выканаўцаў нумары прафесійных калектываў. Вось тады ўзнікае тое кан'юнктурае, фальшывае, паўпрафесійнае мастацтва, якое, апроч шкоды, нічога прынесці не можа.

Мне здаецца, творчасць у самадзейных калектывах павінна быць сапраўднай народнай творчасцю. Яна павінна быць сапраўднай, не скапіраванай. Што ж датычыць прафесійных калектываў, дык мне б хацелася, каб гэта былі беларускія ансамблі. Са сваім абліччам, сваім нацыянальным почыркам, каб яны былі пазнавальныя і не падобныя адзін да аднаго.

— Канцэрты «Харошак» праходзяць з нязменным поспехам. Ці не кружыць ён вам галаву? І ці гатовыя вы падзяліцца сарэтатамі свайго поспеху з іншымі?

— Ну, па-першае, ніякіх сарэтатаў няма, а, па-другое, я ніколі не адмаўляю, калі хтосьці праходзіць на рэспетыцыі. Да нас часта звяртаюцца кіраўнікі мастацкай самадзейнасці, мы аказваем метадычную дапамогу, заўсёды гатовыя падзяліцца і эскізамі касцюмаў, і інструментамі. Я хачу звярнуць вашу ўвагу, што многія нацыянальныя інструменты з'явіліся спачатку ў нас, а потым ужо ў ансамблях «Свята», «Жывіца» і іншых. Канечне, яны цяпер могуць мець больш багаты набор народных інструментаў, гэта цудоўна. Але для мяне важна — што першымі гэтыя заняліся менавіта «Харошкі».

Скажу вось пра што. Добры самадзейны калектыв ці проста цікавы чалавек могуць навесці на нейкую новую ідэю, падказаць тэму для нумара. Таму мне неабходна сувязь з людзьмі, знаёмства з іншымі калектывамі, так званы «абмен вопытам». А што датычыць поспеху... Я стаўлюся да яго вельмі асцярожна. Не цешу сябе. Пасля канцэрта я заўсёды раблю старанны разбор кожнага нумара, часцяком лаюся, бываю незадаволеная, а дзяўчаты ды хлопцы мне кажучы: «Але ж нам апладзіравалі! Мы такі мелі поспех!» Што б вы ім адказалі на гэта?

— Я адказала б, што ўсялякі поспех адносны.

— Сапраўды так... Люблю назіраць за глядачамі, якія не апладзіруюць, але я бачу, што яны суперажываюць. І калі пасля канцэрта глядачы гавораць: «Вы нагадалі маё юнацтва, маю вёску. Заўтра ж паеду туды», вось гэта — поспех. А бурныя апладысменты — гэта, па-мойму, даніна модзе.

Гутарыла С. ЦІМЧЫК.

Віктар ШНІП

Максіму БАГДАНОВІЧУ

З душы праз горла кроў, з душы праз
горла словы
І ад жывых вачэй да зор сляпых святло.
Ну хто сказаў, што памірае наша мова?
Той — мёртвы і яго паперай замяло.

Іду дамоў да маці, як у Меку грэшны
Ідзе з адкрытаю збалелаю душой.
І плачу ўпотаікі, бо вам бязродным
смешна,
Што гавару на мове роднай — не чужой.

А вы кідаеце ў братоў сваіх каменне,
Каменне храмаў, замкаў і сівых магіл.
І вам не страшны продкаў велічныя цені,
Ды страшны вам Чарнобыля смяротны
пыл.

Ён на чужыне чуў дыханне роднай мовы,
Без роднай мовы Чалавека б не было...
З душы праз горла кроў, з душы праз
горла словы
І ад жывых вачэй да зор сляпых святло.

Паўлюк Багрым

У Багрыма ціха ў хаце,
Ды не стаў з нудоты зверам,
Бо ёсць вершы, бо ёсць вера
У Айчыну, што не страціў.
Ёсць яшчэ жаданне волі.
Сам жывы — і дзякуй богу.
А сябры ляжаць у полі,
І не трэба ім нічога.
І не чуоць, як падпанкі
Размаўляюць бізунамі.
Беларусь жа паланянкай
Заліваецца слязамі.
Зноў падняць бы меч паўстанца,
Рукі, браце, чуоць сілу.
Чым без мовы заставацца,
Лепш з мячом сысці ў магілу.
Стаў ён песняю народнай,
І душа ўзяцела зоркай...
Мо цяпер які нягоднік
Схоча ачарніць гаворкай:
«Ну які з яго паэта?
Толькі верш адзін пакінуў...»
Не, няпраўда, людзі, гэта —
Верш і вольную Айчыну.

Абяцаюць нам новы раскошны дом,
Але тут нам жыць і канаць...

У. КАРАТКЕВІЧ.

О мары! Нязбытныя светлыя мары,
Як лёгка пакуты прыносіце вы.

Пакутна мяняюцца веры, штандары,
Пакутна мяняецца колер травы.

Пра лёгкую радасць нам марыць
нязменна,
Хоць ведаем радасць — Тут жыць і
канаць.
Устаньце, устаньце, жанчына, з каленяў,
Дазвольце прад вамі, як богам —
стаяць.

Старую ікону, старую хаціну
Пакінуць нялёгка. На што ж пакідаць?
А многія лёгка мяняюць Айчыну,
Нібыта адзенне — прывыклі мяняць.

Пра радасць салодкія ўсе абяцанні.
Ды толькі салодкім частуюць дзяцей.
Калі мы, браточкі, дарослымі станем
І станем душою і целам мацней?

О мары! Нязбытныя светлыя мары,
Як лёгка пакуты прыносіце нам.
Пакутна мяняюцца веры, штандары,
І доўга будзеца Радасці храм.

З чырвонай цэгля пыл чырвоны,
Нібыта кроў, на дол цячэ.
На замку леныя вароны
Не зводзяць з далечы вачэй.
Яны сядзяць, нібы святыя,
На іх маліся — раз слабыя.
А мы з табою — не слабыя,
А мы з табою — не рабы.
Бяру камень і ўверх кідаю,
Ганю, як ворагаў, варон.
У цаглу каменем трапляю,
І падае чырвоны ён.
Як смеж, варон спакой сцюдзёны.
Што замак гіне кожны міг,
Не вінаватыя вароны,
Хоць вінаваціць хочам іх.

Даўно патрэскаліся сцены,
У трэшчынах жыве бильнёг.
І не жывуць у замку цені,
І не жыве у замку бог.
З табой начальнікаў палаем,
Сябе палаем ад душы,
Што родны край зусім не знаем,
Сядзім, як мышы у кашы.
Палаемся. Ці стане лёгка?
І нашы словы — не кураж?
А замак наш відаць далёка,
Як гонар наш і сорам наш.

Я нічога не бачу, нічога не чую,
У кватэры, нібыта ў цямніцы, жыву.
Слава богу, мяне што пакуль не

рабуюць.
Не дурыце пытаннямі мне галаву.
Як жа часта мы чуюм такія прамовы
Ад прыстойных суседзяў, як прыйдзе

бядя.
Не баляць жа ніколі дурныя галовы.
Не баляць... Нездарма ж так гавораць,
відаць.

Мы у доме жывём, а нібыта ў
пустэльні,
Тут крычы ні крычы, будуць слухаць усе,
Ды ніхто не падываецца з цёплай

пасцелі:
Быццам чорт іх пасцель да сябе панясе.
Так жывём, хлеб жуём, у акно пазіраем,
І гасцей у кватэру, нібыта ў музей,
Мы у тапках пускаем і забараняем
Датыкацца да рэчаў, баімся дзяцей.
Мы суседзяў сваіх ад душы крытыкуем,
Што такія-сякія, зладзюгі, рвачы.
І як толькі іх хто, ды не нас, абрабуе,
Мы пра ўсё забываем і толькі крычым:
Я нічога не бачу, нічога не чую,
У кватэры, нібыта ў цямніцы, жыву.
Слава богу, мяне што пакуль не

рабуюць.
Не дурыце пытаннямі мне галаву.

ПРЭМ'ЕРА КНІГІ

Па традыцыі адбылася ў До-
ме літаратара чарговая прэм'-
ера кнігі. На гэты раз прысут-
ныя пазнаёмліліся са зборнікам
паэзіі Уладзіміра Скарынікіна
«Выратаваныя плыты», выпу-
шчаным выдавецтвам «Мастац-
кая літаратура». Слова пра но-
выя творы паэта гаварылі
П. Макаль, (ён вёў вечар),
Я. Міклашэўскі, У. Папковіч.

Кампазітар А. Чыркун выка-
наў дзве новыя песні, напіса-
ныя ім на вершы У. Скарынікі-
на. Гучалі творы У. Скарынікі-
на, якія чыталі артысты мін-
скіх тэатраў і сам аўтар.

С. ГЕРАСИМЕНКА.

У РЕДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Педагагічны і вучнёўскі на-
лектны Чавускай школы-інтэр-
ната просіць перадаць нашу
вялікую падзяку паэтам Алясю
Пісьмяннікову і Змітраку Маро-
заву, якія перадалі прысуджана-
ны ім прэміі Ленінскага кам-
самола Беларусі на набывцце па-
дарункаў выхаванцам школы.

Н. ЗАЛОГА,
намеснік дырэктара Чавускай
школы-інтэрната.

Камісія па літаратурнай спадчыне Леаніда ГАУРЫЛКІНА

Створана камісія па літара-
турнай спадчыне Л. Гаўрылікіна
ў складзе: І. Шамякін (старшы-
ня), А. Жук, Я. Каршуноў,
М. Герцын, Г. Сіманькіна (сек-
ратар).

Думка чытача

ЛІКВІДУЮЦА «БЕЛЫЯ ПЛЯМЫ»

Карысную справу робіць «Па-
лемічны клуб «Звязды», дзе
пад рубрыкай «Гісторыя без
«белых плям» змешчана шэраг
змястоўных і цікавых матэрыя-
лаў, прысвечаных гісторыі
БССР. Чытач даведаўся, як
фарміравалася беларуская на-
цыянальнасць, стваралася яе
дзяржаўнасць, развівалася са-
мабытная культура, якія палі-
тычныя і грамадскія сілы ў
тым удзельнічалі. Узнаўляюцца
падзеі, якія доўгія гады за-
моўчваліся, рэабілітуюцца від-
ныя дзеячы, якія незаслужана
былі рэпрэсіраваны.

Не так даўно на сваіх стар-
онках «Звязда» змясціла чар-
говую дыскусію: «Беларуская
ССР: 20-30-я гады». Гісторыкі,
філосафы, мовазнаўцы, літара-
тары і эканамісты разважаюць
аб індустрыялізацыі, калектыві-
зацыі, беларусізацыі і іншых

пытаннях і падзеях таго перы-
яду, пра тое, што прынесла бе-
ларускаму народу сталіншчына.

Мяне як настаўніка асабліва
зацікавіла выступленне доктара
філалагічных навук М. Мушын-
скага, які гаварыў аб развіцці
беларускай літаратуры таго пе-
рыяду.

Як вядома, у школьных пра-
грамах і падручніках літара-
туры 20-х гадоў не шмат надаец-
ца ўвагі. А тады ж, пасля
Кастрычніка, абуджалася сама-
свядомасць і нацыянальная
гордасць, бурна развівалася
маладая беларуская літара-
тура. Як зазначыў Мушынскі,
з'явіліся яркія мастацкія творы,
якія аб'ектыўна адлюстроў-
валі рэчаіснасць, імкненне на-
рода да лепшага, вольнага
жыцця.

Але працягвалася гэта нядоў-
га. Маладыя таленавітыя паэ-

ты і пісьменнікі былі аб'яўлены
ворагамі народа і рэпрэсірава-
ны, а іх патрыятычныя творы
названы ідэйна заганнымі.

Іншую плынь у літаратуру
прывялі 30-я гады, калі зла-
чынствы сталіншчыны сталі
бязмежнымі. Адступленні ад
ленінскага плана пабудовы са-
цыялізму, яго грубая дэфарма-
цыя ў літаратуры таго часу
апраўдваліся, больш таго,
ухваліліся як выдатныя дасяг-
ненні. Скажамся ідэйна сут-
насць многіх выдатных твораў,
у тым ліку і паэмы «Новая
зямля» Я. Коласа. Тлумачачы
вучням, што ляснік Міхал вы-
браў памылковы шлях, паста-
віўшы сваёй мэтай «купіць
зямлю, прыдбаць свой кут»,
мы, настаўнікі, на справе асу-
джалі любоў да зямлі, працы
і волі, чаго цяпер так не хапае
падрастаючаму пакаленню.

Радасна ўсведамляць, што
ўсё ў адпаведнасці з заслуга-
мі становіцца на сваё месца,
што імёны ахвяр злавеснай ста-
ліншчыны вяртаюцца, а іх твора-
ры становяцца раўнапраўнымі
старонкамі гісторыі.

Цяпер задача нашых наву-
коўцаў і метадыстаў паклапа-
ціцца, каб адноўленая справяд-
лівасць у гісторыі нашай літара-
туры атрымала сваё адлюст-
раванне ў праграмах і падруч-
ніках для школ.

Я. ІВАНОВІЧ,

настаўнік.

г. Мінск.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

У вянок Кабзару

У рэспубліцы шырока адзна-
чана 175-годдзе з дня нараджэн-
ня класіка украінскай літара-
туры, неўміручага Кабзара. Шэраг
матэрыялаў да знамянальнай
даты змясцілі газеты і часопі-
сы, у тым ліку і новыя пера-
клады твораў, у бібліятэках бы-
лі арганізаваны кніжныя вы-
стаўкі, прайшлі чытацкія канфе-
рэнцыі.

Апафеозам святкавання стаў
вечар у Доме літаратара, пра-
ведзены Саюзам пісьменнікаў
БССР сумесна з Мінскім гарко-
мам партыі. Адкрыў і вёў вечар
Н. Гілевіч. На вечары выступілі
таксама Я. Брыль, С. Панізіні,
С. Законнікаў, В. Зуёнак, гасць з
Арэнбурга Л. Бальшаноў. Усе
яны гаварылі аб месцы і ролі
Шаўчэнкі ў сусветнай літара-
туры, аб значэнні і вечнасці тра-
дыцый Кабзара для развіцця
савецкай шматнацыянальнай лі-
таратуры.

Творы Т. Шаўчэнкі і украін-
скай народнай песні на вечары
выканалі артысты мінскіх тэат-
раў і філармоніі. З цікавасцю
было сустраэта выступленне ан-
самбля народнай музыкі Дзярж-
тэатрады БССР пад кіраўніц-
твам В. Пархоменкі.

К. УЛАДЗЕНКА.

Ад сакавіка — да ліпеня

Еўданія Лось пражыла ўсяго
сорак восем гадоў. Нарадзілася
ў самым пачатку сакавіка, та-
му і першую сваю кнігу назва-
ла сціпла і разам з тым шмат-
значна — «Сакавік». Апошняя
стала «Лірыка ліпеня» — хто б
мог падумаць, што якая ў лі-
пені паэтэсы не стане. Цяпер ёй
было 6 усяго шэсцьдзесят...

Вечар памяці Е. Лось у Доме
літаратара як бы вярнуў пры-
сутным воблік незабыўнай Еў-
даніі Якаўлеўны. Паэтэсы, чала-
века, грамадзяніна, мілай і аб-
яльнай жанчыны. Аб сваіх суст-
рэчах згадалі вядучы вечара
Г. Бураўкін, В. Зуёнак, С. Шуш-
кевіч, Р. Баравікова.

Песні і вершы выканалі ар-
тысты мінскіх тэатраў.
Успамінамі аб Еўданіі Якаў-
леўне падзялілася і яе сястра
М. Ярашэвіч.

М. ЛЯСНЫ.

Быў майстрам навелы...

Нямала ў беларускай літара-
туры яркіх апаўдальнікаў, і
ўсё ж «наралём навелістыкі»
можна, бадай, назваць Міколу
Лупсянова. За сваё нядоўгае
жыццё ён напісаў дзесяткі псі-
халагічна-глыбокіх, непаўтор-
ных твораў, якія засведчылі вы-
сокія мастакоўскія магчымасці
так званых «малога жанру».

70-годдзе з дня нараджэння
М. Лупсянова адзначана ў Доме
літаратара. Вёў вечар Б. Сачан-
ка. З успамінамі выступілі
Я. Брыль, У. Жыжэнка, У. Да-
машэвіч, П. Прыходзька.

Прагучалі ўрыўкі з твораў
М. Лупсянова, гучала народная
музыка.

В. НЕСЦЯРУК.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

ПЕСНЯ ХЛЕБУ І ЗЯМЛІ

Спаконвечна ведаў народ
спраўдную цану важнаму ка-
равану на стале. І не толькі ве-
даў, але і клапаціўся, каб і
наступнікі ніколі не забывалі,
што хлеб — усяму галава. Па-
цвярджаюць таму прыказкі і
прымаўкі, якія дакладна і
ёміста даносяць да кожнага
важнасць і значнасць хлеба:
«Без хлеба — паўабеда», «Без
хлеба яда — да парога хада»,
«Без кавалка хлеба кепская
бяседа».

Увесь гэты шчодры россып

народнай мудрасці зводзіцца
да аднаго: хочаш быць чала-
векам — беражы хлеб. З дум-
кай аб гэтым ствараўся і фо-
таальбом «Хлеб на нашым ста-
ле», выпушчаны выдавецтвам
«Беларусь». Аўтар тэксту і
шматлікіх каліграфічных здымкаў
Д. Лупач паставіў перад сабой
мэту нагадаць кожнаму, што
хлеб — асноўнае багацце край-
ны.

«Альбом цікавы тым, — гаво-
рыць у прадмове да яго заслу-

жаны дзеяч навукі БССР, Ге-
рой Сацыялістычнай Працы М.
Мухін, які вывёў шмат высо-
каўраджайных гатункаў збож-
жавых, — што расказвае, як ро-
біцца хлеб, які складаны і
доўгі шлях ён праходзіць, перш
чым з'явіцца на нашым ста-
ле. Знаёміць ён і з людзьмі —
знатнымі хлебарабамі, пекара-
мі, прадстаўнікамі розных пра-
фесій, чыя праца звязана з
вытворчасцю нашага галоўнага
прадукта».

А далей ідуць удала выка-
рыстаныя вытрымкі з твораў
М. Ароўкі, М. Танка, М. Аў-
рамчыка, П. Панчанкі, Н. Гі-
левіча, якія яшчэ раз нагад-
ваюць аб каштоўнасці яго вя-
лікасці Хлеба, аб неабходнас-

ці і значнасці яго на зямлі, аб
рупаўнасці рук хлебарабскіх,
рук жыццядайных.

А яшчэ альбом створаны з
думкай аб неабходнасці заўсё-
ды помніць урокі хлеба, зда-
бытага ў змаганні.

Складаецца альбом з асоб-
ных раздзелаў. Але і тэкст, і
здымкі Д. Лупача, і фота, узя-
тыя з архіва, успрымаюцца
адзінай, цэласнай песняй Хле-
бу. Да ўсяго, фотаальбом
«Хлеб на нашым стале» — яшчэ
і песня беларускай вёсцы. Ён
запрашае ў яе, па-свойму агі-
туе за вяртанне туды, дзе вы-
рошчваецца хлеб.

М. НАЗАРАНКА.

РЭСПУБЛІКАН С К А Я
выстаўка «Народнае мастацтва Беларусі. Традыцыйныя мастацкія промыслы» працавала два тыдні ў снежні мінулага года. На праспекце Машэрава — вялікая чарга. Яе раўчук цягнуўся, аднак, не да выставачнай залы, а да суседняга, прывабнага дэфіцытнымі ласункамі «Рамонка». Усё ж тысячы дзве мінчан, гасцей сталіцы, замежных турыстаў гэтую выстаўку наведвалі.

Пра народнае мастацтва да нядаўняга часу было прынята пісаць у мажорным тоне. Цяпер у нашым жыцці многае мяняецца. Паспрабуем і мы паглядзець на мінулыя выстаўкі пад іншым вуглом бачання. Выстаўка — не толькі відовішча, свята; гэта матэрыял для аналізу, гэта пастаўленыя пытанні, якія патрабуюць адказу.

У адборы тэкстылю найбольш наглядна адбілася адсутнасць навукова-абгрунтаванай метадыкі, стэрэатыпнасць ацэнкі эстэтычнай якасці твораў народнага мастацтва, ігнараванне рэальных з'яў у сучаснай народнай творчасці. Таму на выстаўцы не было паказана вязанне кручком, вышыўка свабоднай шматколернай гладзю, дэкаратыўныя ласкутныя дываны, тканыя дарожкі, поцілкі і ручнікі, у якіх выкарыстаны нетрадыцыйныя сінтэтычныя матэрыялы.

Адносна такіх вырабаў вясковых майстравых часцей за ўсё гучаць ацэнкі тыпу «кіч», «страхта традыцый», «размыванне эстэтычнай асновы народнага мастацтва». Думаецца, жаданне бачыць народнае мастацтва толькі адпаведным ідэалу, незамутнёнаму ва ўстойлівых і

Нягледзячы на ўсе названыя і неназваныя недахопы, выстаўка публіцы спадабалася. Гледачы пакідалі яе з прасветленымі тварамі, пакідалі словы падзякі ў кнізе водгукі. Водгукі — гэта словы гонару за Беларусь, за свой народ, самабытнасць яго мастацтва, ацэнка яго як нацыянальнага здабытка, важнага сродку выхавання новых пакаленняў — людзей, якія любяць сваю радзіму, зямлю, на якой жывуць, паважаюць традыцыі продкаў. Гэта сведчанне ўзросшай нацыянальнай самасвядомасці, жадання людзей ведаць вытокі сваёй культуры. У многіх запісах трывога: у Мінску няма музея, які адкрываў бы доступ да багатых традыцый народнага мастацтва.

На выстаўцы штодзённа працавалі народныя майстры, мас-

РЭЗКСПАЗІЦЫЯ

Нататкі пасля выстаўкі народнага мастацтва

Магчыма і прааналізаваць стан сучаснага народнага мастацтва ў рэспубліцы, яго асобных жанраў і цэнтраў мастацкіх рамэстваў і промыслаў выстаўка не прадставіла. Яна прадэманстравала іншае — нізкі ўзровень арганізацыі, міжведамасную раз'яднанасць у рабоце з народнымі майстрамі, няхватку прафесійных кадраў метадыстаў, а таксама сённяшні ўзровень грамадскага стаўлення да народнага мастацтва, дзе ўсталяваўся стэрэатып пра росквіт беларускай народнай творчасці.

Экспазіцыя была пабудавана на «абласным» прыпынку, што павінна было б адлюстравана ў народнага мастацтва ў кожнай з абласцей. Аднак быў дасягнуты іншы вынік — прадэманстраваны прагалы ў арганізацыі работы з народнымі майстрамі ў абласных цэнтрах народнай творчасці, адсутнасць адзінай метадыкі адбору экспанатаў.

Толькі раздзел Віцебшчыны досыць поўна паказаў рэальны стан народнай творчасці ў вобласці. Экспанаваліся новыя работы ўжо вядомых майстроў, адбылося знаёмства з новымі самабытнымі імёнамі рэзчыкаў па дрэве А. Асіпковай і Ф. Максімава, ганчара В. Татарыса, пляцельшчыкаў з саломы і лавы В. Гадавальнікава, П. Карніка, І. Краўчанкі, А. Гапеевіч, ганчара М. Шчокина, які аднавіў у вёсцы Ляды Дубровенскага раёна вытворчасць абварной «рабой» керамікі.

Другія абласныя раздзелы ў асноўным былі сфарміраваны з работ, якія захоўваюцца ў запісках цэнтраў народнай творчасці і дэманструюцца ў апошніх дзесяці гадоў на ўсіх выстаўках. Некаторыя з аўтараў гэтых твораў ужо не працуюць з-за пажылога ўзросту, іншыя ужо няма ў жывых. Асабліва гэта тычыцца экспазіцыі Мінскай вобласці, у якой былі сабраны толькі музейныя экспанаты — дываны з саломкі Е. Русаковіч, інкруставаныя шкатулкі Р. Хоціна, драўляныя скульптуры Л. Шостака.

Асабліва варта сказаць пра тэкстыль, які дэманстравалася на выстаўцы. Ткацтва і вышыўка сёння яшчэ актыўна жывуць у народным асяроддзі. Поцілкі і ручнікі вырабляюць не толькі ў знакамітых ткацкіх сёлах — Неглюбцы і Моталі, а амаль паўсюдна ў сельскай мясцовасці. Аднак выстаўлены тэкстыль амаль увесь быў этнаграфічным — класічныя ручнікі музейнага значэння, вырабленыя ў пачатку стагоддзя, рэдкія дываны падвойнага ткацтва, вытканыя ў 60-я гады майстрыхамі в. Дзмітровічы Камінецкага раёна на Брэстчыне.

звычайных рысах, не садзейнічае разуменню працэсаў, якія адбываюцца ў гэтай галіне сучаснай мастацкай культуры.

Дазволю ў сувязі з гэтым выказаць думку, што ў рэспубліцы зацягнуўся этап этнаграфічных адносін да народнай творчасці, хоць скажу, што на гэта ёсць аб'ектыўныя прычыны: ідзе фарміраванне асноўных музейных калекцый прадметаў этнаграфіі і твораў народнага мастацтва, вядзецца іх навуковае асэнсаванне. Імкненне захаваць класічныя ўзоры мастацтва беларускага народа прыводзіць да таго, што не заўважаюцца часам тыя з'явы, якія нараджаюцца ў народнай культуры на нашых вачах, адлюструючы сучаснае светааруменне і святаадчуванне іх твораў.

Колькасны і якасны недахоп прадстаўленых на выстаўцы экспанатаў (дарчы, яна супала на часе са справаздачнымі мерапрыемствамі абласцей у сталіцы рэспублікі, што было загадзя «спланавана» Міністэрствам культуры) папоўнілі цудоўныя ўзоры народнага касцюма, пляцення, керамікі з фондаў Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і быту.

Асобнай гаворкі заслугоўвае другая частка экспазіцыі, дзе дэманстраваліся вырабы прадпрыемстваў мастацкіх промыслаў сістэмы Мінмашпрама БССР. У параўнанні з работамі народных майстроў вырабы фабрык часта пазбаўлены трапяткой духоўнасці, нясуць адбітак стандарту, рамесніцкага тыражыравання. Для паказу былі выбраны найбольш самастойныя галіны мастацкіх промыслаў і тыя, што паспяхова развіваюцца — пляценне з саломкі і лавы, інкруставанне саломкай, ручное ўзрунае ткацтва, вышыўка. Трэба тут адзначыць работы мастакоў Навукова-даследчай мастацка-экспериментальнай лабараторыі (НДМЭЛ), якія, абаліраючыся на традыцыйную мастацкую аснову і тэхналагічныя прыёмы беларускай народнай вышыўкі, ткацтва, роспісу па дрэве і шкле, аплікацыі саломкай, ствараюць арыгінальныя мастацкія вырабы для сучаснага інтэр'ера, мадэлі адзення.

Арганізатарамі выстаўкі былі міністэрства культуры і мясцовай прамысловасці, Бельсаўпроф і Саюз мастакоў — усё яны нясуць цяжар клопатаў аб народным мастацтве і мастацкіх промыслах у рэспубліцы. І добра, што, насуперак прымаўцы пра сем нянек, выстаўка ўсё ж адбылася, а самае галоўнае — што народнае мастацтва па-ранейшаму валодае вялікай прыцягальнай сілай, што таленты народныя не вычэрпваюцца.

тацтва якіх выклікала вялікую цікавасць у наведвальнікаў. Найбольш папулярная была Л. Грыгор'ева з калгаса «Пам'яці Ільча» Брэсцкага раёна, якая нястомна прапагандавала майстэрства саломпялення. Няма было таксама жаданых паспрабаваць разам з майстрамі Слуцкай фабрыкі мастацкіх вырабаў, Жлобінскай фабрыкі інкрустацыі, мастакамі НДМЭЛ выткаць пояс, інкруставаць саломкай, засвоіць роспіс па дрэве, ручную вышыўку.

Выстаўка пераконвала — цікавасць да мастацкіх рамэстваў і народнага мастацтва вялікая. Аб гэтым сведчаць таксама свята народнага мастацтва, ярмаркі работ народных умельцаў, якія сталі ўжо традыцыйнымі ў культурным жыцці рэспублікі. Аднак навушчы мастацкай рабоце з саломкай, дрэвам, авалодаць тэхнікай ткацтва, ганчарства, прыёмам іншых спрадвечных беларускіх рамэстваў сёння ні ў Мінску, ні ў іншых гарадах і сёлах рэспублікі практычна няма дзе.

Таму з такой зацікаўленасцю наведвальнікі выстаўкі разглядалі яшчэ адзін яе экспанат — архітэктурна-праектную прапанову «Вытокі» з макетам рэканструкцыі біскупіна-паліграфічнай фабрыкі, прадстаўлены інстытутам «Мінскпраект». Па ініцыятыве Беларускага фонду культуры і Саюза мастакоў гэты архітэктурны комплекс у цэнтры Мінска, які, паводле генплана развіцця горада, падлягае зносу, прапанавана ператварыць у Рэспубліканскі цэнтр народных рамэстваў з майстэрнямі, магазінамі, музеямі, выставачнымі заламі.

У рамках выстаўкі фонд культуры арганізаваў аўкцыён твораў майстроў народнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Гэтая акцыя не мела вялікага камерцыйнага значэння, але пераканала, што народнае мастацтва мае сваіх прыхільнікаў. Удзельнікі аўкцыёна беражна выносілі збанкі патомнага ружанскага ганчара І. Лісоўскага. У нейчым доме цяпер цвіце унікальны букет саламяных кветак народнага майстра, члена Саюза мастакоў Л. Главацкай.

Беларускі фонд культуры ажыццяўляе ў якасці аднаго з праграмных напрамкаў сваёй дзейнасці прапаганду і падтрымку народнага мастацтва і мастацкіх промыслаў — важнай часткі нацыянальнай культуры. Зараз рыхтуецца арганізацыя Таварыства народных майстроў Беларусі, якое, хочацца спадзявацца, стане клапатлівым і ўважлівым апекуном і мецэнатам беларускага народнага мастацтва і мастацкіх промыслаў.

Вольга ЛАБАЧЭУСКАЯ,
мастацтвазнаўца.

Мартыралог Беларусі: факты і імёны

I ЛЮДЗІ, I ВЁСКА

У гады сталінскіх злачынстваў на тэрыторыі нашай рэспублікі былі знішчаны не толькі людзі, але і вёскі. Адрас адной з іх такі: Капыльскі раён, Бабаўнянскі сельсавет, вёска Белікі. Зараз яе няма, у цяперашнім сельсавете пра яе наўрад ці ведаюць. А ў вёсцы Язвіны яе памятаюць, бо частка былых белікаўцаў і цяпер жыве тут.

Яшчэ ў 50—60-х гадах на месцы Белікаў былі відаць рэшткі былых сядзіб. Але недзе ў 70-х гадах, у час чарговага меліярацыйнага наступу, бульдозеры зруйнавалі ўсё канчаткова.

Кіламетры 3—4 ад Белікаў была вёска Масявічы. Яе фашысты разам з людзьмі спалілі ў гады Вялікай Айчыннай. Гэтай вёсцы ёсць помнік у Хатыні, а вёска Белікам...

Чаму ж такая доля выпала Белікам? Справа ў тым, што вёска знаходзілася за метраў

200—300 ад былой граніцы з Польшчай. Вось вёску і ліквідавалі. Частку людзей кудысьці выслалі, а частку перасялілі ў Язвіны.

Можа, дзе ля былой граніцы ёсць і яшчэ вёскі з такім жа лёсам?

У пачатку 1933 года ў Язвінах былі арыштаваны некалькі мужчын, якія потым прапалі без весткі. Магчыма, што ў Курапатах іх апошні прыпынак. Двух з іх я ведаў. Прашу ўнесці іх імёны ў спіс ахвяр сталінізму:

Цвірка Іван Міхайлавіч (Ян Міхайлаў)

Цвірка Вітольд Міхайлавіч.

У Цвіркі Івана была дачка Ганна (Аня—так звалі яе ў сям'і). Пасля арышту бацькі сям'я была выслана ў Комі АССР. Аню, якой было ўсяго 8 месяцаў, пакінулі ў родзічаў. Але і ў хуткім часе выслалі, а дзяўчынка памерла.

А. ПІЧУХА.

г. п. Смільавічы.

Самсон ПЯРЛОВІЧ

ПАДНІМЕЦЦА КРЫЎДА

I ноччу і днём падхалімы
скуляць
Пра росквіт жыцця,
пра свабоду...
Ад гэтай «свабоды»
аж стогне зямля,
У «росквіце» тым—
смерць народу.
Бо дэспат-кат Сталін
старых і малых,
Запрогшы ў прыгонныя ёрмы,
Нявіннай крывёй сущае іклы,
Каму колькі жыць—
ставіць нормы.
Людзей, каб прымусяць
пракурна маўчаць
Пад страхам, як вязняў
бяспраўных,
Са зграяй сваёю пачаў
вынішчаць
Народа сыноў самых слаўных.
А, каб заглушыць і праклены
і боль,
Кляймо страшным—
«Вораг народа»

Кляймо чалавека, ды ўсё
што раз больш
Знішчаюць людзей з'яўляюцца
годам.
Калі б удалося ўсе косці
сабраць
Усюды, дзе палі ахвяры,
З касцей тых напэўна
паўстала б гара,
Што рвала б вяршыню хмары.
А слёзы і кроў,
што дамучаны люд
У горы бязлітасным выліў,
Калі б не праніклі ў
матулю-зямлю,
і сонца, мабыць, патушылі б.
Ці ж выцерпіць крывіда!
Мільёнам галоў
Яна яшчэ грозна паўстане!
Хіба хто апошнім
сумленнем аглох,
Той толькі мо сцерпіць
маўчанне.
1947.

Верш «Паднімецца крывіда» Самсон Пярловіч даслаў мне з такой прыпіскай: «З-за гэтага верша я быў дастаўлены да в'ядомага грознага Цанавы... А было гэта вясенню 1947 года...» У Навагрудку, на леташнім свяце Адама Міцкевіча, калі я ўпершыню убачыў і пачуў Самсона Пярловіча, ён яшчэ ўспамінаў, што ў Цанавы рукапіс гэтага верша быў захаваны ў цэлафане, што Цанова на ўласныя вочы захацеў убачыць юнака, які асмеліўся такое напісаць пра «бацьку народаў». Сам Цанова не мог у такое паверыць! Дваццаць гадоў было тады хлопцу. Чым яму прыйдзецца расплавацца за такі верш, ён цалкам разумеў. І маладоцю сваёй і расплаваўся ў бярэўскіх лагерах. І талентам, які мог бы вунь як развіцца ў іншых абставінах, хоць не заглух і ў тых, якія грамадзянскай смеласцю сваёй сам сабе наканаваў малады юнак з Навагрудчыны...

Самсон Пярловіч мог бы застацца аўтарам аднаго верша. Колькі гэтых аўтараў аднаго верша было ў нас у XIX стагоддзі! Навагрудчанін таксама — Паўлюк Багрым з Крошына; з Нулічэў, што ля Пінска, Франц Савіч; Кастусь Каліноўскі — аўтар верша-запавяту «Марыська чарнарова, галушка мая...» Ды хоць

бы і адзін толькі гэты верш «Паднімецца крывіда» лёг на шалі гісторыі беларускай літаратуры, ён ужо ўпісаў бы імёна Самсона Пярловіча ў яе, як вершы-адзінцы нашых паэтаў XIX стагоддзя паўпнісалі ў яе імёны сваіх твораў. Упісаў яе!

Але тут хочацца сказаць яшчэ і пра іншае — сённяшнім любіцелям разважаць наконт таго, пісалі ці не пісалі ў нас людзі, што называецца, у сталы, былі ці не былі ў нас сапраўдныя вяршыні ці толькі куп'ё. Не толькі «ў сталы», бацьце, усё ў народзе пісалася. Пачакаем жа, бо не ўсё з шуфлядаў знято яшчэ на сталы, не ўсё знойдзена ў архівах — дзяржаўных і хатніх. І што не ўсё знойдзена, не ўсё яшчэ ведаем мы пра сваю і дальнюю і больш блізкую гісторыю, верш Самсона Пярловіча 1947 года пераканаўча даказвае.

Публікацыя падобных вершаў — гэта не проста адкрыццё новага імя ў літаратуры. Гэта працяг адкрыцця сапраўднай мудрасці і таленавітасці народа, які заўсёды ва ўсіх умовах не перастае заставацца смелым, гераічным, вольналюбивым.
Алег ЛОЙКА.

З БІРАЮ Ц Ц А . сцягваюцца з розных мясцін выкліканія прадметы, прычым іншым даводзіцца пераадоляваць не толькі далеч, але і даўнасць: з кім больш клопаў, з тым вандруйнікам ці з гэтым—з маладою таполяю, скажам, якая расла паблізу, але цяпер даўно ссечана, ці з абраным дваром, што існуе да гэтага часу, але знаходзіцца адсюль далёка? Спяшайцеся, калі ласка.

Вось авальная таполька ў сваёй красавіцкай пункцірнай зеляніне прыйшла ўжо і стала, дзе ёй загадана—ля высокай цаглянай сцяны—далкам выпісанай з іншага горада. Насупраць вырастае дом, вялікі, пануры і брудны, адзін за адным высоўваюцца, як скрынкі, дрэнныя балконы. Там і сям размяркоўваюцца па двары: бочка, лёгкі цень лістоты, нейкая ўрна і каменны крыж, прыхілены да сцяны. І хоць усё гэта толькі пазначана, і яшчэ шмат што варта дапоўніць і дарабіць, але на адзін з балконачыкаў ужо выходзяць крывыя людзі—браты Густаў і Антон,—а ў двор ступае, коціць каляску з чамаданам і стосам кніг новы жылец—Рамантоўскі. З двара, асабліва калі дзень сонечны, і вокны напята расчынены, такоі здаюцца налітымі густой чарнатой (заўсёды дзе-небудзь ды бывае ноч—частка сутак усурэджэне, а частка знадворку). Рамантоўскі паглядзеў на чорныя вокны, на двух вірлавокіх мужчын, што назіралі за ім з балкона, і падняўшы чамадан на плячо, хіснуўшыся, быццам когось стукнуў яго па патыліцы, уваліўся ў дом. У бляску сонца засталіся каляска з кнігамі, бочка, другая бочка, мігальвая таполька і надпіс дэгіцем на цаглянай сцяне. Галасуюць за спіс нумар васьці. Яго перад выбарамі намалювалі, пэўна, браты.

Мы ўпарадкуем свет так: кожны будзе потны, і кожны будзе сыты. Будзе праца, будзе што жэрці.

(Рамантоўскі ўсяліўся ў суседнюю. Яна была яшчэ горш за існую. Але пад ложкам ён знайшоў гутаперчавую лялечку: тут да яго жыў, мусіць, сямейны).

Аднак, нягледзячы на тое, што свет не перавярнуўся яшчэ канчаткова і цалкам у стан прадметнасці, а яшчэ зберагаў тут і там абсягі несацыяльнай і негатыкальнай, браты адчувалі сябе ў жыцці дзібела і ўпэўнена. Старэйшы, Густаў, служыў на мблёмвым складзе; малодшы быў часова без працы, але не журнуўся. Скрозь ружовы твар Густава з даўгімі, тырчком, пльнянымі бровамі. Яго шырокая, як шафа, грудная клетка, і вечны пуловер з крутой шэрай воўны, і гумкі на згібах гоўстых рук,— каб нічога не забілася абы-як. Васпаваты твар Антона з цёмнымі вусамі, падстрыжанымі трапедыяй. Яго чырвоная ватоўка і жылістая ударлявасць. Але калі яны абодва абавіраліся на жалезныя парэнчы балкона, зады былі ў іх кропля ў кроплю аднолькавыя—вялікія, пераможныя, шчыльна абцягнутыя па абкатах клятчастым сукном.

Яшчэ раз: свет будзе потны і сыты. Гультаям, паразітам і музыкантам уваход забаронены. Пакуль сэрца пераганяе кроў, трэба жыць, ліха яго бяры. Густаў ужо васьць два гады запасіць грошы, каб жаніцца на Ганне, купіць буфет, дыван.

Па вечарах, разы тры на тыдзень яна прыходзіла—дзібелая, спраўныя рукі, шырокае пераноссе ў рабацінці, свінцовы цень пад вачыма, рэдкія зубы, з якіх адзін да таго ж выбіты. Утраіх цягнулі піва. Яна падымала да патыліцы голяыя рукі, паказваючы бліскае рудое апя-

рэнне пад пахамі. І, закінуўшы галаву, так разяўляла рот, што было відаць усё паднябенне і язычок гартані, падобны на гузку—варанай курыцы. Абодвум братам быў даспадобы яе анагамічны смех, яны старанна казыталі яе.

Удзень, пакуль брат быў на працы, Антон сядзеў у таварыскім шынку або качаўся сярод дзьмухаўцоў на халоднай і яркай яшчэ траве на беразе канала і сачыў з зайздрасцю, як гаманкія малойчы грузыць вугаль на баржу, або бессэнсоўна глядзеў у-

На камодзе спіртоўка і два апельсіны.

— Рады пазнаёміцца,—ціха сказаў Рамантоўскі і, прысеўшы на край пасцелі, нахінуўшы лоб з налітаю жылай, пачаў шнураваць чаравыкі.

— Вы адпачывалі,—сказаў з грознай ветлівасцю Густаў,—мы да вас не ў час...

Той нічога, нічога не адказаў; але раптам выпрастаўся, павярнуўся да акна, падняў палец і замёр.

Браты паглядзелі: акно як акно—воблака, макаука таполі, сцяна насупраць.

ненне зазірнуць у ягоныя рухлівыя зрэнікі. Выявіўшы начное жыццё ягонай лямпы, Антон не вытрываў, і, баса-нож падышоўшы да дзвярэй з-пад якіх нацятаю залатою ніткай свіцілася святло, па-стукнуў.

Але Рамантоўскі не адгукнуўся.

— Спаць, спаць,—сказаў Антон, ляпаючы далонню па дзвярах.

Святло моўчкі глядзела скрозь шчыліну. Антон патузаў ручку. Залатая нітка знянацку абарвалася.

З той пары абодва, асаблі-

што ён зламаны, што ён свой, і Густаў нават сказаў: — Вось бачыш. Дарма грэбаваў нашай кампаніяй. Раскажы ж нам што-небудзь. Нам крыўдна, што ты ўсё неяк маўчыш. Што ты чытаеш па начах?

— Старыя, старыя казкі,—сказаў Рамантоўскі такім голасам, што братам раптам зрабілася вельмі сумна. Сумота была грозная, душная, але хмель не даваў навалініцы грывнуць, а наадварот хіліў да сну. Ганна спаўзла з каленяў Рамантоўскага і зачэпіла ўжо сонным клу-

Пераклады

К

Уладзімір Набокаў

КАРАЛЁК

АПАВЯДАННЕ

«Гэты хлапчук выхапіў пісталет і адзіным стрэлам паклаў усіх старых, у тым ліку і мяне...»—пісаў выдатны мастак слова І. Бунін у канцы 20-х гадоў пра У. Набокава (1899—1977), які выступаў тады пад псеўданімам «Сірын», працягваючы яго першыя раманы. Уладзімір Уладзіміравіч Набокаў нарадзіўся ў Пецярбурзе ў сям'і дзяцяка кадэцкай партыі. Пасля сканчэння Ташаўскага вучылішча ў 1916 годзе выпусціў першы зборнік вершаў. З 1919 года да канца жыцця быў эмігрантам. Скончыў Трыніты-каледж (Нембрыдж). З 1940 года пісаў па-англійску.

У Савецкім Саюзе творы У. Набокава друкаваліся ў часопісах «Масква», «Літаратурная учеба», «Огонёк», «Юность» і іншых выданнях. Зараз у выдавецтве «Мастацкая літаратура» рыхтуецца да друку зборнік выбраных твораў, куды ўвойдуць раннія раманы У. Набокава «Машачка», «Абарона Лукіна», «Запашэнне на на-ру», лепшыя апавяданні са зборнікаў «Вяртанне Чорба» (1929), «Выведнік» (1938), «Вясна ў Фіяльце» (1956). Адно з апавяданняў, якое не друкавалася ў краіне, змяшчаем у перакладзе на беларускую мову.

ру, у святочнае блакітнае неба, што наганяла сон. Але вось,—нешта ў наладжаным жыцці братоў дало збой.

Яшчэ тады, калі Рамантоўскі ўкатаў каляску ў двор, ён выклікаў у іх раздражненне і цікаўнасць. Іх нох быў беспамылковым: сваім нюхам яны вынюхалі: гэты—не як усе. Звычайны смертны нічога б такога з першага позірку ў Рамантоўскім не ўбачыў, але браты ўбачылі. Ён, напрыклад, хадзіў не як усе: ступаючы, адметна прыпадмаўся на пругкай падэшве: ступіць і ўзляціць, быццам на кожным кроку была магчымасць разгледзець нешта надзвычайнае паверх звычайнага галоў. Быў ён што называецца бамбіза, з бледным вастраносым тварам і страшэнна неспакойнымі вачыма. З кароткіх рукавоў двухбортнага піжака з нейкай назольнай і нікчэмнай відочнасцю (вось і мы, што нам рабіць?) вылазілі доўгія кісці рук. Адыходзіў і прыходзіў ён у няпэўныя гадзіны. У адзін з першых жа дзён Антон бачыў, як ён стаіць каля кніжнага кіёска і прыцэньваецца, або нават купіў, бо гандляр борздзенька стукнуў адну кніжку аб другую—пыльныя—і зайшоў за імі за кіёск. Выявіліся і іншыя дэвіцтвы: святло гарыць амаль усю ноч; некампанейскі.

— Вы хіба не бачыце?—спытаў Рамантоўскі.

Яны, чырвоны і шэры, падыхлі да вакна, нават высунуліся, стаўшы аднолькавымі. Нічога. І знянацку абодва адчулі: нешта не так—ой, не так! Павярнуліся. Рамантоўскі ў ненатуральнай позе стаў каля камоды.

— Мабыць, падалося,—сказаў ён, не глядзячы на іх.—Праляцела як быццам... Я аднойчы бачыў, як упаў аэраплан.

— Гэта бывае,—пагадзіўся Густаў.—А мы зайшлі не так сабе. Ці не хочаце купіць? Зусім новая... І футарал ёсць...

— Футарал? Вось як. Я ведаю, рэдка куру.

— Дык будзеце часцей. Возьмем нядорага. Тры з паловай.

— Тры з паловай. Вось як.

Ён круціў люльку ў руках, прыкусіўшы ніжнюю губу, нешта ўзвжываючы. Яго зрэнікі не глядзелі на люльку, а хадзілі ўправа і ўлева маятнікам.

Між тым браты пачалі расшырацца, расці, яны запоўнілі ўвесь пакой, увесь дом, і потым выраслі з яго. У параўнанні з імі таполька была ўжо не больш цацачных дрэўцаў, такіх хісткіх, з фарбаванай ваты, на зялёных круглых падстаўках. Дом з пыльнага кардону са слюдзянымі вокнамі даходзіў братам да каленяў. Велізарныя, з пераможным пахам поту і піва, з бязглуздымі бычынымі галасамі, з прыбіральняю замест мозга, яны выклікаюць дрыготку зневажальнага страху. Я не ведаю, чаму яны пруюць на мяне. Малю вас, адчапіцеся, я не чапаю вас, не чапайце і вы мяне—я саступлю вам—толькі адчапіцеся.

— Але дробяззю ў мяне не набярэцца,—ціха сказаў Рамантоўскі.—Вось хіба што разменіце дзесятку.

Размянілі і з ухмылкамі пайшлі. Праверагну на святло асігнацыю Густаў схаваў у жалезную скарбонку.

Суседу аднак яны спакою не далі. Іх проста прыводзіла ў шаленства, што нягледзячы на спраўджанае знаёмства чалавек заставаўся ўсё гэтым жа непадступным. Ён пазбягаў з імі сустрэч, так што даводзілася падпільнюваць і лавіць яго, каб на ім-

ва Антон, балазе ўдзень не працаваў, наладзілі нагляд за бяссоннем суседа. Але вораг быў хітры і меў тонкі слых. Як бы ціхенька ні наблізіліся да дзвярэй, святло за імі імгненна згасала, быццам яго зусім не было,—і толькі калі вельмі доўга стаяць, стрымаўшы дых, у халодным калідоры, можна было дачакацца вяртання чуйнага промня. Так траціць прытомнасць жукі.

Нагляд пачынаў знясіляваць. Нарэшце браты злавілі яго неяк на лесвіцы і прычапіліся.

— Дапусцім, я прывык чытаць па начах. Якая вам справа? Дайце мне прайсці, калі ласка.

Калі ён павярнуўся, Густаў жартам збів з яго капліюш, Рамантоўскі падняў яго, нічога не сказаўшы.

Праз некалькі дзён увечары, падагадаўшы імгненне—ён вяртаўся з прыбіральні і не паспеў шмыгнуць да сябе,—браты стоўпіліся вакол яго. Іх было толькі двое, але ўсё ж яны даўмеліся стоўпіцца—і запрасілі яго зайсці да іх.

— Ёсць піўцо,—сказаў Густаў, падміргнуўшы.

Ён паспрабаваў адмовіцца.

— Ну чаго там, пойдзем!—крыкнулі браты, узляў яго пад пахі і павалаклі. (Пры гэтым яны адчувалі, які ён худы, тонкія прадплеччы, слабыя, нясцерпная спакуса—эх бы, сціснуць як мае быць, да хрумсту,—эх, цяжка ўтрымацца, ну хоць бы абмацаць, па дарозе, так, злёгка...)

— Балюча,—сказаў Рамантоўскі.—Кіньце, прашу вас. Я магу ісці і адзін.

Піўцо, вялікаротая нявеста Густава, цяжкі дух. Рамантоўскага паспрабавалі напіць. Без каўнерыка, з меднай запінкай пад вялікім безабаронным кадыком, з даўгім бледным тварам і трапяткімі вейкамі, ён у складанай позе сядзеў на крэсле, сёе-тое падкурчыў, а сёе-тое выгнуў, і калі падняўся, раскруціўся як спіраль. Яго, зрэшты, прымусілі скруціцца зноў, і па парадзе братоў Ганна села да яго на калені, і ён, скоса пазіраючы на распухлы пад'ём нагі ў занадта цеснай вупражы пантофлі, пераадоляваў як мог тугу і не мог косную, рудую снінуць.

На хвіліну ім падалося,

бам стол; парожнія бутэлькі хітнуліся, як кеглі, і адна ўпала. Браты хіліліся, валіліся, пазыхалі, пазіраючы скрозь сонныя слёзы на гошця. Ён, хвалючыся, праме-нячыся, выцягнуўся і пачаў звужацца і паступова знік.

Так далей нельга. Ён атручвае жыццё сумленным людзям. Яшчэ, бадай, у канцы месяца з'едзе—цэлы, неразгаданы, горда адварнуўшы нос. Мала таго, што ён ходзіць і дыхае не як усе, мы ніяк не здолеем ухапіць розніцу, намацаць вушка, за якое можна было б яго выцягнуць. Ненавіснае ўсё тое, што нельга крануць, узважыць, злічыць.

Пачаліся дробныя катаванні. Яны здолелі ў панядзелак насыпаць яму ў праціны бульбянай мукі, якая, вядома, можа ўначы пазбавіць розуму. У аўторак ён быў сустрэты на вулгу—нёс ахалак кніг—і так быў акуратна ўзяты ў каробачку, што кнігі ўпалі ў вызначаную лужыну. У сераду змазалі дошку ў прыбіральні сталеярным клеём. У чацвер фантазія братоў згасла.

Ён маўчаў, ён маўчаў. А ў пятніцу нагнаў лёгкім сваім аліорам Антона каля брамы двара, тычнуў яму ілюстраваную газету—хоцьце, маўляў, паглядзець? Гэтая нечаканая ветлівасць аздачыла і яшчэ больш распаліла братоў.

Густаў загадаў сваёй нявесце раскатурхаць Рамантоўскага для таго, каб было да чаго прычапіцца. Міжволі імкнешся пакачаць мяч, перш чым стукнуць нагою. Ахочыя пагуляць жывёлы таксама выбіраюць рухомы прадмет. І хоць Ганна, напэўна, была Рамантоўскаму ў вышэйшай ступені агіднаю сваёй малочнаю ў клапіных крапінах скурай, пустэчаю светлых вачэй і мокрымі мыскамі дзяснаў між зубоў, ён палічыў дарэчы схаваць непрыязнасць, баўся, пэўна, грэблівасцю да Ганны раз'ятрыць яе жаніха.

Паколькі ён усё роўна раз на тыдзень хадзіў у кіно, то ў суботу ён узяў яе з сабою, мяркуючы, што гэтым адкупіцца. Незаўважна, на прыстойнай адлегласці, абодва ў новых кепках і чырвоных чаравіках, браты пацяклі ўслед,—і на гэтых сумніцельных вуліцах, у пыльным прыцемку, былі сотні людзей як

яны, але толькі адзін Рамантоўскі.

У прадаўгаватай залцы ўжо мігцела ноч — месячная ноч сваёй вытворчасці. — калі браты, тоячыся і сутулячыся, селі ў задні рад. Нездзе наперадзе чулася пакутна-салодкая прысутнасць Рамантоўскага. Ганна па дарозе нічога не здолела вывудзіць з непрыемнага спадарожніка, ды і не зусім разумела яна, чаго Густава ад яго трэба. Пакуль яны ішлі, ёй хацелася пазіхаць ад аднаго выгляду ягонага худобы і самоты. Але ў кіно яна пра яго забылася, прытуліўшыся да яго аб'якавым плячом. Прывіды перамаўляліся трыбуны галасамі. Барон прыгубіў віно і асцярожна паставіў кубак — з грукатам выпущанага ядра.

А потым барона лавілі. Хто б пазнаў у ім галоўнага махляра? За ім палявалі палка, люта. З выбухным грукатам імчаў аўтамабіль. У прытоне бліск бутэляк, крэсламі, сталамі. Маці клала спаць чароўнага дзіцёнка.

Калі ўсё скончылася, і Рамантоўскі, спатыкнуўшыся, выйшаў у прахалоду і змрок. Ганна ўсклікнула: «Ах, гэта было дзівосна!»

Ён адкашляўся і праз хвіліну сказаў: «Не будзем перабольшваць. Усё гэта найважнейшае нудна».

— Сам ты нудны, — запярэчыла яна панура, а потым ціха засмяялася, згадала міленькае дзіця.

Здаду, усё на той жа адлегласці, валакліся за імі браты. Абудва былі змрочныя. Абудва напампоўваліся змрочнай энергіяй. Антон змрочна сказаў:

— Гэта ўсё ж такі непапрадак — гуляць з чужою нявестай.

— Асабліва ў суботні вечар, — сказаў Густаў.

Пешаход, параўняўшыся з імі, выпадкова зірнуў на іх твары і міжволі пайшоў шпарчэй.

Уздоўж агароджы начны вецер гнаў шаматкое смецце. Мясіны пустыя і цёмныя. Злева, над каналам мружыліся дзе-нідзе агенчыкі. Справа спехам акрэсленыя дамы павярнуліся да пусткі чорнымі спінамі. Праз некаторы час браты пайшлі шпарчэй.

— Маці і сястра ў вёсцы, — гаварыла Ганна ціха і даволі ўтульна сярод мяккай ночы. — Калі выйду замуж, можа быць, з'ездзім туды да іх. Мая сястра мінулым летам...

Рамантоўскі знянацку азірнуўся.

— Мінулым летам выйграла ў латарэю, — працявала Ганна, машынальна азірнуўшыся таксама.

Густаў зычна свіснуў.

— Ах, ды гэта яны! — усклікнула Ганна і радасна зарагатала. — Ах-ах, якія...

— Дабранач, дабранач, — сказаў Густаў паспешлівым задыханым голасам. — Ты што тут, асёл, робіш з майёй нявестай?

— Нічога не раблю, мы былі...

— Ну-ну, — сказаў Антон і з адцяжкаю стукнуў яго пад рэбры.

— Калі ласка, не біцеся. Вы добра ведаеце...

— Кіньце яго, хлопцы, — сказала Ганна са смяшком.

— Павінны правучыць, — сказаў Густаў, распаляючыся і з няспертным пачуццём смакуючы наперад, як ён таксама зараз па прыкладу брата дакранецца да гэтых храсткоў, да гэтага храбусткага хрыбта.

— Між іншым, са мною аднойчы здарылася смешная гісторыя, — скорагаворкай пачаў Рамантоўскі, — але тут Густаў пачаў у рэбры яму ўвінчваць, увінчваць усе пільцы гарбоў свайго велізарнага кулака, і гэта было зусім, не апісаць як, балюча. Рамантоўскі адхіснуўся, палізнаўся, ледзь не ўпаў, упасці азначала 5 тут жа згінуць.

— Няхай выбіраецца. —

сказала Ганна. Далёка наперадзе праглядала выратавальнае святло — там была асветленая вуліца, — і хоць падобна гарэў усяго адзін які-небудзь ліхтар, яна здавалася, гэтая пройма ўначы, дзівоснай ілюмінацыяй, шчаслівым, прамяністым абсягам, поўным ураваных людзей. Ён ведаў, што калі кінуча бегчы, то ўсё будзе скончана, бо немагчыма паспець дабегчы; трэба спакойна і роўна ісці, гэтак, можа, дойдзеш, і маўчаць, і не прыкладаць рукі да пякучага боку.

Голас Ганны: — Густаў, адчапіся ад яго. Потым не ўтрымаешся, сам ведаеш, успомні, што раз было, калі ты з каменячосам... — Маўчы, сцэрва, ён ведае, што трэба! (Гэта голас Антона).

Цяпер да абсягу святла, дзе можна ўжо разгледзець і лістоту каштана, і здаецца, тумбу, а там, злева, мост, — да гэтага замёршага, жалівага святла, — цяпер не так ужо далёка... Але ўсё ж не варта бегчы. І хоць ён ведаў, што гэта недарэчна, пагібельна, ён па-за воляю, знянацку ўзляцёў і, усклікнуўшы, рынуў наперад.

Ён бег і быццам рагатаў на бягу. Густаў яго дагнаў у два скачкі. Абудва ўпалі, і сярод лютага шамацення і хрумсту быў адзін асаблівы гук, слізкі, раз, і яшчэ раз — па дзяржак, — і тады Ганна імгненна збегла ў цемру, трымаючы ў руцэ свой каплянош.

Густаў падняўся. Рамантоўскі ляжаў на зямлі, кашляў і гаварыў па-польску. Усё абарвалася.

— А цяпер гайда, — сказаў Густаў. — Я яго ляпнуў.

— Выймі, — сказаў Антон. — Выймі з яго.

— Ужо вынуў, — сказаў Густаў. — Як яго ляпнуў!

Яны беглі, але не да святла, а праз цёмную пустку, а калі, абмінуўшы могілкі, выйшлі ў правулак, то пераглянуліся і пайшлі звычайным крокам.

Раніцой з'явіліся паліцэйскія, яны абшуквалі пакой забітага і пра сёе-тое распыталі ў Антона, які зайшоў да іх. Густаў застаўся ў пасцелі — сыты, сонны, чырвоны, як вестфальская вяндаліна.

Трохі счакаўшы, паліцэйская пайшла, і Антон вярнуўся. Ён быў узрушаны, даўіўся смехам і прысядаў, загучна ляпаючы кулаком па далоні.

— Ну і смехата! — сказаў ён. — Ведаеш, хто ён быў? Каралён!

Каралён па-іхнюму значыла фальшывамакетчык. І Антон расказаў, што ён здолеў дазнацца: быў у складзе шайкі, аказваецца, і толькі што выйшаў з турмы, а да таго маляваў грошы; пэўна, яго піннуў саўдзельнік.

Густаў трэсься ад смеху таксама, але потым раптам перамяніўся з твару.

— Падсунуў, падмануў, махляр! — усклікнуў ён і голы пабег да шафы, дзе зберагалася скарбонка.

— Нічога, спусцім, — сказаў Антон. — Хто не ведае, не адрозніць.

— Не, які махляр, — паўтарыў Густаў.

Мой бедны Рамантоўскі! А я ж думаў разам з імі, што ты сапраўды адметны. Я думаў, шчыра кажучы, што ты кожную ноч — выпраўляючы верш ці песнячы думку — святкуеш непахісную перамогу над братамі. Мой бедны Рамантоўскі! Цяпер усё скончана. Сабраныя прадметы разбрыдаюцца зноў, на жаль. Таполька блякне і здымаецца, вяртаецца туды, адкуль была ўзятая. Расцеа цягляная сцяна. Балкончыкі засоўваюцца адзін за адным, і дом паварочваецца, адпльвае. Адпльвае ўсё. Распадаецца гармонія і санс. Свет зноў вяртаецца мяне сваёй стракатай пустэчай.

Берлін, 1933
Пераклад Галіны ЛАНЕЎСКАЯ.

КОЛЬКІ СЛОЎ ПРА ДОБРАГА ЧАЛАВЕКА

Памерла Лідзія Іванаўна Камоцкая.

У Саюзе пісьменнікаў яе ведалі многія — была настаўніца беларускай мовы і літаратуры, яна на працягу не меней двух дзесяткаў гадоў наведвала вечары і творчыя мерапрыемствы, што праводзіліся ў яго сценах.

Нарадзілася Лідзія Іванаўна ў 1910 годзе ў Мінску ў сям'і рабочага-чыгуначніка, актыўнага ўдзельніка рэвалюцыйных падзей на Беларусі. Скончыла школу, пасля — у 1937 г. — Мінскі педагагічны інстытут імя Горкага. Адым з яе інстытуцкіх настаўнікаў быў Іван Міхайлавіч Фёдарав — Янка Маўр, чым яна вельмі ганарылася.

Я пазнаёмілася з Лідзіяй Іванаўнай даўным даўно — у 1946 годзе, калі прыйшла вучыцца ў новую школу ў Чырвоным Урочышчы. Шэра-злёны нямецкі барак з невялікімі вокнамі — так выглядала на першым часе наша 5-я школа. Мы называлі яе «восем класаў і дзевяты калідор», таму што для дзевяці класаў, якія сабралі ў пасёлку, месца не хапала, і старэйшыя па чарзе вучыліся на калідоры.

Ці не ў першы ж дзень мне давялося пісаць беларускую дыктоўку. У той час нікога ад беларускай мовы не вызвалілі, хоць амаль палова вучняў была з Расіі — з Масквы або Горкага, з Ульянаўска, як я, або Яраслаўля, адкуль былі запрошаны будаваць Мінскі аўтазавод спецыялісты — аўтамабілісты, інжынеры і рабочыя. Ці то Лідзія Іванаўна так выразна дыктавала, ці то проста хацела падба-

дзёрыць новенькую, але за тую дыктоўку я атрымала не двойку, як трэба было чакаць, а тройку. З цягам часу справы пайшлі лепей, з'явіліся чацвёркі, а потым і пяцёркі.

Не буду сцярджаць, што Лідзія Іванаўна была выдатным педагогам, але справу сваю яна рабіла сумленна. Жылося ж ёй у той нялёгка час вельмі няслодна, тым болей што прыходзілася адной, без мужа, які згінуў на фронце, гадаваць двух сыноў.

Вельмі трапна сказана: чужую радасць нельга ні ўрасці, ні прысвоіць, бо радасць коннага чалавека скроена акурат па яго мерцы. Пенсію Лідзія Іванаўна атрымлівала маленькую — няпоўных шэсцьдзесят рублёў, але яна ніколі не скардзілася на недахват грошай. Больш таго, яна наогул ніколі не гаварыла пра грошы. У старой настаўніцы быў свой свет.

Як толькі выходзіў больш-менш цікавы беларускі твор, у тэлефоннай трубцы чуўся яе голас:

— Юля, вы ўжо прачыталі? І калі я адказвала, што яшчэ не паспела ці няма часу, яна вельмі засмучалася, бо ёй не цярпелася падзяліцца ўражанымі, пачуць чужую думку.

У яе не было магчымасцей збіраць кнігі, але да яе паслуг былі бібліятэкі, яна рабіла выразкі з падараваных часопісаў. У яе не было дачы, але яна вяршчала кветкі пад сваім акном і, як толькі яны пачыналі цвісці, адносіла іх сваім сябрам і знаёмым. І на маім стале кожнае лета стаялі бэз і насацы з маленькага гародчыка на вуліцы Гая. Калі з'яўляліся першыя ягады, пачыналася яе

ЭКАЛОГІЯ: ПРАБЛЕМЫ, СИТУАЦЫІ, КАНФЛІКТЫ

АГУЛЬНАЯ РАКА, АГУЛЬНЫ КЛОПАТ

У лютым у Віцебску ў памяшканні тэатра імя Януба Коласа працавала міжрэспубліканская канферэнцыя па пытаннях экалогіі прыроды і культуры народаў басейна Заходняй Дзвіны — Даўгавы. Шэраг удзельнікаў канферэнцыі ўжо сустракаліся раней у Краславе і Полацку (пра поалацкую сустрэчу ў нашай газеце за 18.XI. 1988 быў змешчаны допіс «Рана нашага лёсу»). Спецыялісты розных галін, супрацоўнікі Латвійскага і Беларускага фондаў культуры, Віцебскага аддзялення БФК, Смаленскага і Калінінскага аддзяленняў Савецкага фонду культуры абмяркоўвалі структуру Міжрэспубліканскага наардынацыйнага цэнтру, планы ягонага работы, узгаднялі праекты рэгіянальных праграм і сумесных мерапрыемстваў на 1989 год, абралі савет цэнтру.

Асновай для работы канферэнцыі былі агульныя практычныя рэкамендацыі, распрацаваныя на леташняй вераснёўскай сустрэчы ў Полацку. У экалагічным і культурна-гістарычным раздзеллах рэкамендацый прадуаджаныя распрацоўка аптымальнай сістэмы прыродных тэрыторый, якія падлягаюць ахове; шырокія грамадскія абмеркаванні праектаў, звязаных з ядзернай энергетыкай, правядзенне экалагічнай экспертызы праектаў экспертамі МАГАТЭ; культурны абмен паміж рэспублікамі, абласцямі басейна Дзвіны — Даўгавы; сумеснае вывучэнне пытанняў гісторыі, этнаграфіі і мовазнаўства, старажытных водных і сухапутных гандлёвых шляхоў. Віцебская канферэнцыя ўдзякліла «полацкіх тэзісы», надала ім канкрэты.

Сёння, як адзначаў на віцебскай канферэнцыі не адзін прамоўца, экалагічныя праблемы стаяць перад чалавецтвам не менш востра, чым ядзерная пагроза. Ад іх вырашэння залежыць лёс жыцця на планеце.

Зыходзячы са складанай сітуацыі, якая склалася ў басейне Дзвіны — Даўгавы, нам варта звярнуцца да сусветнага вопыту аховы прыроды і стварэння экалагічна чыстай вытворчасці. Чыстая Дзвіна — гэта найперш чыстыя азёры, малыя рэкі і крыніцы, што сілікуюць вялікую раку. Аднак у выніку бяздумнага меліярацый зменшылася іх колькасць, знікаюць прыбярэжныя лясы, разбураюцца унікальныя прыродныя і гістарычныя ландшафты.

Хто гаспадар вады? — ставілася пытанне на канферэнцыі. Такім гаспадаром павінны быць не меліяратары, не Мінводгас, а Саветы. Прышоў час паставіць у дзяржаўным маштабе пытанне аб кошыце вады.

Быў адзначаны станоўчы вопыт латышскай інтэлігенцыі па выхаванні экалагічнай свядомасці насельніцтва. Адна з сур'ёзных праблем — падрыхтоўка спецыялістаў-экалагаў у вышэйшых навучальных установах і потым — іх працаўладкаванне. У штатных раскладах устаноў можна знайсці інжынера-гідролога, але такой адзінкі, як экалаг, няма. Як няма дабайнага гаспадара прыроды, так няма і гаспадара помнікаў дойлідства. Гэта праблема таксама агульная для ўсяго басейна Дзвіны — Даўгавы. І хоць у асобных рэгіёнах справы адносна лепей (зноў пазітыўны вопыт Латвіі), аднак і там пытанне застаецца вельмі вострым. На жаль, і наш Віцебск — адзін з буйнейшых гарадоў на Дзвіне — сёння «адварнуўся» ад ракі. Знішчаны «рачны фасад» Віцебска, і фантычна нічога не робіцца для яго аднаўлення. Наадварот — нефармалам горада даводзіцца змагацца за тое, каб не былі забудаваны «наробнамі» месцамі, дзе захаваліся падмуркі колішніх архітэктурных дамінантаў Віцебска (калі не мы, дык, можа, нашы нашчадкі змогуць іх аднавіць).

лясная пара. Ці грыбны быў год, ці не грыбны, запаветныя лясныя мясіны ўздоўж Лагойскай шашы дарылі ёй свой ураджай. А потым, увосень і ўзімку, яна разасіла слоікі з кампотамі, сушанымі ці марынаванымі грыбні людзям. З пустымі рукамі ні да кога не прыходзіла, у дапамозе нікому не адмаўляла, калі што здаралася, сама прапаноўвала дапамагчы. Пры гэтым заставалася чалавечам дастаткова незалежным, з пачуццём уласнай годнасці.

Зіма была часам іншых яе заняткаў і захапленняў. Сваёй просцейскай, сціплай «Зменай» Лідзія Іванаўна зрабіла сотні здымкаў — фотартэрты — ці не ўсіх членаў Саюза пісьменнікаў, многіх мастакоў, акцёраў, людзей вядомых і невядомых. Яна здымала святы ў памятных літаратурных мясцінах — у Вязынцы, у Ракуцёўшчыне, сцэны са спектакляў, канцэртаў. Бясонца дарыла свае здымкі, рабіла альбомы. Цяпер частка гэтых альбомаў будзе захоўвацца ў бібліятэцы Саюза пісьменнікаў.

Яна любіла музыку — доўгія гады спявала ў хоры ветэранаў, часта наведвала філарманічныя канцэрты. Усяго якіх два гады назад ездзіла ў Вільню, каб абнавіць свае веды ў тэатральнай і канцацыйнай музыцы. Асабліва хвалялі яе пытанні развіцця і пашырэння ўжытку беларускай мовы. Часам яе думкі знаходзілі месца і на старонках друку.

Карэнная мінчанка, Лідзія Іванаўна ўсё жыццё пражыла ў камунальных кватэрах, з суседзямі, і толькі некалькі апошніх месяцаў — у асобнай аднапакатковай. Як яна радавалася, калі мы з Тамарай Рыгораўнай Цулундзіце наведвалі яе ў снежны, — і што ціха, спакойна, і што паной сонечны і сухы, у якім і кветкам, якія занялі ўсё даўгое падванонне, добра, не тое што ў ранейшым сырм, на першым паверсе, з акном на поўнач.

Яна любіла жыццё — на волі, у лесе, з людзьмі, з кнігамі. — Як хочацца выздараваць, як хочацца яшчэ панавыць, — казала яна, калі я наведвала яе ў балніцы пасля аперацыі, і вочы яе поўніліся слязямі...

Мір душы вашай, шануюная, добрая Лідзія Іванаўна.

Юлія КАНЭ.

За вёскай кіпела работа. На голым, без каліва трава, выгане — гара мінеральных угнаенняў. Побач з ёй — самалёт АН-2, у які транспарцёрам двое калгаснікаў загрузаюць «дрожжы» зямлі. Праз нейкі час АН-2 зносна гудзе прапелерам, кіруе на ўзлётную «дрожку» і ўзлятае. Нізка над зямлёй ляціць да бярэзніка, разварочваецца над ім, і я бачу — хоць да жытнёвага палетка досыць далёка, — як у гэты ж міг над гаем

высахла, стала смярдзючай доўгай лужынай. А колькі было на Ушы стракоз! Цяжка нават сказаць, як многа развалася б на зямлі мух, камароў і аваднёў, каб раптам зніклі стракозы. А на Ушы яны зніклі... Нам трэба берагчы страказу яшчэ і для таго, што яна — маленькае звяно вялізнага і вельмі складанага жывога свету, часткай якога з'яўляемся і мы з вамі. Але са стракозамі зараз адбываецца тое самае, што

так і не ўдалося, хоць часта ў лесе бывае. А наш палявы жаваранчак, мілая, невялікая, шэрая з цёмнымі крапінкамі птушачка! Што здарылася з ёй? Вельмі часта, калі мы пішам пра вясну, успамінаем пра жаваранкаў і пішам, як у чыстым блакітным небе звяно з срэбнымі звяночкамі, пераліваюцца на ўсе лады іх галасы. Давайце прыкладзем руку да сэрца і шчыра прызнаемся: не тое пішам, пра другое трэ-

У Маладзечанскім раёне каля станцыі Татаршчына ёсць ладны, гектары на чатыры, лапак лесу. Растуць тут бярозы, асіны, сосны, дзе-нідзе сустракаюцца рабіны і дубы. Некалькі гадоў назад тут пасадзілі саджанцы сасны. Спачатку дрэўцы прыжыліся, пачалі расці і дружна пацягнуліся ўгору. Але ішоў час, з ім становілася ўсё цяжэй і цяжэй. Я бачыў сёлетняй вясною, як сталі сохнуць знізу ў іх галінкі, як пачалі церусіцца на зямлю сухія ігіцы.

Цяпер паўсюль ствараюцца садовыя таварыствы, будуюцца базы адпачынку, піянерскія лагеры. Добрая, канешне, справа. Але хіба можна для гэтай мэты нішчыць лес? Можна, аказваецца. Толькі ў 1987 годзе ў Маладзечанскім раёне яго высеклі 67 гектараў.

Вялікае значэнне ахове лясоў, як важнейшаму аздораўленчаму фактару аднаўлення фізічных і духоўных сіл працоўных першай у свеце дзяржавы рабочых і сялян, надаваў Уладзімір Ільіч Ленін. У сваёй кнізе «Шэсць гадоў з У. І. Леніным» асабісты шафэр Ільіча С. К. Гіль расказвае аб адным эпізодзе, які адбыўся ў Сакольніках. Адночы Ленін убачыў у лесе сечаныя дрэвы. Гэта настолькі абурала яго, што ён усклікнуў: «Высякаюць лес, а потым што? Дзе ж будзе адпачываць насельніцтва? Знішчыць лёгка і проста, а калі мы яго вырастцім зноў?»

Літаральна на другі дзень Уладзімір Ільіч Ленін распарадзіўся неадкладна спыніць знішчэнне дрэў у Сакольніках. А праз некаторы час быў падпісаны дэкрэт аб найстражэйшай ахове прыгарадных лясоў і іншых гарадскіх зялёных насаджэнняў. Неабходна таксама адзначыць, што такія гістарычныя дакументы, як «Асноўны закон аб лясах» у маі 1918 года і «Лясны кодэкс», прыняты ў 1923 годзе, былі падрыхтаваны з асабістым удзелам У. І. Леніна.

Бяднеюць фарбы нашых лясоў, лугоў, берагоў азёр і рэчак. У цяжкіх умовах цяжка знайсці беласнежны гарлачык, зусім мала засталася ў нашых лясах вядомых паўночных архідаў. Меншае пралесак, дуброўны і люцінкавай ветраніцы, двухлістай любкі, гваздайка пышнага, медуніцы, ландыша, маць-і-мачахі і іншых кветак. Зусім мала засталася сон-травы. Размнажаецца яна насеннем і вегетацыйна. Але з-за таго, што сон-траву рвуць цэлымі ахапкам, яна не паспявае даць насення і хутка знікае. Сон-трава занесена ў Чырвоную кнігу, і калі мы не паклапоцімся пра гэту кветку, то хутка яе зусім не застанецца ў нашым лесе.

Прырода — наш родны дом. Мы заўсёды павінны помніць гэта і дзень пры дні мацаваць і ўпрыгожваць яго, а не разбураць.

Іван ГАЛУБОВІЧ,
інжынер.

г. Маладзечна.

Прырода і мы

РОДНЫ ДОМ

апускаецца густы і цёмны шлейф угнаенняў.

Мы, вясковыя падшыванцы, прападалі каля таго самалёта цэлымі днямі. А якая гэта была радасць, калі каго-небудзь з нас-шчасліўчыкаў вусаты дзядзька-лётчык браў з сабою ў самалёт. Нам было тады ні да атручанага гаю, хоць бярозы кі тыя пажухлі, так і не распусціўшыся, ні да дзюхоў жоўта-залацістых івалг, якіх мы знайшлі там мёртвымі.

Тады, гадоў трыццаць назад, здзек з прыроды толькі пачынаўся і пакуль што не кідаўся ў вочы не толькі нам, хлапцукам, але і дарослым. Бо тады хапала яшчэ ўсім і чыстага паветра, і птушых спеваў, і ягад у лесе, і грыбоў, і арэхаў, і рыбе ў рэчцы...

А дзе ж цяпер падзелася, куды ўцякла з роднай вёскай Пранчэйкава мая рэчка дзяцінства — сястра Бярэзіна? Глыбокая і шырокая з чыстай, як у крыніцы, празрыстай вадою. Помню, было мне тады гадоў дваццаць. Я станаўіўся нагамі на самае дно, выцягваў угору рукі, а іх і відаць не было з вады. Багата была рэчка на шчупакоў — іх мы лавілі на пячкі з валасоў конскага хваста, бо не было тады ў нас ні спінінга, ні кручкоў ніякіх, ні лескі. Цягалі з-пад карчоў голымі рукамі вялізныя ментузоў. Жылі ў рэчцы акуні, карасі, вадзілася плотка і многа іншай рыбы, былі ракі.

Цяпер ад рэчкі не засталася і следу. Нават не аерыцца, што яна была.

Хоцца згадаць яшчэ адну рэчку. Зусім побач з Маладзечна — па дарозе на Нарач — гадоў пятнаццаць назад працякала шырокая і паўнаводная Уша. Колькі было там рыбы, колькі радасці прыносіла гараджанам рэчка! Але прыйшлі меліяратары, асушылі каля Ушы балота, а яе самую спрасцілі і ператварылі ў канава. Праз колькі гадоў канава гэтая зусім звязала,

і з большасцю іншых жывёл і раслін. Пад націскам цывілізацыі яны знікаюць.

Адночы падыходзіць да мяне мой сусед Алег і гаворыць: «Ты воль усё пішаш пра прыроду. Неяк чытаў — і пра вераб'ёў ты пісаў, але скажы мне, дзе яны цяпер падзяваліся?» І дадаў: «Можна, ад радзіцы паўцякае куды? Колькі ні прыглядаўся — дарэмна. Нават на сметніку ні аднаго не відаць».

Спачатку я падумаў, што сусед жартуе, але гэта, як ні сумна, аказалася праўдай. Другі месяц я пільна прыглядаюся да кожнага падворка, кусціка і дрэўца, але ні аднаго верабейкі так і не ўбачыў, хоць раней яны ляталі тут цэлымі чародкамі. Ну, думаю, пашукаю вераб'ёў у вёсцы. Але ж і там тое самае.

Што здарылася? Мабыць, ім, своеасаблівым індикатарам чыстага паветра, і сапраўды надакучыла ўся гэта атрута, і паляцелі яны шукаць месца, дзе лягчы дыхаецца і жывецца?

А, між іншым, далёка не кожны з нас ведае, што вераб'і з'яўляюцца вялікімі памочнікамі саадаваў. Яны знішчаюць процым вусеняў і лічынак, а таксама ў вялікай колькасці іншых шкодных насякомых. У гарадах яны нясуць нялёгкаю і пацэсную службу санітару. Вучоныя даказалі, што калі раптам вялікі горад пакінуць без маленькіх птушак, то ён хутка ператворыцца ў «скрынку смецця». А што датычыць зерня, якое знішчаюць птушкі, то, як заўважыў вядомы арнітолаг А. Кайгародаў, яны «прысвойваюць» яго толькі ў той невялікай колькасці, якую па праву «зарабілі».

Узяць хоць бы тую зянюлку. Даўней, каб пацучы яе «ку-ку», і ў лес не трэба было ісці. Нават людзей не баяліся птушкі, прыляталі ў прысады, пад самыя хаты ў сады ды так кувалі, што аж сэрца заходзілася ад радасці. А летась, вясною, мне зянюлку пацучы

ба пісаць. Прапалі, згубіліся срэбныя звяночкі жаваранкаў. Минулай вясною два разы быў у сваёй роднай вёсцы. Раней тут, у пару дзяцінства, жаўрукі ў небе, як пчолы, роём віліся. А цяпер? За ўвесь час я пачуў песню ўсяго двух жаваранкаў.

Сэрца сціскаецца ад болю, калі згадаеш, што будзе далей, калі чалавек не возьмецца за розум. Як сапраўды любіць напіцца расы з бярозавага лістка, так і жаваранак цягнецца да зюбкай да зялёнай з кропелькамі расы травінкі. А раса гэтая і травінка, на жаль, атручаныя. А потым гадаем, думаем: дзе ж падзеліся, чаму не чуваць, як раней, вясною жаваранкаў?

Мы так атруцілі зямлю рознымі пестыцыдамі, знішчаючы пустазелле, што ў жыццё цяпер рэдка дзе сустражеш васілёк. А між тым, жыта, калі яго разлучыць з васілёком, у трэцім пакаленні можа доць удвая меншы ўраджай, значна зніжаецца якасць зерня.

Ці воль яшчэ што. Для белага бусла наша родная Беларусь — самы мілы і любімы куточак. Па рашэнню Савецкай нацыянальнай секцыі Міжнароднага саюза аховы птушак Беларусь стала месцам рэгулярнага ўліку буслоў, каб высветліць, як уплывае гаспадарчая дзейнасць чалавека на колькасць птушак. Беларуская групка буслоў з'яўляецца адной з буйнейшых у свеце. Да 1985 года з 37 тысяч пар буслоў, якія гнездаваліся ў СССР, 10377 зарэгістравана ў нашай рэспубліцы.

А што будзе, напрыклад, праз пяць гадоў? Колькі будзе буслоў гнездавацца ў рэспубліцы ў 1990 годзе? Пасля здзеку з Прыпяці, з соцыяльна невялікіх і на першы погляд непрыкметных нашых рачулак, пасля асушэння тысяч гектараў балот вельмі цяжка быць аптымістам і чакаць змены ў лепшы бок.

А што робіцца ў нашых лясах?

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваў Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АТ 00128
Індэкс 63856

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела вывучэння мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культуры ветэраны — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталітграфіі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадацы прасьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНУС, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕВСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОВ, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОВ.

3 27 САКАВІКА ПА 2 КРАСАВІКА

27 сакавіка, 20.00

«СЯРОД ЛЮДЗЕЙ»

У перадачы, прысвечанай жыццю і творчасці В. Палтаран, прымаюць удзел Я. Брыль, А. Разанаў, журналіст В. Ждановіч, этнограф З. Мажэйка.

28 сакавіка, 21.50

«СПАДЧЫНА»

Мастацка-публіцыстычная праграма. Чарговая перадача расказвае аб калысцы нашай культуры, сімвале старажытнай Беларусі — Полачцы.

Вядучая — пісьменніца В. Іпатава.

29 сакавіка, 21.50

«У ТЭАТРАХ РЭСПУБЛІКІ»

Дж. Расіні. «Севільскі цырульнік». Спектакль Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР.

31 сакавіка, 19.30

«НА ПРЫНЕМАНСКИХ ПРАСТОРАХ»

Літаратурна-мастацкі часопіс.

Перадача знаёміць з выстаўнай гродзенскай мастацкай, якая адкрылася ў польскай горадзе Беластоку, з новымі работамі кінааматараў.

Вядучы — паэт Ю. Голуб.

31 сакавіка, 21.45

А. Мальдзіс. «Лісты так доўга ідуць...»

Прэм'ера спектакля Беларускага тэлебачання, прысвечанага паэту А. Гурывічу.

Рэжысёр — Н. Арцімовіч.

Ролі выконваюць: У. Емяльянаў, Т. Баўкалава, І. Нарбекава.

1 красавіка, 19.55

«ПАЭЗІІ РАДОН ЧАРОУНЫ...»

Байкі К. Крапівы чытае артыст А. Гарцук.

2 красавіка, 20.05

Концэрт для скрыпкі з аркестрам Моцарта ў выкананні заслужанага артыста РСФСР С. Стадлера і Дзяржаўнага камернага аркестра БССР. Дырыжор — Ю. Цырук.

2 красавіка, 23.20

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма. Пра свята мастацтваў «Марцішоў», якое праходзіла ў Кішынёве, расказвае заслужаная артыстка БССР В. Пархоменка. Пра маючы адбыцца фестываль «Мінская вясна» расказае міністр культуры БССР Я. К. Вайтовіч.

Пасля прэм'еры спектакля «Дракон» у Акадэмічным тэатры імя Я. Купалы гутарачы рэжысёр М. Пінігін і паэт Л. Дранько-Майсюк.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

В. АДАМЧЫК. Чужыя бацькаўшчына. Роман, апавяданні. Пераклад з беларускай мовы. «Мастацкая літаратура», 1989. — 1 р. 60 к.

Н. ГІЛЕВІЧ. Кантора. Сатыра і гумар. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 70 к.

Ю. ГОЛУБ. Сын небаскілу. Вершы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 50 к.

В. КАРАМАЗАУ. Глядзіце ў вочы лемуру. Аповесць, роман. Пераклад з беларускай мовы. «Советский писатель», 1989. — 1 р. 50 к.

Г. КІСЯЛЕУ. Адшукваецца класік... Пераклад з беларускай мовы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 4 р. 40 к.

М. ПЯНКРАТ. Не астудзі сваё сэрца. Аповесць і апавяданні. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 1 р.